

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**SABAHATTİN ALİ'NİN ROMANLARINDA
BİREYİN DRAMI VE DRAMININ NEDENLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Rabia ZENGİN

Danışman

Doç. Dr. Oğuz ÖCAL

Haziran-2019

KIRIKKALE

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**SABAHATTİN ALİ'NİN ROMANLARINDA
BİREYİN DRAMI VE DRAMININ NEDENLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Rabia ZENGİN

Danışman

Doç. Dr. Oğuz ÖCAL

Haziran-2019

KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Doç. Dr. Oğuz ÖCAL danışmanlığında Rabia ZENGİN tarafından hazırlanan “Sabahattin Ali’nin Romanlarında Bireyin Dramı ve Dramının Nedenleri” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

..../...../2019

(İmza)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.../.../2019

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sabahattin Ali’nin Romanlarında Bireyin Dramı ve Dramının Nedenleri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

Tarih:

Adı Soyadı: Rabia ZENGİN

İmza:

ÖN SÖZ

Sabahattin Ali, birçok türde edebi eser vermesine rağmen hikâyeci ve romancı kimliğiyle öne çıkmaktadır. Biz; bu çalışmada yazarın *Kuyucaklı Yusuf* (1937), *İçimizdeki Şeytan* (1940) ve *Kürk Mantolu Madonna* (1943) adlı romanlarını incelemiş bulunmaktayız. Roman, edebi türler arasında, bireyin iç ve dış yaşantılarını olmuş ya da olmaya en yakın biçimiyle aktaran bir anlatı türüdür. Dram ve dramın nedenlerini görünür kılan roman, içinde bulunulan kötü durumu göstererek iyi durumu sezdirmektedir. Birçok özelliğinin yanı sıra somut bir bütünden yola çıkarak insanın neliğine dair çıkarımlar yapmamızı kolaylaştırması inceleme türü olarak romanı seçmemizde etkili olmuştur.

Araştırma konusunda Sabahattin Ali ve eserlerini seçmemizin birkaç önemli nedeni vardır: Bunlardan ilki; dünya edebiyatını yakından takip eden, okuyan ve üreten yazarın bireyi her yönüyle ve bir bütün olarak işlemesidir. Bir başka neden ise; Sabahattin Ali'nin romanlarında çok ince ayrıntılara yer vererek kendi seçimleri ve kurulu düzenin etkisiyle çıkmaza düşen bireylerin durumunu ustaca açık etmesidir. Bunu yaparken insan fenomenlerinin yani varlık şartlarının/olanaklarının önemini vurgulamaktadır. Satır aralarına koca bir dünya sığdıran yazarın, dramı çok ince işledikten sonra zengin bir içerikle sunması, her kelimesinin altında yatan yoğun anlam, bahsi geçen nedenleri çoğaltabilmektedir.

Araştırmamızda, ontolojik temelli felsefi antropoloji üzerine birçok incelemesi bulunan -20. yüzyıl Türk düşünürü ve filozofu- Takiyettin Mengüşoğlu'nun *İnsan Felsefesi* adlı çalışmasından yararlanılmıştır. Söz konusu felsefi disiplinin ışığında tanımlanan kavramlardan hareketle romanlar açıklanmıştır. Hayattaki şey'lere dair anlam, amaç ve neden atfetmemizi sağlayan bu yöntemle, "dram ve dramın nedenleri" ni varlık şartlarına göre değiştirip dönüştüren Doç. Dr. Oğuz Öcal'ın dram tanımı sentezlenmiştir. Hocamız tarafından şekillendirilen kuramın; dönem, tür, konu fark etmeksizin bütün eserlere uygulanabiliyor olması, hayat ile varlık şartlarının/olanaklarının iç içe olması, yeni fikirler üretmeye imkân vermesi ve insanı bölmeyerek somut bir bütünden yola çıkması bizi bu çalışmaya

sevk etmiştir. Varlık şartlarının/olanaklarının akademiye yeni bir çalışma alanı ve malzeme verebilecek olması ve uygulanabilirliğinin heyecanı bu konuya yönelmemizi sağlamıştır.

“Sabahattin Ali’nin Romanlarında Bireyin Dramı ve Dramının Nedenleri” adlı tezimizin kuram kısmında, insan felsefesindeki varlık şartlarının/olanaklarının kavramsal çerçevesi çizilmiştir. Elde edilen verilere göre romanlar incelenmiştir. Olay örgüsünün merkezinde yer alan başkişilerin seçimleri ile yaşadığı olumlu ya da olumsuz kırılmaların sonuçları, bize dramı görünür kılmaktadır.

Yüksek lisans programı boyunca desteklerini esirgemeyen, her aşamada kıymetli fikirleriyle yol gösteren, sorgulatarak öğreten, yenilikçi fikirleriyle hayattaki ufkumu genişleten sayın hocam Doç. Dr. Oğuz ÖCAL’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yaşamım boyunca hep destekleyen, varlıklarıyla şanslı olduğumu hissettiren aileme teşekkürü bir borç bilirim. Bu süreçte heyecanımı paylaşan, inancımı hep diri tutmamı sağlayan Yasemin YOLAY ve Fırat ÇAĞLIYAN’a teşekkür ederim.

Rabia ZENGİN

Kırıkkale, 2019

ÖZET

ZENGİN, Rabia, “Sabahattin Ali’nin Romanlarında Bireyin Dramı ve Dramının Nedenleri” Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2019.

Türk edebiyatının kilometre taşlarından biri olan Sabahattin Ali, birçok türde edebi eserler vermiş, Cumhuriyet dönemi yazarlarından biridir. Yazın hayatına şiirle başlayan Sabahattin Ali’nin üç romanı bulunmaktadır. Bu çalışma ile yazarın eserlerinde, modern hayatın bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini ve buna bağlı olarak bireyin dramını incelemek amaçlanmıştır. Romanlar, insan felsefesi (ontolojik temelli felsefi antropoloji) esas alınarak incelenmiştir. İnsan felsefesi çerçevesinde “dram, dramın nedenleri ve dramın yapısı” tanımlanmıştır. Bu kavramsal çerçeveye göre romanlardaki olaylar açıklanmıştır. Yazarın dramı eserlerinde işleyerek olan-olması gereken diyalektiğini somut biçimde gösterdiği, “tesadüf unsurunu” öz bilinçten yoksun bireylerin dramını derinleştirmek için kullandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sabahattin Ali, İnsan Felsefesi, Dram, Dramın Nedenleri, Roman

ABSTRACT

ZENGİN, Rabia, Individual's Dram and Its Reasons at Sabahattin Ali's Novels' Master Thesis, Kırıkkale, 2019.

Sabahattin Ali, one of the milestones of Turkish literature, has written literary works in many genres and is one of the writers of the Republican era. Sabahattin Ali started his literary career with poetry and he has three novels. In this study, it is aimed to examine the negative effects of modern life on individuals and on the basis of that, the dram of the individual. The novels have been examined on the basis of human philosophy (anthropology based on ontology). Within the framework of human philosophy, the causes and structure of, dram itself have been defined. According to this conceptual framework, the events in the novels have been explained. It has been determined that the author discusses the dram in his works to show happening-should be happening dialectic in a concrete way and uses the coincide factor to deepen the dram of the individuals devoid of self-consciousness.

Key Words: Sabahattin Ali, Philosophy of Human, Novel, Dram, Reasons of Dram

KISALTMALAR

Akt: Aktaran

Bkz: Bakınız

S: Sayı

s: Sayfa

Vb: Ve Benzeri

TDK: Türk Dil Kurumu

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
TÜRKÇE ÖZET SAYFASI.....	v
İNGİLİZCE ÖZET (ABSTRACT) SAYFASI	vi
KISALTMALAR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Ontolojik Temelli Felsefi Antropoloji	3
1.2. Dram ve Dramın Nedenleri.....	5
1.3. Dramın Yapısı	15

İKİNCİ BÖLÜM

SABAHATTİN ALİ

2.1. Hayatı, Sanatı, Eserleri.....	17
------------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SABAHATTİN ALİ'NİN ROMANLARINDA

BİREYİN DRAMI VE DRAMININ NEDENLERİ

3.1. KUYUCAKLI YUSUF	29
3.1.1. Özet.....	29
3.1.2. Yusuf'un Dramı ve Dramının Nedenleri	31
3.1.3. Yapı.....	51
3.2. İÇİMİZDEKİ ŞEYTAN	53

3.2.1. Özet.....	53
3.2.2. Ömer'in Dramı ve Dramının Nedenleri.....	55
3.2.3. Yapı.....	74
3.3.KÜRK MANTOLU MADONNA	76
3.3.1 Özet.....	76
3.3.2. Raif Efendi'nin Dramı ve Dramının Nedenleri.....	78
3.3.3.Yapı.....	91
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
DRAMLARDAKİ TESADÜF UNSURU	93
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA.....	100

GİRİŞ

Türk edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan Sabahattin Ali'nin kaleme aldığı eserler; güncel konuları sade bir dille işlemeden dolayı her dönem ilgi çekmektedir. Yazarın eserleri birçok kuramsal çerçevede ele alınmış ve alınmaya da devam etmektedir. Şüphesiz ki, akademik alanda Sabahattin Ali adının sık geçmesinin sebebi eserlerinin çok yönlü olmasıdır.

Beklenmedik bir zamanda, akla gelmeyecek bir cinayete kurban gitmesine rağmen kısacık ömründe şiir, hikâye, roman, tiyatro türlerinde eserler vermiş ve dünya edebiyatından çeviriler yapmıştır. En büyük zevki okumak ve yazmak olan yazarın ömrü üretmekle geçmiştir.

Sabahattin Ali, sanatın bütün dallarına önem veren bir aydındır. Bu çeşitli sanat dalları arasında, kalemini kullanabileceği bir mecra olan yazın dünyasına girmeyi seçmiştir. Çünkü insanın yaratıcılık yönünü ortaya koyan “yazın sanatı –şiir ve düzyazı- insanın içinde bulunduğu durumları, insan olaylarını, çeşitli hayat şekillerini, hayattaki çatışmaları, insanın yapıp ettiklerini, bütün somutluğu ile bize tanıtır” (Mengüşoğlu, 2015: 130). Yazın türleri arasında bireyin yapıp etmelerini, seçimlerini, seçimleri sonucu yaşadıklarını, yaşadıkları karşısında aldığı tavırları gibi pek çok bilgiyi aktaran edebi eser romandır. Bu nedenle çalışmamızda Sabahattin Ali'nin romanlarını ele almaktayız. Yazar, romanlarında bireyin iç gerçekliğini dış gerçeklikle sentezleyerek vermektedir. Kurmaca bir tür olan romanın kaynağı hayat ve insandır. Çünkü “romanın, biri hayata, diğeri edebiyata açılan kapıları vardır. Roman, bu iki değer; hayatla edebiyatın, mutlu bir sentezinden doğar” (Tekin, 2011: 9). Bu bağlamdan yola çıkarak Sabahattin Ali'nin romanlarında; verilen, gösterilmeye çalışılan yani yitirilen/kazanılan değerler nelerdir sorusuna yanıt bulmak amaçlanmıştır.

Çalışmamız “Giriş” ve “Sonuç” dışında dört bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde; antropolojinin ve ontolojinin tanımına yer verildikten sonra ontolojik temelli felsefi antropoloji açıklanmıştır. İnsan felsefesinde varlık şartları/olanakları olarak nitelendirilen insan fenomenleri/başarıları hakkında tek tek bilgi verilmiştir. Bu varlık şartlarından/olanaklarından yola çıkarak “dram, dramın nedenleri, dramın yapısı” kavramları tanımlanmıştır.

İkinci bölümde Sabahattin Ali'nin hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölüm, Sabahattin Ali'nin eserlerinde biyografik göndermeler olmasından dolayı ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. Sanat ve edebiyat görüşünden yola çıkarak varlık şartları arasında bağ kurulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde özellikle *Kuyucaklı Yusuf*, *Kürk Mantolu Madonna* ve *İçimizdeki Şeytan* adlı romanların yazılışı, yayınlanması ve eserlere konu olan kaynaklar detaylı bir biçimde işlenmiştir.

Üçüncü bölümde romanlar, kavramsal çerçevedeki bilgilere göre incelenmiştir. İnsan felsefesine göre bireyin yapıp etmelerindeki sorumluluk, öncelikle kendisindedir. Bu bilgi dikkate alınarak olay örgüsünün merkezindeki başkişi etraflıca ele alınmıştır. Kısa bir özetin ardından eserler kronolojik sıraya göre yorumlanmıştır.

Dördüncü bölümde Sabahattin Ali'nin eserlerinde çokça değindiği tesadüf unsuru ele alınmıştır. Temel aldığımız kurama göre varlık şartlarını olumlu olmayan bireyler kendi hayatlarını yaşamadığı için tesadüftedir. Buna göre yazarın tesadüf unsurunu, kurulu düzende akıntıya kapılan bireylerin dramını açık etmek için kullandığı görülmektedir.

Sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapılmıştır. Sabahattin Ali'ye ait romanların varlık şartları/olanakları kapsamında açıklanabildiğinin, bireyin içinde bulunduğu kötü durumu okuyucuya başarılı bir şekilde aktardığının tespit edildiği belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Ontolojik Temelli Felsefi Antropoloji

İnsanın neliği ile ilgili araştırmalar Antik Yunan'dan günümüze kadar devam etmiştir. Araştırmacılarından Darwin, insanın oluşum sürecini, tek hücreli canlılardan çok hücreli canlıların türediği şeklinde açıklamıştır. Gelişme teorisi, Darwinizm ile yola çıkarak insan soyunun maymundan geldiği savını ortaya atmıştır. Ancak insan ve hayvan arasında bir varlık farkı görmeyen Darwinizm'in eksikleri sonucu başka teoriler ortaya atılmıştır. Bu teoriler, çıkış noktası kabul ettikleri Darwinizm'in baskısı altında insan ile hayvan arasında farklar bulmaya çalışmaktadır. Geist teorisi insanı; psikovital ve geist olarak ele almıştır. Biyolojik teori ve kültür antropoloji ise tek bir insanın değil grupların ve ulusların özellikleri üzerinde durmaktadır. Zaman içerisinde teolojik, doğal-biyolojik, akıl ve irade gibi tanımlanan insanın varlık yapısı bütünsellikten uzaklaşmıştır. Bugün psikoloji, sosyo-psikoloji, sosyoloji ve sosyal bilimler insanın tek bir yönünü ele alarak hareket etmektedir. Bu şekilde insanı bölen teoriler, onun sadece ruh, sadece beden, sadece geist ya da psikovital alanını açıklamaya çalışmıştır. Oysa insan bir bütünlüktür:

“insan biyopsişik bir varlıktır; insanın bir ‘bios’u bir de ‘psyche’ vardır; fakat insanın biosu ile psyche arasındaki bağlılık bir eklenti değil, bir bütündür; yani insanın varlığı bios+psyche gibi iki öğenin birbirine eklenmesiyle oluşan bir toplam değil, tersine birbirine ayrılamayan bir bütündür”(Mengüşoğlu, 2015: 346).

İnsanın bütünlüğünü ve yapıp etmelerini açıklamada bilgi teorilerinin eksik kalması üzerine, yirminci yüzyılda gelişen antropoloji, Yunanca anthropos (insan) ve isim takısı logos (bilim) tan gelmektedir. Antropoloji “insanı ve insan topluluklarını

tüm yönleriyle (biyolojik, sosyal, kültürel) inceleyen, bütüncül ve karşılaştırmalı bir disiplin” olarak tanımlanmaktadır (Özbudun ve Uysal, 2015: 24). Varolanı varolan olarak ele alan ontolojin tanımı ise Aristoteles’le ile başlamasına rağmen terim olarak ilk Christian Wolff kullanmıştır. Ontoloji, felsefenin varlıkla uğraşan kısmıdır. Yani varlık olmak bakımından varlığın araştırılmasını, incelenmesini konu edinen felsefe dalıdır (Bolay, 1999: 486). İki bilimin yan yana gelmesiyle ontolojik temelli antropoloji gelişmiştir. Ontolojik temelli felsefi antropoloji bir başka deyişle insan felsefesi, insanı somut bütünlüğü içinde insan olarak ele alan, insana has özellikleri – eylem, varlık öğeleri- ve varlık yapısının neliklerini gösteren felsefi disiplinin adıdır.

Ontolojik temelli antropolojinin amacı; insanın somut bütünlüğünden hareket ederek neliğine dair bilgi edinmemizi, onu diğer canlılardan ayırt etmemizi sağlamaktır. Somut insanın neliği, onun yapıp etmeleri ve başarıları sonucunda görünmektedir. Ontoloji varolanı incelemek için fenomenlerden hareket etmektedir. Fenomenler ne sadece psişik ne de sadece biyolojiktir. “Fenomen, bir şeyin açığa çıkması, kapalı kalmaması, gizli kalmaması, kendini göstermesi demektir” (Mengüşoğlu, 2014: 139). İnsan varlığının taşıyıcısıdır. Fenomen ve başarılar insan felsefesinde varlık şartları/olanakları olarak nitelendirilmektedir. Bu varlık şartları ya da olanakları şunlardır: bilmek, yapıp etmek, değerleri duymak, tavır takınmak, önceden görmek-önceden belirlemek, istemek, özgür olmak, tarihsel olmak, ideleştirmek (anlamlandırmak), kendisini bir şeye vermek-seven bir varlık olmak, çalışmak, eğiten ve eğitilebilen olmak, devlet kurmak, inanmak, sanat yaratıcısı olmak, konuşmak, biyopsişik bir varlık olmak. Günlük hayatın her anında –nerede, ne zaman insanı görüyorsak; orada- varlık şartları/olanakları ile karşılaşmaktayız.

Varlık şartları birbirleriyle sıkı bir ilişki içerisindedir. Birinin halis bir şekilde var olması diğerlerinin de halis bir şekilde meydana gelmesini sağlamaktadır. Halis olmayan söz ve eylemler sonucu ortaya çıkan bir varlık şartı diğerlerinin halis olmayan şekilde ilerlemesine neden olur. Halis olmayan varlık şartları ancak kişinin içinde bulunduğu durumu fark edip bilinçten öz bilince sıçramasıyla halis bir boyuta geçmektedir. Bu nedenle varlık şartlarından hiçbirisi diğerlerinde üstünlük sağlayamaz.

1.2.Dram ve Dramın Nedenleri

İnsanın söz ve eylemlerinde kendini açık eden varlık şartlarının/olanaklarının birbiriyle sıkı bir ilişki içinde olduğunu yukarıda dile getirmiştik. İnsanın olduğu her yerde söz edeceğimiz varlık şartları, kişinin içinde bulunduğu durumun farkında olması ya da olamaması şeklinde tezahür etmektedir. Eğer birey içinde bulunduğu durumun farkında ve daima öz bilinci açık bir şekilde hayat sürdürmekte ise bu iyi ve istenen bir durumdur. Ancak birey ontiko-ontolojik (belirlenen-kendisini belirleyen) olduğunun farkında değilse kötü, istenmeyen durumdur. Kötü durumdaki bireyin hayatı kurulu düzenin doğrularına ve toplumsal normlara göre şekillenmektedir. Bu nedenle başına gelenleri kader olarak nitelemekte ve kayıtsızlığa sürüklenmektedir. Varlık şartlarının olumlu anlamda gerçekleştirilmesi iyi, olumsuz anlamda gerçekleştirilmesi de kötü bir durumdur. İnsanın içinde bulunduğu bu kötü duruma dram adı verilmektedir. (Öcal, 2012: 27-28) Dramın oluşması için sürekli değişen bir durum, bu durumun içerisinde iyi ile kötü, iyi ve kötü durumu yaşayan bir insan gereklidir.

Varlık şartlarından ilki, bilgidir. Bilgi teorileri “izm”ler yaratarak bilgiyi; suje (bilen) ve obje(bilinen) olarak ikiye bölmüş, onları birbirinden bağımsız olarak ele almışlardır. Oysa antropolojiye göre bütün olan bilginin neliği, insan hayatında sağladığı başarılar dikkate alınarak ortaya çıkmaktadır. İnsanların hayvanlar gibi doğanın şartlarına karşı hazır bulunuşluğu yoktur. Her şeyi kendi bilgi, beceri ve aklı ile elde etmektedirler. Bilgi ve hayat iç içedir. Toplumlar oluş içerisinde evrilip, değişen ve dönüşen bilgiyi öncelikle atalarından alırlar. Ardından kendi çağının gerekliliklerine göre bilgiyi yeniden boyutlandırıp geleceğe yeni yöntem, veri ve ürünler bırakmaktadırlar. Her çağın sorunlarına, dönüşerek cevap veren bilginin çalışma sonucu orta çıkan bu özelliği; onun üç boyutlu zaman içerisindeki tarihselliğini göstermektedir. Diğer varlık şartları/olanakları içerisinde gelişimini sürdüren bilgi, eğitim sayesinde gelişmekte ve insanlar arasında genişlemektedir. Hayatta herkesin anlam, amaç ve planları vardır. İnsanın disharmonik bir yapıya sahip olması halis ve halis olmayan bilgileri meydana getirir. Bireyler arasında çatışmalar gerçekleşir. İnsan, bilgilerinin neliği ve eğilimine göre yapıp etmelerinde araç değerler ve yüksek değerlerden birinin yanında ya da karşısında tavır almaktadır. İyi durumdaki insan kendisini belirlediğini bilendir. Kötü durumdaki

insan; kurulu düzenin insan hayatını belirlemeye, biçimlendirmeye ve şekillendirmeye çalıştığına farkında olmayan, bilmeyen ve bilmek istemeyendir.

İnsan, yetenekler bütününden oluşmaktadır. Bu yetenekler onun gün içerisindeki tüm eylemlerini kapsamaktadır. Ontolojik temelli antropolojide yapıp etme olarak nitelendirilen eylemler, insan bütünlüğünü sağlayan varlık şartlarının bir diğer ögesidir. Yüzyılımızda insan felsefesi üzerine çalışmaları olan Takiyettin Mengüşoğlu; yapıp etmeleri “doğrudan-refleksiyonlu karar bekleyenler (bilim, sanat, felsefe vb.), koşulsuz gerçekleşme isteyenler (beslenme, barınma, giyinme vb.), otomatikleşen eylemler (oda kapısını açmak, selam vermek vb.)” şeklinde üç gruba ayırmıştır (Mengüşoğlu, 2015: 149-151). Aktif bir varlık olan insan, dünyaya geldiği andan itibaren çeşitli yapıp etmelerde bulunmaktadır. Olumlu yani halis olan ve olumsuz yani halis olmayan şekilde iki türlü yapıp etme mevcuttur. Bilginin ışığında değerlerin doğru analizini yapan bireyin yapıp etmeleri sayesinde içinde bulunduğu durumu fark ederek bir üst duruma sıçramasını sağlaması iyi durumdur. Ancak çıkar, menfaat, sömürü gibi yapıp etmelerin gerçekleşmesi ise kötü durumdur. Modern dünyanın bireyciliği ile oluşan rekabet ortamı her alanda birbirine zıt değerler ve bu değerlerle çatışan yapıp etmeler oluşturur. Halis olan değerler temelde bireye, genelde topluma çıkar gözetmeksizin fayda sağlarken, halis olmayan yapıp etmeler ise –ister bilinçli, ister bilinçsiz olsun- bireyi kötü durumdan daha kötü duruma düşüren niteliktedir.

Bireylerin hayatı boyunca yapıp etmelerini önem sırasına sokan ve onları yönlendiren varlık şartlarından biri de değerlerdir. İnsan felsefesine göre değerler; yüksek değerler, araç değerler, davranış değerleri olarak üçe ayrılır. Yüksek değerler zamana ve mekâna bağlı olarak değişmeyen sevgi, dostluk, sadakat, çalışmak, üretmek gibi insanı iyi duruma getiren yapıp etmelerdir. Bu değer grubu kendi içerisinde olumlu/halis olan ve olumsuz/halis olmayan diye ayrılmaktadır. Bilen, isteyen ve kararlı birey olumlu yüksek değerlerin sesini tereddütsüz duymaktadır. Ancak kararsız bireyler dolaylı/refleksiyonlu yapıp etmenin güdümünde yüksek değerleri araçlaştırabilmektedirler. Refleksiyonlu yapıp etmeler plan, hedef doğrultusunda olmasından dolayı düşünmeyi gerektirmektedir. Başta yüksek değerlerle yola çıkan birey tereddüt ettiği takdirde yapıp etmelerini araç değerlere dönüştürecektir. Araç değerler ise kıskançlık, kin, menfaat, çalışmamak, üretmemek, bencillik, maddi olan şeylere karşı düşkünlük ve zaaf gibi insanı kötü duruma

sürükleyen yapıp etmelerdir. Örneğin günümüz toplumlarında insan ilişkileri, yüzeyde arkadaşlık, sadakat, dostluk gibi yüksek değerli görünse de derinde birbirlerinden çıkar elde etme, menfaat sağlama ya da birbirlerine karşı gizli kıskançlık şeklinde araç değerlerin gölgesinde ilerlemektedir. Burada arkadaşlık gibi halis olan bir yüksek değer, işin içine çıkar ve menfaatin girmesiyle halis olmayan yüksek değer görünümüne bürünmektedir. Bunun dipteki nedeni ise yüksek değeri araçsallaştırmaktır. İyi olan yapıp etmeler, faydalı, güzel, gerekli, sağlıklı; kötü olan yapıp etmeler, zararlı, çirkin, gereksiz, sağlıksız şeklinde belirtilebilmektedir. Davranış değerleri zaman ve mekâna bağlı olarak değişiklik gösteren zamanla otomatlaşmış moda, zevk, gelenek ve alışkanlıkları kapsayan yapıp etmelerdir. Her ülkede otomatlaşmış bir selamlaşma şekli vardır. Zamanın modasına ayak uydurma sonucu giyim şekli de kendiliğinden otomatlaşır.

Varlık şartlarından biri de tavır takınmaktır. Değerlere bağlı yapıp etmeler sonucu oluşan tavır takınmak “bir şeyden yana veya bir şeye karşı olmak demektir” (Mengüşoğlu, 2015: 172). İnsanın tavır takınabilmesi için öncelikle aktif yani yapıp eden bir varlık olması gerekmektedir. Yapıp etmeler ise yukarıda belirtildiği gibi yüksek ve araç değerlerce yönetilmektedir. Birey bu değerlerden birinin yanında ya da karşısında yer alır. Yüksek değerlerin yanında alınan objektif tavır iyi durumdaki insanı görünür kılmaktadır. Çünkü bilen kişi değerler arasındaki ayrımı yapar, onlara inanır ve tarihsel süreçte seçimlerinin sonuçlarını görerek kendisi için iyi olanın ya da iyi duruma sıçratacak olanın yanında tavır alır. Kötü durumdaki insan hayattaki yapıp etmelere karşı tavır alamayan, olaylara ve başkalarının yapıp etmelerine göre sürüklenen, hayat akışı içerisinde fırlatılan konumdadır. Bilinçli bir şekilde araç değerlerin yanında takınılan tavır ve kayıtsızlık hali ile kinik bir duruş tarzı sergilenmektedir. Kinik duruş tarzı ise insanın içinde bulunduğu kötü durumdan daha kötü duruma düşürücü niteliktedir.

İnsana özgü bir yetenek yani varlık şartı olan önceden görüp belirleme Aydınlanma Çağı'na kadar sadece tanrıya özgü bir durumdur. Teolojik görüşün hâkim olduğu dönemlerde insan dramının nedeni tanrıdır. Artık hayata müdahale edilmeden kader inancı ile başa gelecekler beklenilmektedir. Ancak bilimin gelişmesi ve Galilei gibi astrofizikçi bilim adamlarının yaptığı çalışmalar sonucu teolojik düşünce sarsıntıya uğramıştır. Onun yerine deneye, gözleme dayalı akıl ve bilim geçmiştir (Ecevit, 2016: 17-31). Başta felsefe olmak üzere diğer bilimler de

insanın kendi hayatına müdahale edebileceğine inanmıştır. Ancak bu müdahale sınırlıdır. İnsanlar hayata yönelik hedef, amaç ve planlarını -geçmişteki tecrübelere dayanarak- gelecek üzerinde yapar ve onları gerçekleştirmek için yöntemler belirlerler. Bu süreç onun önceden gören ve belirleyen bir varlık olması sayesinde. Yaşamın her anında bir değer yanında tavır alarak yapıp eden insanın, şimdiki zamanda yaptığı seçimlerinin gelecekteki sonuçlarını önceden görüp belirlemesi iyi durumdur. Kötü durum ise geçmiş ve gelecek diyalektiğinden yoksun olmak, olanlara anlam verememek ve onları tesadüfler zinciri olarak değerlendirmektir.

Bir diğer varlık şartı, isteme (irade)dir. Temelde insanın varlık şartlarındaki sürekliliği sağlayan isteme "insanı iten-çeken veya yöneten şey" demektir (Öcal, 2012: 35). Aktif olan bireyin günlük hayattaki her yapıp etmesinde bilinçli, bilinçsiz az ya da çok bir isteme vardır. İsteme diğer varlık şartları gibi olumlu/ halis olan ve olumsuz/halis olmayan şekilde ikiye ayrılmaktadır. Halis isteme yüksek değerler tarafından yönetilen yapıp etmelerin meydana gelmesini sağlamaktadır. İnsan bilmeyi önce ister ardından aynı istekle bilmek için eylemde bulunur, bilgiyi öğrenir. Edindiği bilgi ışığında değerlerin ayırımına varır. Bu ayırım sayesinde önüne çıkan seçeneklerden birini daha çok ister ve ona karşı ya da onun yanında tavır alır. Bu insan için iyi olan durumdur. Halis olmayan isteme, doğrudan araç değerlerin ya da dolaylı olarak yüksek değerlerin kişinin çıkarları doğrultusunda araçsallaştırılması olarak tezahür etmektedir. Çalışmak gibi yüksek bir değer arkasında hırs, haksız rekabet, menfaat varsa çalışma isteği artık araçsallaşmıştır. İstemenin hiçbir şekilde söz konusu olmadığı durumlarda birey eylemsizlik halindedir. Kendi iradesi ile hayata anlam, amaç ve neden atfedemeyen bireyin hayatı gelişigüzel tesadüflerle şekillenmekte ve kurulu düzen tarafından olaylara itilmekte ya da çekilmektedir.

İnsanın isteyerek seçim yapmasını sağlayan varlık şartı, özgürlüktür. Gün içerisinde karşılan tüm yapıp etmelerin araç ve yüksek değerler tarafından determine edilmesi üzerine içlerinden birine yönelik takınılan tavrın özü bize özgür bireyler olduğumuzu göstermektedir. Ya yüksek değerlerle yönetilen yapıp etmeler seçilecek ya da araç değerlerce yönetilen yapıp etmeler seçilecektir. İsteme (irade) ile sıkı bir ilişki içinde olan özgürlükte yapılmış olanda da yapılmamış olanda da birey kendisi sorumludur. Özgürlük olumlu ve olumsuz şekilde ikiye ayrılmaktadır. Uygarlığın çatısı altında insanlar yapıp etmelerini kendi tercihleri sanmaktadır. Ancak yapıp edilen sadece kurulu düzen kurallarını muhafaza etmekten başka bir şey değildir.

İnsanın çalışması özelde bir özgürlük gibi görünür. Genelde ise bireyciliği tetikleyen düzen faaliyetlerinden biridir. Bireycilikle iyi, doğru, güzel olanın kişiden kişiye değiştiği pragmatist toplumda yüksek değerlerin sesini duymak erdemdir ve olumlu özgürlüktür. İnsan için iyi bir durum sayılan olumlu özgürlük, kendilik bilincinin yüksek olmasını ve sorumluluk alabilmeyi gerektirir. Kapitalizmin getirdiği kurulu düzenin insanı nasıl biçimlendirdiğini bilmemek ve özgürlük yanılsaması içinde bulunmak, kötü durumdur. Araç değerlerin denetimi altında özgürlükten yoksun ancak uygar olan insanın “kendisiyle ilişkisini bencillik ve kibir duyguları, başkalarıyla ilişkisini ise kıskançlık belirler” (Silier, 2006: 61).

Bilinçli insanı iyi duruma getiren varlık şartlarından bir diğeri, tarihselliktir. Yaşamı kolaylaştırılmak adına zaman; geçmiş, şimdi ve gelecek diye bölünmüştür. Geçmişteki tecrübelerden yararlanılarak şimdiki zamanda gerçekleşen eylemler yönlendirilebilmektedir. Eğer şimdiki zamanda varlık şartlarının halis bir şekilde gerçekleşmesi söz konusu ise iyi durumdur. Çünkü kendi hayatının yaratıcısı olan insanoğlu, geleceğini bilinçli olarak şekillendirmekte ve tarihselliğini kurmaktadır. Eğer şimdiki zamanda halis olmayan olanaklar -bilinçli ya da bilinçsiz- hüküm sürmekte ise bu kötü durumdur. Kötü durumdaki insan, geçmiş ve gelecek diyalektiğinden yoksundur. Başarıları geçmişten alıp şimdide geliştiren ve geleceğe aktaran iyi durumdaki insanın aksine; kötü durumdaki insan, gündelik olarak yaşamaktadır. Gündelik yaşamak aynı zamanda önceden görme ve önceden belirleme olanağını da kötürümleştirmektedir. Yukarıda belirtilen varlık olanağı önceden görme ve önceden belirleme, plan ve hedeflerin koyulması ve gerçekleştirilmesi ile ilgilidir. Bu nedenle tarihselliği kuramamak, geleceğe yönelik plan ve hedeflerin gerçekleşmesini de engellemektedir.

Halis bir biçimde gerçekleştirildiği takdirde insanın iyi durumunu devam ettiren ya da onu iyi duruma sıçratan bir başka varlık şartı, ideleştirmedir. İnsan felsefesine göre “ideleştirmek demek, anlam vermek demektir” (Mengüşoğlu, 2015: 244). İdeleştirme ile yaşam boyu yapılan eylemler anlamlandırılarak aşılmaktadır. Anlamlandırmak ve aşmak birbirini tamamlamaktadır. İdeleştirme ile içinde bulunulan durumdan başka bir durumun daha olacağı, bir başka yolun daha bulunduğu gün yüzüne çıkmaktadır. Kısaca ideleştirme bize alternatif başka yaşamı ve eylemleri sunmaktadır. Yüksek değerlerce yönetilen halis ideleştirme dış kategorilere (zaman, mekân vb.) bağlı kalmamaktadır. Bu nedenle egemen hayat

görüşünü anlayan, yorumlayan ve onu olumlu anlamda biçimlendiren, son tahlilde ise onu aşan iyi durumdadır. Yapıp etmeler zaten yüksek değerler tarafından yönetiliyor ve karşılaşılan her olay bilinçli ve ustaca anlamlandırılarak aşıyor ise içinde bulunulan iyi durum korunmaktadır. İnsan için kötü durum ise olayları anlamlandıramamak, olanlara teslim olmak, içinde bulunulan durumu kabul etmektir. Oysa insan, başına gelen her kötü durumu aşacak bir güce sahiptir. Örnekle açıklayacak olursak sınavı yeterli çalışmadığı için kazanamayan öğrenci gelen sonuçtan memnun olmamakta ve bir daha aynı sınava çalışmama kararı almaktadır. Öğrenci, sınava hazırlanma sorumluluğunu yerine getirmediği için zaten kötü durumdadır. Sınava bir daha çalışmama kararı alarak olanlarla hesaplaşmaması onu daha da kötü duruma sürükler. Ancak kendi eylem ve yapıp etmeleri sonucu başarısız olduğunu kabullenir, yüzleşir, onu aşar ve başarılı olmak için çalışmak gerektiğini anlamlandırır ise iyi duruma sıçrar. Tek yol çalışmayarak hınçla dolmak değildir, çalışıp sınavdan geçmek de bir yoldur. Farklı eylemlerle farklı sonuçlara ulaşabilmek ideleştirmenin bir özelliğidir.

İdeleştirme gibi önemli olan varlık şartı kendini bir şeye vermek, sevmektir. Söz ve eylemlerde görünür hale gelen kendini bir şeye verme durumu özü itibari ile adanmışlıktır. İnsanın kendini şeylere vermesi onun yaratıcılık yönünü ortaya çıkarmaktadır. Halis olan, kendini bir işe vermekle otomatik olarak yüksek değerlerin yanında tavır alınmaktır. Bir çiftçinin, çobanın, bankacının, öğretmenin, öğrencinin halis bir şekilde kendini mesleğine vermesi o alanda başarıyı yakalamasını sağlar. Kendini vermek, sevgi duygusunu doğurur. Severe gerçekleştirilen her yapıp etmede bir kararlılık söz konusudur. Dış kategorilerin etkisinde kalmadan işine dört elle sarılmak ve üretme, kendini bir şeye vermenin sağladığı en büyük yarardır. Kendini verme sonucu huzur ve mutluluk yaşanır. Halis olmayan kendini vermede ise araçsal akıl ön plana çıkmıştır. Çıkarları doğrultusunda hedefe ulaşmak için her yolun mubah olduğunu düşünen bir zihniyet kendi eylemlerini haklı görmekte ve amacına kendini adadığını düşünmektedir. Maddesel olarak bir kaybı olmadığı gibi kazancı olduğunu düşünmektedir. Ancak bu bir aldanmadır. Çünkü yarar sağladığı sürece işini, eylemlerini sevmek, halis olarak sevmek değildir. Böyle biri hedeflerine “mış gibi” yaparak ulaşmıştır. Ancak araç değerlerin yanında takınılan her yapıp etmede doyumsuzluk ve huzursuzluk vardır. Amaçlar ve araçlar yer değiştirmiştir. Örneğin birey sevdiği için değil çok para

kazandığı için mühendislik yapmaktadır. Bu alanı maddi kaygılardan ötürü seçmesi, işini sevmediği için kendi kapasitesini tam olarak kullanmasına engel olur. Toplumda saygı ile yer edinmeyi maddi olarak elde etmeye çalışmak, çağın gerisinde kalma korkusu, modaya uyamama huzursuzluğu yaşar. Kısacası varlığını maddesel olarak sahip olduklarına yüklemenin gereksiz ağırlığı vardır. “Mış gibi” yaparak hayat sürmek pragmatist düşüncenin ürünüdür. Kendini işine veriyormuş gibi yapmak ya da işini seviyormuş gibi yapmak bireyin içinde bulunduğu kötü durumdur. Oysaki tarihsel bilinç başarıların üç boyutlu zaman içerisinde aktarılması gerektiğini öncüler. Başarılar ise ancak kendini şeylere verme sonucu oluşan yaratıcılıkla meydana gelmektedir. İnsan, önceden görme ve önceden belirleme yeteneğinden yoksun olmasından dolayı karşılaşıacağı anlamsal boşluğu göremez. İdeleştirdiğini ve istediğini sandığı şeyler son tahlilde yanılısamadır. En önemlisi olanaklarını kullanmada dışa bağımlı olması olumsuz özgürlük içerisinde bulunduğunu göstermektedir. Buradan anlaşılıyor ki varlık şartlarından biri eksikse diğerleri de eksiktir.

Yaratıcı yetenekler çalışma sonucu ortaya çıkmaktadır. Nasıl ki kendini vermekle yaratıcı olunur ise yaratıcılığın ortaya çıkması da ancak bir diğer varlık şartı olan çalışmakla mümkündür. Yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan çalışma anlamlı ve anlamsız çalışma olarak ikiye ayrılmaktadır (Mengüşoğlu, 2015: 264). İnsan için iyi bir durum olan anlamlı çalışma kendini işine vererek gerçekleştirilen yaratım sürecidir. Anlamlı çalışma bireye ve topluma katkı sağlamaktadır. Çalışmak ile bilinmeyenler aşılar, tarihsel süreçte aktarımlar sağlanır. İnsan için kötü durum, araç değerlerin yanında tavır alan anlamsız çalışmadır. Böyle bir çalışma zamanın boş yere öldürülmesinden başka bir şey değildir. Kendini bir şeye vermekte olduğu gibi çalışmada da araçlar ve amaçların doğru belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü çalışma sadece statü atlamak için yapılan bir eylem halinde ise -kişi bunun farkında olsun olmasın- öznesini yıpratır. Burada özne etken değil edilgen konumdadır.

Her insanda bulunan varlık şartları geliştirilmeye açıktır. Çekirdek halde bulunan bu yeteneklerin oluşumu bir başka varlık şartı olan eğitim ile mümkündür. Eğitim öncelikle aile ve çevrede ardından okulda sağlanmaktadır. Çocuk ilk etapta aile ve ebeveynlerini örnek almaktadır. Çevre ve aile değerlerin ayrımını yapamazsa çocuğun kişiliği buna göre şekil alacaktır. Yetişkin haline geldiğinde değerler

arasındaki farkı görmesi zorlaşacaktır. Çevre ve ailesi halis yapıp etmelerin ve değerlerin sesini duyuyorsa çocuğun karakteri de buna göre şekil alacaktır. Ancak toplumlarda araç değerler yeğlenirken, yüksek değere sahip insanlar aşağılanmakta, küçük görülmekte, saf kalmakla suçlanmaktadır. Düzendeki değerlere karşı takınılan tavır olması gerekenden uzak seyir almaktadır. Ancak okul bir nebze olsun araçsal aklın hegemonyasını kırmakla yükümlüdür. Bu nedenle iyi durumdaki birey okumakta, anlamak ve yorumlamaktadır. Aldığı eğitim sayesinde olan ve olması gereken arasındaki ayrıma varmaktadır. Halis olan eğitim bütün ideolojik kuruntulardan uzak, başarıyı hedef alacak bir şekilde gerçekleşmektedir. Böyle bir eğitim tarzı insanı aydınlatır ve yaratıcılık yönünü ileriye götürür. Kötü durumdaki insan eğitimin verildiği kurumlarda geçirilen zamanları boş, okuldaki yapıp etmelerini angarya olarak görendir. Gelişime kapalı bir çevreye doğduktan sonra durumu fark etmek, ben'ini aştıktan sonra iyi duruma yükselmek olasıdır.

Hem başlı başına bir varlık şartı olan hem de diğer varlık şartlarının gelişimini ve korunmasını sağlayan kurum, devlettir. İnsanın disharmonik yapısı gereği içinde iyi-kötü, haklı-haksız, gerçek-sahte gibi bir düalite mevcuttur. Bu düalite sonucu çatışma, kargaşa, savaşlar ortaya çıkmaktadır. Bu çatışmaları, yaratıcısı insan olan devlet sona erdirmekte ve düzeni sağlamaya çalışmaktadır. Her devlet kendini başka devletlerden ayıran hukuki, kültürel, sosyal vb. özelliklere sahiptir. Bunlar devletin teklik özelliğinin sonuçlarıdır. İnsan için kötü durum; hakların korunmasına yönelik önlemler almamak, varlık şartlarının gelişimini sağlayacak ortamı hazır bulunduramamak, şahsi çıkarlar peşinde koşmaktır. Şahsiliğin girdiği yerde hizmetlerin kapsayıcılığı genelden özele inmektedir. İnsanlar için iyi durum; yüksek değerlerin önemsendiği eğitim anlayışını, iş ahlakını, hukukunu ve tarafsızlığını aynı zamanda hakların nasıl savunulması gerektiğini öğreten düzenin devlet adamlarınca yaratılmasıdır. Yüksek değerleri koruyucu yasalarla araç değerlerin sahasını daraltmak, devletin görevidir.

Bir başka varlık şartı, inanmadır. İnsan inandığı şeyleri istemekte, onun için çalışmakta, ona kendini adamakta ve onu gerçekleştirecek yapıp etmelerin yanında tavır almaktadır. Dün, bugün, yarın içerisinde yaşamını sürdüren insanın inanması için diğer varlık şartlarının olması gerekir. Çünkü yapıp etmeler olmadan, çalışmadan, istemeden, tavır almadan inanma tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Her eylemde az ya da çok inanma ile ilişkilidir. Günlük hayatta

insanların karşılıklı ilişkilerindeki güven, bir işin başarılacağına dair umut veya bir dinsel dogmaya bağlılık inanmanın farklı biçimleridir. İnanma fenomeni de halis olan ve olmayan olarak ikiye ayrılmıştır. Yüksek değerlere inanan iyi durumdaki insan, yapıp etmelerinde başarıya ulaşmıştır. Azimle çalışarak başarıya ulaşılacağı inancı, özneyi hedefe götürmektedir. Kendi kararları ile eylemlerinin sorumluluğunu alan özgür birey inanması bilinçlidir. O an'daki çıkarlarına göre yapıp etmelerinde sürekli değişim içinde bulunan özne, eksik olan inanmasından dolayı kötü durumdadır. Araç değerleri yüceleştirecek inanma, halis bir inanma değil aldanma şeklidir. Aldanan insan rastlantılarda boğulup gitmektedir.

Eser ve ürün vermeye yönelik olan varlık şartı, sanat yaratıcısı olmaktır. Sanat; giyimde, dans etmekte, resimde, manilerde, romanlarda, mimaride ve sayıları daha da genişletilebilecek alanlarda ortaya çıkmaktadır. Her dönemin sanat eseri işledikleri konu bakımından farklılık göstermekte ve döneminin ruhunu, bunalımlarını, sevinçlerini yansıtmaktadır. “Sanatçı önceden davranan, bir önsezgisi olan, önceden sezdiği şeylere şekil verendir” (Mengüşoğlu, 2015: 324). Yaratıcı kişiliği bulunan sanatçı; eserinde insanların üzüntülerini, korkularını, hatalarını, anlamsal boşluklarını, hayatın içerisindeki olayları ortaya koymaktadır. Yazınsal türlerdeki sanat yüksek değerlerle araç değerler arasındaki çatışmayı, olan-olması gereken diyalektiğini somut bir biçimde gösterir. Eser ya doğrudan ya da dolaylı olarak olumsuz bir olay üzerinden iyiyi sezdirmektedir. Karşılaştığımız veya karşılaşacağımız olaylarda takınılan hangi tavrın, nasıl bir sonuç doğuracağını açık etmektedir.

İnsanı insan yapan başka bir varlık şartı, dildir. Dil sayesinde insanlar arasındaki duygu ve düşünce alışverişi sağlanmaktadır. Disaharmonik yapısı gereği sürekli bir çatışma içinde olan insanoğlu arasındaki anlaşmazlıklar, konuşarak çözülmektedir. Esasında bazı çatışmalar konuşulduğu halde çözüm bulunamayan fikir ayrılıklarında ortaya çıkmaktadır. Ancak böyle bir durumda çıkarları doğrultusunda kendini gizleyen özne ya da kinikleşmiş bir kimlik vardır. Eğer problemler ve olaylar karşısında takınılan tavırların nedenleri açığa kavuşmasaydı kaos ortamı olabilirdi. Konuşma; öznenin yapıp etmesi, bilmesi, bildiklerini aktarması gibi diğer varlık şartlarını açık etmektedir. Geçmişteki başarı ve deneyimlerin dil ile şimdiye devredilmesi tarihselliğe hizmet etmektir. Bu durum ise insan için iyi olandır. Kendisini konuşmalarında açık etmeyen ve çatışma yaratacak

diyaloglara zemin hazırlayan özne kötü durumdadır. Anlamsız ifadelerle en asli olanak olan zamanı tüketmek ya da susarak eylemsizlik ve kayıtsızlık haline itilmek de kötü bir durumdur. Konuşma yeteneğini etkin, verimli, yaratıcı kılmayan öznenin ne kendisine ne de içinde bulunduğu topluma katkısı vardır.

İnsan için önemli olan diğer varlık şartı, biyopsişik olmaktır. Yukarıda belirttiğimiz gibi insan bir biyo'dan bir de psişik'ten meydana gelmektedir. İnsan için iyi durum somut bir bütün olduğunun farkında olmasıdır. Burada sorulacak soru şudur: İnsan somut bütünlüğünün nasıl farkına varır? Ömür boyunca ya da bir gün içerisinde gerçekleştirdiğimiz eylemlerin sonuçlarına bakmak yeterlidir. Eylemleri gerçekleştirenin kendisi olduğunu bilmek bütünlüğün ilk aşamasıdır. Kültürümüzde "ne ekersen, onu biçersin" diye kalıplaşmış atasözlerinde, eylemlerimizin sonucuyla yaşamımıza şekil verdiğimiz gösterilmektedir. Ayrıca hayatta bazı şeylerin eksik yapıldığında işlerin yolunda gitmediği tecrübesini herkes yaşamıştır. İçinde bulunulan durumu sadece kalıtsal özelliklere, sadece çevreye, sadece yeteneğe ya da sadece ruh haline bağlamak öznedeki hep bir eksiklik duygusu uyandırabilmektedir. Bir eksikliğini kapattığını düşünen birey başka bir olayda başka bir eksikliğiyle karşılaşmaktadır. Dolayısıyla içinde bulunduğu duruma bir ad koyma isteği bireyi tek bir yöne çekmektedir. Olayları genel olarak değerlendirme öğrenildiğinde somut bütünlük yakalanır. Böylece insan iyi duruma yükselir. Aksi durumda insan kötü durumdadır.

Bir varlık şartının/olanağının gerçekleşmemesi, dramdır. Burada yönelmemiz gereken soru ise: Dramın nedeni nedir ya da nelerdir? Varlık şartlarını/olanaklarını domino taşlarına ya da bir evin temellerine benzetmek yanlış olmayacaktır. Çünkü nasıl ki bir domino taşının düşmesi beraberinde diğer taşları düşürürse, nasıl ki evin bir temeli yıkıldıktan sonra ortaya enkaz durumu çıkarsa dramda da aynı şey geçerlidir. Örneğin tek başına bilmemek, insan için kötü durum ve bir dramdır. Bu haliyle bilmeyen kişinin diğer varlık şartları da etkilenecektir. Bilmeyen bir insan değerlerin ayırımını yapamayacaktır. Görülüyor ki bilmek başlı başına bir dram olan değerlerin nedeni haline gelmiştir. Kendi başına bir dram olan değerler, halis olmayan biçimde ilerlediği için çalışmak, istemek gibi insanı iyi duruma çıkaracak varlık şartlarını/olanaklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Böylece az önce dram olan değerler, şimdi bir başka varlık şartı/olanağı olan dramın -çalışmak, istemek vb.- nedeni haline gelmiştir. Bu nedenle -varlık şartı/olanağı olan- her dram aynı

zamanda hem kendisinin hem de bir başka -bir başka varlık şartı/olanağı olan-dramın nedenidir.

1.3. Dramın Yapısı

İlk kez ontolojik temelli felsefi antropoloji ile dramı ilişkilendiren Oğuz Öcal, kötü durumun oluşum aşamasını “dramın yapısı” olarak ele almıştır. Bu aşama “özne, kötü durum, olanaklarla karşılaşma, seçerek bir sonuca ulaşma” (Öcal, 2012: 45) şeklinde sıralanmaktadır. Yapı her ne kadar dramla birlikte anılırsa alınsın iyi durumdaki insan da aynı aşamalardan geçmektedir. Dramın gerçekleşmesi için öncelikle bireye yani özneye ihtiyaç vardır. Her birey eylemleri sonucu bir durumun içerisinde yer alır. İçinde bulunulan durum insanın karşısına iki olanak çıkarır. Eğer birinci olanak yolu tercih edilirse birey ya kötü duruma düşer ya da mevcut kötü durumunu korur. Böylece dram kendini gerçekleştirmiş olur. Dramdaki bireyin eksik yanı varlık şartlarını yerine getirememesidir. Eğer ikinci olanak yolu tercih edilirse içinde bulunulan durum anlamlandırılır ve aşılır. Birinci olanak kolay olan, kararlılık ve sorumluluk gerektirmeyendir. İkinci olanak irade, sorumluk, karar ve ihtimam gerektirir. İkinci olanağı seçmenin sonucu iyi durumdur. İnsanda seçimleri ile sonuçları değiştirebilme gücü vardır. İyi durumdaki birey kendini kötü duruma sürükleyebilir. Bir kere drama düşmüş birey bilinçlenirse kendini iyi duruma sıçratabilir.

Tezde kullandığımız fırlatma-itilme, sıçrama-yükselme kavramlarına açıklık getirmek yerinde olacaktır. Yeryüzündeki tüm insanlar ister farkında olsun ister olmasın her an yukarıda bahsedilen aşamalardan geçmektedir. Bir durumdan başka bir duruma bilinçli geçişin yapılması sıçrama ya da yükselmedir. Sıçrayan birey içinde bulunduğu durumu fark etmiştir. Kötü durumu iyiye çevirmekte veya iyi durumunu olumlu anlamda muhafaza etmektedir. İkinci birey içinde bulunduğu durumu fark etmiş ancak çıkar gözetmemektedir. Araç değerler doğrultusunda başka duruma geçmek fırlatılmadır. Çünkü birey yönelen değil yöneltilen konumdadır. Bu süreçte bireyin; kendi hayatını kurduğunu, iyi durumda olduğunu düşünmesi yanlısamadır. İkinci birey; kötü durumu olumsuz anlamda muhafaza etmektedir. Üçüncü birey içinde bulunduğu durumu fark etmiş ancak kendini iyi duruma

yükseltici hareketlerden sakınmış bir nevi eylemsizlik halinde, bilmeden hayat sürmektedir. Dördüncü birey durumunu fark etmemiş ya da olumsuz anlamda kaderci bir inançla eylemsizlik halinde bulunmaktadır. Üçüncü birey de bir durumdan başka duruma fırlatılır ya da itilir. Unutulmamalıdır ki kader insanların seçimleridir. Her şey “olacağına varır” düşüncesi doğru değildir. Çünkü böyle bir yaklaşım eylemleri başkalarının inisiyatifine ve toplumdaki egemen görüşe bağlı bırakmaktır. Dördüncü bireyin diğerlerinden farkı neyi muhafaza ettiğini bilmemesidir. İlk birey seçimlerinde etken özne konumunda yer alır. İkinci, üçüncü ve dördüncü birey ise seçimlerinde edilgen konumdadır. Özetle kötü durumdan iyi duruma geçiş sıçrama/yükselmedir. İyi durumdan kötü duruma, kötü durumdan kötü duruma geçiş fırlatılma/itilmedir.

İKİNCİ BÖLÜM

SABAHATTİN ALİ

2.1. Hayatı, Sanatı, Eserleri

Türk edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan Sabahattin Ali, 25 Şubat 1907 tarihinde Bulgaristan'ın Gümilcine Sancağı'na bağlı bugünkü adı Ardino olan Eğridere'de dünyaya gelmiştir (Bezirci, 1979: 7). Babası Yüzbaşı Selahattin Bey, annesi Hüsniye Hanım'dır. Trablusgarp savaşı ve Balkan savaşlarına katılan Yüzbaşı Selahattin Bey'in babası Oflu Salih Efendi, annesi Saniye Hanımdır. İsmail ve Zahide isimli kardeşleri olan Selahattin Bey, evlendiğinde otuz yaşındadır. Kendisinden on altı yaş küçük Hüsniye Hanım'la dünya evine girer. Edebiyata ve müziğe daima ilgilidir. Tevfik Fikret'le arkadaşlık etmekte, onun şiirlerini okumakta ve edebiyatla ilgili dönem dergilerini takip etmektedir. Şiirlere olan merakının yanı sıra mandolin ve flüt de çalmaktadır. Selahattin Bey, hayatının en zor dönemlerini eşi Hüsniye Hanım'ın ruhsal rahatsızlıkları sonucu yaşamıştır (Sönmez, 2017: 84-85). On dört yaşında evlenen Hüsniye Hanım'ın babası Mülazım Mehmet Ali Efendi, annesi Bulgaristan'dan göç eden Hatice Hanım'dır. Şık giyinen ve okumayı seven Hüsniye Hanım küçük yaşta iki erkek, bir kız çocuğu dünyaya getirir. Selahattin Bey'in Prens Sabahattin ve Tevfik Fikret ile olan arkadaşlığı sonucu büyük oğlunun adını Sabahattin, diğer oğlunun adını ise Fikret koymuştur (Korkmaz, 2016: 20-23). Erken evlenen ve erken annelik deneyimi yaşayan Hüsniye Hanım, eşinin tayininin Çanakkale'ye çıkması üzerine Birinci Dünya Savaşı'nın yakın takipçisi olmak zorunda kalmıştır. Yaşadıklarını atlatmakta zorluk çeken Hüsniye Hanım'ın irsi olan ruhsal hastalığı burada nüksetmiştir. Hastalığı nedeniyle Çanakkale'de bileklerini keserek intihar girişiminde bulunur. Karısının hastalığı ile baş etmek için türlü çareler arayan Selahattin Bey, Hüsniye Hanım'ı çocuklarla beraber Edremit'e

gönderir. Hüsniye Hanım, burada da vapurdan denize atlayarak ikinci kez intihar girişiminde bulunur. Hastalığı gittikçe artan Hüsniye Hanım, tedavi için İstanbul'daki Fransız Hastanesi'ne yatırılır. Yüksek ücretten dolayı zorluk çeken Selahattin Bey, karısını Zeynep Kâmil Hastanesi'ne yatırır. Sabahattin Ali, Mehpere Taşduman'a gönderdiği mektuplarında babasının ölümüne sebep olduğunu düşündüğü annesiyle alakalı serzenişte bulunmaktadır. Mektuplarda annesinin geçimsizliğinden, babasının ise annesine karşı evliya sabırlı olduğundan ve kardeşlerine annelik yaptığından bahsetmektedir. Ayrıca annesinin iyileştiği hafta babasının ölüm haberini aldıklarını belirtmiştir (Sönmez, 2017: 49-50). Sabahattin Ali, babasının sabrına ve sükûnetine gıpta ile bakarken annesine karşı mesafelidir. Hüsniye Hanım'ın Çanakkale'de top seslerinden korkmasıyla kekeme olan oğlu Fikret'e ayrıcalık tanıyıp Sabahattin Ali'ye soğuk davranması yazarın hayatında unutamadığı etkileri yaratmıştır.

Sabahattin Ali, eğitim-öğretim hayatına Üsküdar'daki Füyuzat-ı Osmaniye'de başlar. Babasının Çanakkale'ye tayini üzerine 1921 yılında Edremit İbtidasi'ni bitirmiş ve Galatasaray Sultanisi'ne kayıt için İstanbul'daki dayısının yanına gitmiştir. Ancak ülkedeki karışıklıklar neticesinde kayıt yaptıramayarak, Balıkesir Dar-ül Muallim'e girmiştir (Ali, 2012: 16-17). Küçük yaşında mahallelilerinin sevgisini kazanan Ali'ye komşuları "Sabah Yıldızı" (Bezirci, 1979: 11) adını takarlar. Sessiz, sakin, içine kapanık, çekingen ve oldukça zeki bir çocuktur. Edremit'te babasıyla çalışmaya gider, boynuna işporta tezgâhı asarak ev ekonomisine yardımcı olur. Subay emeklisi babası ile Edremit'in pazarlarına çerçilik yapmaya giden Sabahattin Ali, babasının isteği ile gördüklerini yazmaya başlamıştır. Bunun üzerine bir yazısında babasının latif sesini duyarak kalktığını ifade eden Ali'ye babası; sesinin ona hiç de latif gelmeyeceğini, içinden geldiği gibi yazması gerektiğini belirtir (Ali, Özkırmı, Sönmez, 2014: 131). Gözlemci gücünü ortaya çıkarmak için -kişi, yer, zaman ve olaylarda- gerçekliğe bağlı kalmakta ve eserleri biyografik okunmaya imkân verilmektedir. Bunun nedeni hiç şüphesiz ki babasının, yazdıkları karşısındaki tutumudur. Arkadaşı Vedat Günyol'un aktardıklarına göre Sabahattin Ali'ye pazar günü ne yaptıklarıyla ilgili kompozisyon ödevi verilir. Sabahattin Ali her zamanki gibi yazdıklarını babasına okur. Güneşin ilk ışınlarının pencereye vurduğu vakit ava çıktıklarını yazmıştır. Selahattin Bey ise ava çıktıklarında güneşin daha doğmadığını, her şeyi olduğu gibi yazması gerektiğini,

yalan dolan şeyleri yazmaması gerektiğini belirterek oğlunu paylar. (Ali, Özkırımlı, Sönmez, 2014: 118). Küçük Sabahattin'in yaşadıkları yazı hayatındaki tutumunu ortaya koyarken gün yüzüne çıkacaktır. Çünkü ilk gerçekçilik dersini çok sevdiği babasından almıştır.

Dar-ül Muallim Mektebi'nde ikinci sınıfa geçen Sabahattin Ali, yavaş yavaş yayın hayatına girmeye başlamıştır. Küçük yaşta yazı yazmaya yönelen Ali, 1924'te okul arkadaşları ile küçük bir gazetecik çıkarmaya başlamıştır. Ardından 22 Şubat 1924 tarihli günlüğünde Sabahattin Ali imzasıyla "Astiyag'ın Torunu", Gütekin imzasıyla "Öcünü Alamayan Civan", Halit Ziya imzasıyla "Kırmızı Külahlılar" adlı hikâye denemelerini ve bir karikatür yayınlar. 15 Mart 1924 tarihinde "Kamer-i Mestûr" ve "Saçlarımın Türküsü" adında iki adet şiiri yayınlanır. Bunun yanı sıra *Yeni Yol* dergisine de yazdıklarını göndermektedir. Sabahattin Ali öğrencilik yıllarında sürekli kitap okuyan, dersleri dinleyerek geçen zeki bir öğrencidir. Sanatın her alanına karşı büyük bir ilgi duyan Ali, Muallim Mektebi'ndeyken Dar-ül Muallimat'ın (Kız Öğretmen Mektebinin) müsamesine okuldan kaçıp sırtına bir çarşaf alarak katılır. Naci Erçevik'in belirttiğine göre onu, bir sınıf arkadaşı okul idaresine şikâyet eder. Okuldan atılma durumu ile karşılaşır. Bunun üzerine Sabahattin Ali, Naci Bey'e kendini asacağını anlatan şiirin yazılı olduğu mektubu bırakarak blöf yapar. Yaşanan hadiselerin ardından İstanbul Erkek Öğretmen okuluna geçer ve son sınıfı burada okur. Okuldaki edebiyat öğretmeni Ali Canip Yöntem'le fırsat buldukça kitaplara ve yazı yazmaya dair fikir alışverişi yapmıştır. 1926-1928 yılları arasında *Çağlayan*, *Servet-i Fünun*, *Akbaba*, *Güneş*, *Hayat*, *Meşale*, *Irmak* dergilerinde şiir ve mizahi hikâyeler yayınlamıştır. 21 Ağustos 1927 tarihinde okulu bitir, aynı yıl Yozgat'ta Cumhuriyet İlkokulu'na atanır. Bir türlü sevemediği Yozgat'ta kendini yalnız hissetmektedir. 1928'in yaz tatilinde İstanbul'a gider. O sırada Mustafa Kemal Atatürk, yabancı dil öğretmenin eksikliğini göz önünde bulundurarak öğretmen okulu mezunları arasından on beş kişinin seçilerek İngiltere, Fransa, Almanya'ya gönderilmesini ister. Sabahattin Ali, Maarif Vekâleti'nin yaptığı sınavı kazanıp Almanya'ya dil öğrenimine gider. Öğrenimini tamamlayamadan 1930 yılında Türkiye'ye döner (Bezirci, 1979: 13-24). Nihal Atsız Sabahattin Ali'nin; Alman bir öğrencinin parazit Türkleri kovmalı ifadesine tepki gösterdiğini, daha sonra öğrencinin sözünü geri almasını istemesi ve hükümetin parasıyla Almanya'da okuduklarını belirtmesi üzerine kızışan ortamda çıkan kavga

sonucu ülkeye gönderildiğini belirtmiştir (Atsız, 1940: 5). Almanya'ya gönderilen öğretmenler arasında yer alan Melahat Togar ise yazdıklarında Sabahattin Ali'nin geri çağrıldığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra komünizm propagandası yapması sonucu memlekete gönderildiği iddialarının dolaştığını belirtir (Ali, Özkırmı, Sönmez, 2014: 69). Sabahattin Ali'nin Almanya'dan dönüşü ile ilgili görüşler arasında fikir birliği bulunmamaktadır.

Sabahattin Ali, Almanya'da sözlükle Almanca eserler okumaya başlamış ve birçok yazarı bu şekilde tanıma fırsatı bulmuştur. Almanya'dan döndükten sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'nün yaptığı Almanca yeterlilik sınavını vererek Aydın Ortaokulu Almanca öğretmenliğine atanır. 1930 yılında Aydın'da öğretmenlik yaparken ilk gerçekçi hikâyesini *Resimli Ay*'da yayımlamıştır. Aydın'da öğrencilerine karşı komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla üç ay tutuklu kalır. Üç ay hapis yattıktan sonra suçsuz olduğu kanıtlanır ve beraat eder.

30 Eylül 1931 yılında Konya Ortaokulu'na Almanca öğretmenliğine atanır. Cemal Kutay ve Emin Soysal, Sabahattin Ali'nin bir arkadaş toplantısında okuduğu şiirde Atatürk'e hakaret ettiği iddiasıyla şikâyette bulunurlar. Avukat tutmayan ve kendini çok iddialı bir şekilde savunan Sabahattin Ali haksız yere on dört aya mahkûm edilmiştir. Mayıs 1933 yılında Sinop Cezaevi'ne nakli yapılır. 29 Ekim 1933'te Cumhuriyet'in onuncu yıldönümünde çıkan genel aften yararlanarak on ay yedi gün sonra hapisten çıkar. Hapisten çıkan Sabahattin Ali'ye, rejim karşıtı olup olmadığı ile ilgili hakkındaki kanaatleri değişmedikçe devlet memurluğuna geri dönmesinin zor olduğu dönemin vekillerince belirtilmiştir. Sabahattin Ali bunun üzerine Atatürk'e ithafen *Varlık* dergisinde yayınlanan "Benim Aşkım" adlı kasideyi yazmıştır. Bir süre sonra Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi mümeyyizi olarak atanmıştır. Artık yuva kurmak isteyen Sabahattin Ali 1935 yılında Aliye Hanım ile İstanbul'da evlenir (Ali, 2012: 27-37).

Asım Bezirci'nin aktardığı bilgilere göre Sabahattin Ali'nin tutuklanmasındaki asıl neden Cemal Kutay'ın iftirasıdır. Ali, *Yeni Anadolu* gazetesinde *Kuyucaklı Yusuf*'u on beş sayı tefrika ettikten sonra satışı yükselen gazeteden parasını alamayınca yazmayı yarım bırakır. Gazetenin sahibi Cemal Kutay, satışının tekrar düşmesi üzerine içerler ve Ali'nin "Memleketten Haber" adlı şiirinde Atatürk'e ve rejime hakaret ettiği iddiasında bulunur. Oysa şiirin aslı

“Asarlar mı hâlâ hakka tapanı?/ Mebus yaparlar mı her şaklabanı?/ Köylünün elinde var mı sabanı?/ Sıska öküzleri dirilmiş midir?” (Bezirci, 1979: 27) şeklindedir. Şiirin dizelerini “İsmet girmedi mi kodese/ Kel Ali’nin boynu vurulmuş mudur?” şeklinde değiştirerek İsmet İnönü’ye yönelik hakaret ettiği iddiasında bulunur. Sabahattin Ali, Temyiz Mahkemesine verdiği dilekçeyle –şahitlerle- durumun bir iftiradan ibaret olduğunu anlatmaya çalışmıştır ve Ayşe Sıtkı’ya yazdığı mektupta da bu durumu belirtmiştir (Sönmez, 2017: 226). Hapishane kaldığı sürede yaptığı gözlemlerde birçok eserine konu edeceği kişilerle tanışmıştır. “Hapishane Şarkıları” adlı şiirler, “Katil Osman”, “Duvar”, “Çaydanlık” gibi hikâyelerinin yanı sıra *Esirler* adlı tiyatro metnini hapishanede tamamlamıştır. Roman karakterlerinin bazıları da hapishanede tanıştığı, gözlemlendiği kişilerdendir.

Sabahattin Ali çevresinde sevimli, daima güler yüzlü, içten ve samimi biri olarak nitelendirilmektedir. Sabahattin Ali’nin her an sevebilecek şekilde duygusal oluşu aşk hayatında platonik ilişkileri yaşamasına sebep olmuştur. Ayşe Sıtkı İlhan’a 6 Temmuz 1933 tarihli mektubunda Melek adlı bir genç kıza âşık olduğunu belirtmiştir. Ayrıca İstanbul’daki kız arkadaşı Nahit Hanım’a aşk mektupları yazdığı da bilinmektedir. Son olarak Ayşe Sıtkı’ya karşı hislerinin olduğunu açıklar ancak hiçbirinden karşılık göremez (Şehirlere Alışamadı, 2018: 13-21).

Aliye Hanım ile evlendikten sonra özlemini çektiği aile hayatını yaşamaya başlar. 25 Haziran 1925 yılında Neşriyat Dairesi başkanlığına ve ek olarak Ankara İkinci Ortaokulu Almanca öğretmenliğine getirilir. Soyadı kanunun çıkmasıyla ailesi “Şenyuva” soyadını alırken Sabahattin Ali imzasını kullandığı için “Ali”yi soyadı olarak kullanmak ister fakat ön adın soyadı olarak kullanılamayacağı gerekçesi ile “Alı” soyadını alır. Ancak yazar her yerde Ali soyadını tercih eder. Otuz yaşında İstanbul’daki yedek subay okulundan çavuş çıkarılacakken Saffet Arıkan yardımıyla teğmen olarak Eskişehir’e atanır. 30 Eylül 1937 yılında kızı Filiz dünyaya gelmiştir. 1938 yılında Musiki Muallim Mektebi’nde Türkçe öğretmenliği yapmaktadır. Aynı zamanda Devlet Konservatuar’ına atanarak burada Carl Ebert’in çevirmenliğini yapmakta ve dramaturg olarak görev almaktadır. Ek olarak Tercüme Bürosu ve TDK’de görev almaktadır. İkinci Dünya Savaşı’nın çıkması üzerine yeniden askerliğe çağrılır. Dört ay süren askerlik döneminde *Kürk Mantolu Madonna*’yı tefrika etmeye başlamıştır. 1941-1943 yılları arasında “Bir Konferans”, “Yeni Dünya”, “Hasanboğuldu”, “Sulfata” gibi hikâyeler yayınlamıştır. Ayrıca Adalbert

von Chamisso, Sfokles, Ernst Theodor Amedeus, Hoffman, Gotthold Ephraim Lessing, Ludwig Tieck, H. von Kleist, Max Memmerich, Christian Friedrich Hebbel, M. von Barnhelm ve İgnazio Silone'den çeviriler yapmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'deki çalkantılar sonucu sağ ve sol diye ayrılan iki grubun çatışmaları yaşanmıştır. Sabahattin Ali sol camiada gösterişli yaşamından dolayı tam bir solcu olamamakla eleştirilirken sağ camiada başta Nihal Atsız olmak üzere diğerleri tarafından vatan haini olarak nitelendirilmektedir. Nihal Atsız'ın Başvekil Şükrü Saraçoğlu'na yazıp dergide yayınlattığı açık mektupta Sabahattin Ali'nin rejim karşıtı bir komünist olduğuna, köy enstitülerinin kurucusu olan Hasan Ali Yücel'in de devlet dairelerinde komünistleri koruduğuna yönelik ithamlarda bulunur. Bunun üzerine Nihal Atsız, halkı kin ve nefrete yöneltmekten memuriyetinden alınır. Sabahattin Ali'nin açtığı hakaret davasının ardından Atsız'a altı ay hapis cezası verilir. Sabahattin Ali, 1944 yılında üçüncü ve son kez askere Çankırı'ya çağrılır. Askerden döndüğü sıralarda *Tan* ve *Tanın* kavgasında *Tan* gazetesi ve onun fikir yolundaki diğer gazeteler, komünizm karşıtı olan ve kendilerini faşist olarak nitelendiren gençler tarafından talan edilmiştir. Sabahattin Ali'nin hapisaneyeye girip çıkması ve ardından gelen iftiralar sonucu yazılarını ancak sol gazete ve dergilerinde çıkarabilmiştir. Maddi sıkıntılar yaşayan Ali'nin 11 Aralık 1945'te konservatuardaki görevlerine ve öğretmenliğine son verilmiştir. Bunun üzerine yazar, Aziz Nesin ile birlikte önce *Marko Paşa* sonra *Merhumpaşa*, *Malumpaşa*, *Ali Baba* gibi gazeteler çıkarır. Devrinde altmış bin tirajı gören *Marko Paşa*'da çıkmış "Topunuzun Köküne Kibrit Suyu"na Cemal Sait Barlas, "Biliyor musunuz?" Falih Rıfkı Atay, "Genç Arkadaş" a Nihal Atsız ve Hasan Ali, "Kenan Döner Komedi" adlı yazıya Rasim Tamtürk dava açar. Yazıların büyük çoğunluğunu Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz yazmasına rağmen derginin sorumlusu Sabahattin Ali olduğu için davalar ona açılır. Sabahattin Ali, 19 Aralık 1947-31 Aralık 1947 tarihleri arasında hapiste yatar. Hapisten sonra arkadaşları olan Adalet ve M. Ali Cimcoz (MIT ajanı olduğu iddia edilen aile) aracılığıyla -Melek Hanım adında bir hanıma kamyon aldırılarak kamyonculuk işine başlar (Korkmaz, 2016: 46-56).

Her şeyi yeşil mürekkeple yazmayı seven Sabahattin Ali, -hapisanede tanıştığı berber Hasan Tural aracılığıyla- yurtdışına adam kaçıran Ali Ertel'le tanışır. Kamyonuyla yurt dışına çıkmayı planlar ve Rasih Nuri İleri ile aralarında şifreli bir iletişim yöntem belirlerler. İleri'ye hapisanede tanıştığı berber Hasan'a bir kartvizit

bırakacağını söyler. Bu kartvizitte nokta varsa Bulgaristan sınırını geçtiğini, nokta yoksa geçemediğini belirtecektir. Bir süre sonra Rasih Nuri İleri berber Hasan'ın yanından elinde nokta bulunan kartvizitle döner. Bu nedenle yakınları Sabahattin Ali'nin ölümüne bir süre inanamaz (Sönmez, 2017: 198-199). Sabahattin Ali, 2 Nisan 1948 yılında öldürülmüştür. Cinayetinin perde arkası tam olarak aydınlanmamış görünmektedir. O dönemde çıkan gazete ve yazılar dikkate alındığında birden fazla ölüm senaryosu çizilmektedir. Ancak resmi kayıtlara bakıldığında Sabahattin Ali'nin ölümüne neden olan kişi Ali Ertekin'dir. Cinayetten on ay sonra ilk haberi veren 12 Ocak 1949'da *Akşam*, *Tan* ve *Vatan* gazeteleridir. Gündüz basılan *Ulus*, *Hürriyet*, *Cumhuriyet* gazetelerinde de cinayete dair haberler çıkmıştır. Çıkan gazete haberlerine göre yazar, Ali Ertekin tarafından Bulgaristan'a kaçarken kafasına sopa darbesi alarak öldürülmüştür (Günaydın, 2018: 33-40). Cesedi ilk teşhis edenlerden biri olan Asım Bezirci'nin aktardıklarına göre cinayete ilgili birkaç iddia yer almaktadır. Bunlar; sınırda Ali Erten tarafından öldürüldüğü, sınırı geçtiği anda Milli Emniyet tarafından yakalandığı, Milli Emniyet'in sorgusundaki işkence sırasında öldüğü, kendisiyle birlikte kaçacak olan iki kişiyi yakalayabilmek için gizlendiği, cesedi sınıra bırakılınca eski Milli Emniyet Mensubu Ali Ertel suçu üstlendiğine yönelik bilgilerdir (Bezirci, 1979: 55-56).

Fransız, İngiliz, Amerikan, İtalyan, Rus edebiyatını yakından takip eden ve Shakespeare'i anlamayı, onun gibi yazmayı isteyen Sabahattin Ali (Sönmez, 2017: 312-314) şiir, hikâye, roman, eleştiri, tiyatro gibi edebi türlerde eserler vermiştir. Sanat görüşü, eserlerini üretirken nelerden yararlandığı konusunda bilgi vermektedir. Küçük yaşta babasının tesiri ile gözlem gücünü artıran yazar, edebiyatın faydacı olması gerektiğini düşünmektedir:

“Edebiyat, hatta alelumum sanat, bence sanatkârın düşündüğü ve duyduğu bir fikrin ve hissin ortaya atılması, tamim edilmesi demektir; yani bir nevi propagandadır. Ben hiçbir zaman sanatın maksatsız olduğuna kani olmadım. Sanatın bir tek ve sarıh bir maksadı vardır; insanları iyiye, daha güzele yükseltmek, insanlarda bu yükselme arzusunu uyandırmak” (Reşit, 1936: 35).

Sabahattin Ali, kimi zaman eserlerinde gerçek hayatın içindeki konulara yer vermesiyle realist, kimi zaman karakterlerin içsel hayatına inmesi ve daha bireysel konuları işlemesi nedeniyle romantik olarak nitelendirilmektedir. Bu konuyla alakalı *Yeni Edebiyat* dergisinde kendisine yöneltilen soruya “izm”lerden pek anlamadığını, hem natüralist, hem realist, hem romantik olan hayat ve insanı esas aldığını,

muharririn hangi akımdan etkilendiğinden ziyade namuslu mu, yalancı mı yoksa tahrifçi mi diye sorulmasının gerektiğini, söz konusu akımların içinden realizmin yalan söylememek olduğunu ifade etmiştir (akt. Sönmez, 2017: 144). İzm”lerden ziyade hayatı ve insanı somut bir bütün olarak temel alması inceleme konumuz olan insan felsefesi ile uyuşmaktadır. Bunun neticesinde Sabahattin Ali’nin sanat görüşü ve araştırma konumuz olan varlık şartları/olanakları arasında kuvvetli bir bağ oluşmaktadır. Yazar, eserlerinde kurulu düzenin makbullerine uyan, tamamlayıcı, komformist karakterleri verip iyiyi sezdirerek ironist bir duruma yükselir. Düzenin içinde ancak düzenden memnun olmaması ile aradalık yaşayan karakterlerin durumunu dramla özdeşleştirmektedir. Hem bir ironist hem de bir anti-nihilist olan Sabahattin Ali, yapay ve sahte olanı görüp olumsuzlamaktadır. Varlık şartlarına/olanaklarına göre değerlendirildiğinde Sabahattin Ali, akımların ötesinde bir yazardır.

Sabahattin Ali, sanatta yenilik-eskilik tartışması konusunda ikisinin de doğru olmadığını, yazarın yaşadığı toplumun sorunlarını dile getirmesi gerektiğini belirterek Balzac’ı örnek vermiştir. Sabahattin Ali’ye göre Balzac hem tutucu hem de kralcı bir muharrirdir (Ali, Özkırımlı, Sönmez, 2014: 147).

Yazın hayatına şiirle başlayan Sabahattin Ali’nin bu türde üç kitabı bulunmaktadır: *Dağlar ve Rüzgâr* (1931 ile 1934 arası yazdığı şiirler), *Kurbağanın Seranadı* (1926 ile 1929 arası yazdığı şiirler), *Öteki Şiirleri* (1925 ile 1946 arası yazdığı şiirler). Şiirlerinde; özlem, aşk, sevgi, yalnızlık, umutsuzluk, hürriyet, kaçma isteği gibi temaları ağırlıklı olarak işlemektedir. Aruz ölçüsünü çok iyi bilmesine rağmen -Terkib-i Bend hariç- tüm şiirlerini hece ölçüsü ile yazan Ali, *Varlık* dergisindeki konuşmasında divan edebiyatı gibi zümre edebiyatından da incelemelerde yararlanabileceğini ancak insanlar tarafından anlaşılır bulunduğu için halk edebiyatından -eksiklerine rağmen- daha çok istifade edilebileceğini belirtmiştir. Hakan Sazyek, şairliğine ve şiir yazma yönüne pek değinilmeyen Sabahattin Ali’nin poetik bir çaba içerisine girmemesinden dolayı “şiir poetikasının” oluşmadığına belirtmiştir (Sazyek, 2018: 106-107). Hapishane ile ilgili şiirlerinin arasında anonimleşen türküler ya da şarkılar vardır. Şiirlerinin bu kadar kolay anonimleştirmesinin nedeni ürettiklerinin halk şiirine benzemesindedir.

Resimli Ay dergisinde Nazım Hikmet'le tanışmasının ardından daha çok hikâyelere yönelen Sabahattin Ali, yukarıda belirttiğimiz gibi gerçek hayattan malzemesini almaya devam etmektedir. Özellikle 1930'da yayınlanan "Bir Orman Hikâyesi" ve "Bir Gemici Hikâyesi" adlı eserlerinden sonra bireysel konulardan çok toplumsal konulara yönelmiştir. Zeki ve gözlem gücü yüksek olan yazar, dış dünyada gördüklerini roman ve hikâyelerinde küçük dokunuşlarla değiştirerek vermektedir. Hapishanede kaldığı yılların en verimli yıllar olarak kabul edilmesindeki sebep Ali'nin, gerek mahkûmiyetinde karşılaştığı insanlardan gerek hapishane dışındaki çevresinden ilham almasıdır. Klasik hikâye tekniği ile gözlemci gerçekçi olarak eserlerini veren Sabahattin Ali; Ömer Seyfettin, Refik Halit, Sadri Ertem, K.H. Koray gibi hikâyecilerin arasında kısa zamanda öne çıkmıştır. Babasının teşvikiyle gördüklerini yazan Sabahattin Ali, hikâyelerinde kahraman ve yazar anlatıcı bakış açılarını kullanmaktadır. Yazarın eserlerinde "ben anlatıcıyı tercih etmesi, bu eserlerin kaynaklarının kişisel gözlem, tanık olunan durumlar/hadiseden hareketle yaşanmışlıkla ilişkili olmasıdır." (Güneş, 2016: 27). İki bakış açısını birleştirdiği eserlerde yazar anlatıcı bilgi verdikten sonra kahraman anlatıcının önünü açmaktadır. Hikâyelerinde kadın sevgisi, tabiat sevgisi, insan sevgisi, yozlaşma, başkaldırı, memurlar gibi kısacası hayatın içindeki her alanı, her duyguyu ve her kişiyi konu edinmiştir. "Onun hikâyelerinde toplumcu gerçekçilik veya eleştirel gerçekçilikle, romantik ve psikolojik gerçekçilik unsurları iç içedir" (Korkmaz, 2016: 102).

Biyografik okumaya müsait oluşu nedeniyle incelediğimiz romanlar hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Yazarın 1937 yılında kitap haline getirilen ilk romanı olan *Kuyucaklı Yusuf*, Aydın hapishanesinde tanıdığı Yusuf'tan etkilenerek yazılmıştır. Cevdet Kudret, Pertev Naili Boratav ve Aziz Nesin'in belirttiğine göre üç cilt olarak planlanan romanın ikincisinde Kübra'nın hayatına değinilecektir. Sabahattin Ali, üçüncü ciltte ise Yusuf'un şehirdeki yaşamını göstermeyi planlamıştır. Roman sırasıyla *Yeni Anadolu*, *Projektör* ve *Varlık* dergilerinde tefrika edilmiştir. Üç kez tefrika edilmesinin nedeni yazarın ücretini alamamasıdır (Selvi, 2018: 542). Yusuf'un dramını anlatırken aynı zamanda dönem memurlarını, düzeni eleştiren romanın olay örgüsü Edremit'te 1903-1915 yılları arasındaki geçmektedir.

1940 yılında kitap haline getirilen *İçimizdeki Şeytan* ise 3 Nisan 1939-29 Haziran 1939 arasında *Ulus* gazetesinde tefrika edilmiştir. Özkırımlı'nın aktardıklarına göre yayımlandıktan sonra çok ses getiren romana Nihal Atsız

tarafından “İçimizdeki Şeytanlar” adlı broşürle karşılık vermiştir. *İçimizdeki Şeytan*’da Turancı ve Anadolu lu insanları satılmış olarak gösterdiği iddiasıyla Sabahattin Ali’yi zor durumda bırakmaya çalışmıştır. Nihal Atsız’la geçmişte arkadaş olan Sabahattin Ali, Nazım Hikmet’le tanıştıktan sonra dahi Atsız’ın çıkardığı *Atsız Mecmuası*’na (15 Mayıs 1931-25 Eylül 1932) şiir ve hikâyeler göndermiştir. Zamanla ideolojik unsurlara bağlı olarak arkadaşlıklarının arası açılmıştır. Nihal Atsız’ın başvekile yazdığı mektuptan sonra başlayan mahkemeler dikkat çekmiştir (Ali, Özkırımlı, Sönmez, 2014: 289-300). Mahkemede de romandaki karakterlerin gerçek kişiler olduğu iddiası vardır: Nihat, Nihal Atsız’ı; Profesör Hikmet, Mükremin Halil’i; İsmet Şerif, Peyami Safa’yı; Hüseyin Bey, Zeki Velid Togan (ya da Abdülkadir İnan’ı); Emin Kamil, Necip Fazıl Kısakürek’i anlattığı belirtilmiştir (Atsız, 1940: 13).

Üçüncü romanı olan ve Türkiye’de çok satanlar listesine giren *Kürk Mantolu Madonna* adlı eser 1943 yılında kitap haline getirilmiştir. 18 Aralık 1940-8 Şubat 1941 arasında Sabahattin Ali’nin “Büyük Hikâye” başlığında tefrika ettiği eserin adı “Lüzumsuz” ya da “Yirmi Sekiz” yapmayı düşünmüş ancak bu fikrinden vazgeçmiştir. Romanı, Büyükdere’de askerliği sırasında tefrika etmeye başlamıştır. Tefrikasını yetiştirmek için kolu kırıldığında dahi askeriye çadırında yazmaya devam etmiştir (akt.Bezirci, 1979: 189).

Kuyucaklı Yusuf’un karakterleri Sevgül Sönmez’e göre Kaymakam Salahattin Bey, babasına; Şahinde Hanım, annesine; Muazzez, kız kardeşi Süheyla’ya benzemektedir (Sönmez, 2017: 317). Romandaki Ali Demirel’in çocukluk arkadaşı, Şakir’in ise küçük Sabahattin Ali’yi rahatsız eden haylaz bir çocuk olduğu bilinmektedir. *İçimizdeki Şeytan* adlı romandaki Bedri ile Macide arasındaki aşkın Konya’da platonik olarak sevdiği öğrencisi ile ilişkisine benzetilmektedir. *Kürk Mantolu Madonna*’daki Madonna’nın şarkıcı Macar bir kadın, Almanya’da tanıştığı Frolayn Puder ya da Melahat Muhtar olduğu karakterin özelliklerinden tahmin edilmektedir (Güneş, 2016: 48-54). Kızı Filiz Ali’nin aktardıklarına göre annesiyle yaptığı konuşmaların da romanda yer alması Maria’nın Aliye Ali’nin de olabileceği fikrini oluşturur. “Bana kalırsa Maria Puder, bir değil birkaç kadının karışımıdır ve zaten öyle olması gerekir” (Ali, 2012: 49). Sabahattin Ali’nin hayatı bilindiğinde Raif Efendi ile benzerliği de göze çarpmaktadır.

Biyografik unsurların bolca yer aldığı eserlerinde yazar, birinci derece yakınları başta olmak üzere yeni tanıştığı insanları da kısa sürede gözlemleyerek zihninde oluşturduğu olayın kahramanı haline getirmektedir. Toplumcu gerçekçi yazarlar arasında yer alan Sabahattin Ali bireylerin hem iç hem dış dünyasını başarılı bir biçimde çizmiştir.”İzm”lere göre değerlendirildiğinde “Sabahattin Ali’nin bütün eserleri, romantik kalbi ile realist kafasının mücadelesi alanı gibidir” (Şenderin, 1996: 105). Sabahattin Ali’nin eserlerinde kullandığı dil açık, anlaşılır ve sadedir. Sanattan ve süslü anlatımdan uzak kalmayı seçmektedir. Edebiyatı faydacı olarak gördüğü için halkın anlayacağı dilde eserler vermeye özen göstermiştir. Bugün eserlerinin rağbet görmesindeki etken güncel konulara değinmesinin yanı sıra, üslubundaki akıcılıktan kaynaklanmaktadır. “Sanat toplum içindir” anlayışını benimsediği işlediği konuların yanında dil ve üslubuna bakarak da anlaşılabilir. Kahramanları içinde yaşadıkları topluluğun ağız özelliklerine göre konuşturur. İşçileri konu alan hikâyeye ve romanlarında çalışanların karşılaştıkları güçlükleri göstermektedir. Sabahattin Ali, eleştirel bir bakış açısıyla ele aldığı aydınları; usulsüzlük, çıkar, bencillik ve kinizmi fırsatçılıklarıyla göstermektedir. Aydınları sorumluluklarını yerine getirmeyen bireyler olarak gösteren yazarın bu tutumu, düzende olan-olması gereken arasındaki farkı göstermek adına seçtiği bir yöntemdir. Aydınlar dramlarındaki ontik unsurları oluşturmaktadır. Bu nedenle yazar kötü duruma sebep olan her şeyi ele almaktadır. Böylece ”Yazar kahramanlarının akıbetiyle kendi isyanını birleştirir” (Enginün, 2013: 314). Aşk konusunu ise başlangıç hikâyelerinde daha bireysel vermişken zamanla aşkı toplum içinde anlatmaya başlamıştır.

Yazarın farklı siyasi görüşlere mensup birçok çevresi vardır. Bunlar arasında solcu kimliğiyle tanınan Semiha Sertel ve Zekeriya Sertel’le yakın ilişki içerisinde bulunmaktadır. Serteller, Sabahattin Ali’nin Nazım Hikmet’le tanıştığı *Resimli Ay* dergisini çıkarmışlardır. Ali, A.Metin takma adıyla 23 Ocak-3 Mart 1944 tarihleri arasında “Emperyalizmin Tarifi”, “Bu Memleketi Kurtarmak İçin”, “Milliyetçinin Tarifi”, “Hürriyet Meselesi” başlıklı yazıları yayınlanmıştır (Sönmez, 2017: 19). “Sırça Köşk” adlı hikâyesini okuyan Serteller, örtük biçimde düzeni eleştirmesinden dolayı Sırça Köşk’e fırlatılan ilk kellenin kendisinin olabileceği hususunda uyarıda bulunmuşlardır (Ali, Özkırımlı, Sönmez, 2014: 183). Yazar, sosyalist düşünceyle kaleme aldığı yazılar ve hakkında açılan davalardan sonra işsiz kalmıştır. Sabahattin Ali Türkiye Sosyalist Partisi’nin *Gerçek* adlı gazetesinde çalıştıktan sonra Rıfat Ilgaz

ve Aziz Nesin'le birlikte *Marko Paşa*, *Hür Marko Paşa*, *Malûm Paşa*, *Merhum Paşa*, *Mazlum Paşa*, *Yedi Sekiz Hasan Paşa*, *Öküz Paşa* ve *Geveze*'de çalışmıştır. (Bezirci, 1979: 42). *Markopaşa* serisinde çıkan gazetelerin bazılarının sayıları şöyledir: *Markopaşa* 40, *Malumpaşa* 5, *Merhum Paşa* 4, *Alibaba* 4, *Yedi Sekiz Paşa* 4, *Hür Markopaşa* 19 sayı çıkmıştır (Saydur, 2013: 33).

Sabahattin Ali'nin eserleri şu şekilde sıralanabilir:

Şiirler: *Dağlar ve Rüzgârlar* (1934), *Kurbağanın Serenadı* ve *Öteki Şiirleri* (1937)

Hikâyeler: *Değirmen* (1935), *Kağm* (1936), *Ses* (1937), *Yeni Dünya* (1943), *Sırça Köşk* (1947)

Romanlar: *Kuyucaklı Yusuf* (1937), *İçimizdeki Şeytan* (1940), *Kürk Mantolu Madonna* (1943)

Oyun: *Esirler* (1966)

Çeviriler: *Tarihte Garip Vakalar* (1936-Max Memmerich), *Antigone* (1941-Sophokles), *Minna Von Barnhelm* (1942-Lessing), *Üç Romantik Hikâye* (1943- Von Kleist, Adelbert von Chamisso, E.T.A Hoffman), *Fontamara* (1943-İgnazio Silone)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SABAHATTİN ALİ'NİN ROMANLARINDA

BİREYİN DRAMI VE DRAMININ NEDENLERİ

3.1. KUYUCAKLI YUSUF

3.1.1. Özet

Kuyucak köyünde yaşayan ve eşkıyalar tarafından annesi, babası öldürülen Yusuf'un başparmağı kopmuştur. Eşkıyalarla boğuşurken kopan parmağının acısını hissetmeyen Yusuf'u, cinayeti tetkike gelen kaymakam Salahattin Bey yanına alır. Kaymakamın kendisinden on beş yaş küçük karısı Yusuf'u hiç de hoş karşılamaz. Salahattin Bey, evlendiğinin ilk günlerinde karısı Şahinde'nin oldukça sakin olduğunu düşünmektedir ancak zamanla sonu gelmeyen istekler ve isyanlarla yanıldığını anlar. Mutsuz giden evlilikte, Muazzez adında bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Yusuf, Şahinde'nin huysuzlukları ve geçimsizliği sonucu alkole başlayan Salahattin Bey'e merhametle bakmaktadır. Bu evlilikte yaşananları, kendi annesi ve babası arasında geçenlerle karşılaştırmakta ve kaymakama üzülmemektedir. Verilen işleri yapan fakat ev halkına soğuk olan Yusuf, bir tek küçük Muazzez'e yakın davranmaktadır. Şahinde, sadece Yusuf'un yanında sessiz duran Muazzez'i evde bırakarak gezmelere gitmektedir. Bir süre sonra Salahattin Bey'in Edremit'e tayini çıkar ve Yusuf burada okula yazdırılır. Okulu gereksiz gören Yusuf, kaymakamın ısrarlarına rağmen eğitimine devam etmez. Çocukların belli sınıflara ayrıldığı mahallede –kabadayılar, güçsüzler, çalışanlar vb.- Yusuf'un yakın arkadaşı, Ali'dir. Yavaş yavaş geçen zamanda Yusuf, kışları zeytinliğe gitmekte ve diğer zamanlarda

ise eve yardımcı olmaktadır. Çevresine karşı mesafeli olan Yusuf, zeytin tarlasındaki işçilere üzülmede ve neden onlara kötü davranıldığını anlamamaktadır.

Ramazan ayında Muazzez, Ali ve Yusuf salıncağa binmeye meydana gittiklerinde Şakir'le karşılaşır. Şakir, o gün -Muazzez'i rahatsız ettiği için- Yusuf'tan yediği yumruğun acısını almak için yemin eder. Yusuf, olaydan bir süre sonra kendisinden yardım isteyen bir kadını ve hasta kızı Kübra'yı zeytinliğine işçi olarak alır. Bu iyilikler karşısında Kübra'nın annesi Yusuf'a kötülük yapılacağına dair her şeyi itiraf eder. Konuşma sırasında Hacı Ethem gelir ve kadını tehdit ettikten sonra Yusuf'u bıçaklar.

Bunlar yaşanırken Salahattin Bey, Hilmi Bey'in oyununa gelerek kumar oynar ve borçlanır. Kaymakam, olaydan bir iki gün sonra Muazzez'in istenmesi ile kumar borcu arasında ilişki kurmaya çalışmaktadır. Şakir'in ailesinin kız istemek için eve geldiğini bilmeyen Yusuf, olanları Muazzez'den öğrenmektedir. Salahattin Bey bu ailenin gerçek yüzünü Kübralar aracılığı ile görür. Çünkü Kübra'ya Şakir ve babası Hilmi Bey tecavüz etmiştir. Ali'den aldığı parayla babasının borcunu kapatan Yusuf, çevresinde olanları anlamamaktadır. Para karşılığında Ali'ye verileceğini öğrenen Muazzez, Yusuf'a aşkını ilan etmiştir. Ali'nin heyecanı karşısında kararlılığını koruyamayan Yusuf, bu evliliğin olmasına göz yumar. Evlilik hazırlıkları başladığı için mutlu olan Ali -İhsan'ın düğününde- Şakir tarafından öldürülür. Şakir zengin bir ailenin çocuğu olduğu için hapse girmez. Jandarma komutanı ve şahitler Şakir'in hapse girmemesi için türlü yollara başvururlar.

Olanlardan sonra birbirlerini seven Muazzez ve Yusuf kaçarak evlenir. Kaymakam Salahattin Bey, Yusuf'u dönmeye ikna eder ve düğününü yapar. Daha sonra Yusuf'u kaymakamlıkta yazı memurluğuna getirir. Hasip ve Nuri Efendi Yusuf'a yapacağı işleri gösterir. Yusuf'un hayatı düzene girmiş gibi görünmektedir. Ancak bir hafta sonra kaymakamın artan kalp rahatsızlığı sonucu vefat etmesi Yusuf'u Şahinde karşısında tek bırakmıştır.

Yeni gelen kaymakam İzzet Bey'in kasabanın zengin eşrafiyla yakın ilişkide olması Yusuf'u yazı memurluğundan etmiştir. İzzet Bey'in tahsildarlık teklifini kabul eden Yusuf, karısı ile gezmelerinden vazgeçmeyen Şahinde'yi tek bırakır. Şahinde emellerine ulaşmak için kızına sinsice yaklaşarak onu kendisiyle sürükler. Hilmi Bey, Şakir, Hacı Ethem, İzzet Bey ve kasaba komutanının katıldığı içkili,

müzikli yemeklerde erkeklerin kollarında gezen Muazzez, içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için Yusuf'u bekler. Şahinde olanlardan kocasını ve damadını sorumlu tutmakta ve kızının durumuna müdahale etmemekte, onu daha kötüye sürüklemektedir. Başlangıçta evdeki ve karısındaki değişikliklerde hiçbir şey anlamayan Yusuf, Muazzez'e yeni bir hayat kuracaklarını söyler ve yeniden vergi toplamak için köylere gider. Karısını yanına almadığı ve onu Şahinde ile yalnız bıraktığı için pişman olan Yusuf, hasta olmasından dolayı eve birkaç gün sonra döner. Evinde karısını başka erkeklerin kollarında gören Yusuf; Hilmi Bey, Şakir, İzzet Bey, Hacı Ethem ve komutanı öldürür. Muazzez'i alarak evden ayrılır. O esnada yaralanan Muazzez de sabaha karşı ölmüştür. Gözyaşları içindeki Yusuf ise karısını gömdükten sonra yumruğunu kasabaya doğru sallar. Yeni bir hayat için dağlara doğru yol alır.

3.1.2. Yusuf'un Dramı ve Dramının Nedenleri

Modern hayatın kaderi diyebileceğimiz küreselleşme, insanları hem bütünleştiren hem de bölen bir durumdur. “Yeni dünya düzensizliği” olarak bilinen küreselleşme, harekette sürekliliği zorunlu kılmaktadır. Zgmunt Bauman'a göre bireyler, küreselleşmeden sonra seçkinler ve yereller şeklinde iki gruptan meydana gelmektedir. Sermaye sahipleri olarak bilinen seçkinler, küreselleşme ile beraber oldukça özgür bir yaşam sürmektedir. Çünkü ellerindeki sermayeyi kullanarak uzaklara gitme fırsatı bulmuş ve teknolojinin gelişmesiyle hareket kabiliyetleri hız kazanmıştır. Zamana ve mekâna bağlı kalmayan bu bedensiz güçler için küreselleşme mutluluğu ifade etmektedir. Yereller ise uzakları belirsiz yerler olarak görmekte ve yakın yerlerin belirliliği, bilinirliği altında hayatlarına devam etmektedir. Seçkinler için küreselleşme ne oranda özgürlüğü ifade etmekteyse yereller içinde o oranda kederi çağrıştırmaktadır. Teknolojik gelişimlerin giderek artması ile yüksek ivme kazanan küreselleşme, kültürel bütünlüklerin aşınmasına neden olmaktadır. Özellikle enformasyonun sınır tanımaz hale gelmesi toplumsal ve politik bütünlüğün ölümüne sebep olmaktadır. Mekândan soyutlanan seçkinler gittikleri yerde yalıtılmış ve kendilerine ait “yasak mekânların” arkasında hayat

sürmektedirler. Girilmesi yasaklanmış, özel mülklere karşı başkaldıran yoksul yereller düzenin güçleriyle karşı karşıya gelmektedir (Bauman, 2012: 21-28).

Şüphesiz ki, küreselleşme insan hayatını kolaylaştıracak pozitif değerler de taşımaktadır. Bilginin, sermayenin zaman ve mekâna bağlı kalmaksızın yayılması başta ekonomi olmak üzere birçok etkenin gelişmesine öncülük etmektedir. İnsanların günlük hayatlarında daima hareket halinde olduğu bilinmekte ancak bu hareketlilik sınırların ötesine uzandığında sermayesi olmayanların hareketleri mekâna bağlı kalmaktadır. Küreselleşme ile birlikte hareketlilik, gerek devletler için gerek ekonomik güçler için cazip bir hal almakta ancak özgürlüğü getiren sermaye; seçkinlerin yurtsuzlaştırmasına, yerellerin sömürülmesine de neden olmaktadır. Sermaye sahiplerinin bedensiz güçleri gittikleri mekândaki yerellere istihdam sağlamaktadır. Yerellerin sermayeci güçten herhangi bir talebi olması durumunda sermayenin, daha az talepte bulunan mekâna geçmesi onun bedensiz gücüne muhtaç bir yerellik oluşturmaktadır. Her ne kadar yereller sermayenin ekonomik gücüne bağımlı ise unutulmamalıdır ki sermaye de yerellere muhtaçtır. Küreselleşme düzensizliği zamanla siyasi denetimden kurtulurken sermaye sahibi seçkinler en yüksek mevkilere gelmektedir. “Diyebiliriz ki, iktidar siyasetten kurtulmuştur” (Bauman, 2011: 230).

Zamana ve mekâna bağlı kalan yereller özel mülkiyetlerin ve hareketsizliğin acizliği içinde yaşam sürmektedirler. Özel mülkiyetle kast edilen insan doğasında olmamasına rağmen düzende bireyin neliği ile özdeşleştirilen ve bu yanılsamayla kimlik oluşturma şey’leridir. Hareketsiz kalan yereller seçkinlere göre sermaye bakımından daha yoksun olanlardır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi hareketliliğin cazip bir hal alması yerellerin seçkinlere ulaşamaması, seçkinlerin sahip olduğu şey’ler arkasında yerellerin haklı isteklerini duymaması yavaş yavaş hınç durumunu meydana getirmektedir. Max Scheler’in ressentiment dediği hınç “ genelde insan doğasının normal bir bileşeni olan duygu durumları ve etkilenimlerin sistematik olarak bastırılması sonucun ortaya çıkan, süreğen bir zihinsel durumdur”(Scheler, 2015: 28). Kurulu ya da verili düzende yerellerin sermaye güçlerinin ekonomisine bağımlı hale getirilmesi, onları edilgenleştirmektedir. Sermaye gücünün daha az sorun çıkaracak ve talepte bulunacak yerlere gitmesi yoksulların isteklerini, duygularını bastırmasına neden olmuştur. İktidarın siyasetten kurtarılmasıyla ise gücün sermaye sahiplerine geçmesi yani gücün yer değiştirmesi olanaklı bir hal alıp

yerellerle seçkinler arasındaki eşitsizliği kapanmayacak derecede açmaktadır. Böyle bir durumda yereller için iki olanak gün yüzüne çıkar: Ya içinde buldukları durumu-bilinçli ya da bilinçsiz- muhafaza etmek ya da onu anlamlandırarak aşmak. Görülmektedir ki düzende her bireyin içinde bulunduğu durum, fırlatıldığı/itildiği kötü durumdur. Ancak varlık şartlarını/olanaklarını yeşertmek, içinde bulunulan durumu görünür kılmakta ve bireyi düzenin nesnesi değil öznesi konumuna getirmekte ve sıçratmakta/yükseltmektedir.

Sabahattin Ali'nin ilk romanı olan *Kuyucaklı Yusuf*'un başkahramanı ve kötü durumun asıl kişisi Yusuf'tur. Yusuf'un varlık şartlarını/olanaklarını yeşertemediği için sermaye güçlerine duyduğu hınç, dramında görünür kılınmaktadır. Romanda sermaye güçlerinin yanında -bilinçsizce ya da araç değerlerin gölgesinde- yer alanlar ve -bir başka yaşamın mümkün olmadığını düşündükleri için- boyun eğenler yer almaktadır. Yusuf ise iki görüşü de kabul etmemesiyle bir nevi aradalığı seçmektedir. Ancak olanaklarını yeşertemeyen ve içinde bulunduğu durumu aşip yeni bir hayatı benimseyemeyen Yusuf'ta hınç, önce aradalık ile örtük bir biçimde daha sonra ise sermaye güçlerini öldürmesi ile açık bir biçimde meydana gelmektedir. Çünkü aradalık eğer aşılsa iyi bir durumdur ancak aşılmadığı takdirde kendisine hınç nesnesi belirleyecek olması nedeniyle kötü durumdur.

Bireylerin ontolojik olma özelliği göz önünde bulundurulduğunda yapıp etmelerinin sorumlusu olan Yusuf'un dramı, eğitim almamasıdır. Tezimizin kavramsal çerçeve kısmında öğrenmenin aile ve okul içerisinde gerçekleştirildiği belirtilmişti. Okulda eğitim-öğretim bireylerin ben'lik bilincini geliştirmekte, araç değerler ve yüksek değerler ayrımının yapılmasına katkı sağlamaktadır. Olumlu anlamda ben'in aşılmasıyla sıçrama/yükselme sağlayacak eğitim, Yusuf için "bir sürü ıvır zıvır" (Ali, 2017b: 17) dır. Oysa birey plastisitesi olan yani eğilip bükülen bir varlıktır. Yusuf'un diğer varlık şartlarını/olanaklarını geliştirecek eğitime karşı halis olmayan bir tavır takınması kötü durumdur. Salahattin Bey'in ısrarlarına rağmen Yusuf, okula devam etmeme gibi halis olmayan bir durumun yanında tavır almaktadır. "Sırası düştükçe bilenlerden öğrenirim" (Ali, 2017b: 18) şeklindeki ifadesi içinde bulunduğu kötü durumda süreklilik sağlamayı seçeceğini sezdirilmektedir. Dolaylı öğrenme yolunu seçmesi, diğer varlık şartlarını/olanaklarını geliştirecek eğitime önem vermemesi hayatındaki başka dramlarının nedeni olacaktır. Dolaylı öğrenme başkalarına -örtük ya da açık şekilde- bağlılığı, muhtaçlığı,

beklenti ve esareti doğurmaktadır. Şey’leri dolaylı öğrenmesi; ideleştirme, iletişim kurma yani konuşma, önceden görüp belirleme, doğru şey’leri isteme gibi diğer varlık şartlarını olumsuz etkileyecektir. Yusuf’un mektebe gitmediği için dolaylı bilgi edinmesi, en yakın arkadaşı Ali vasıtasıyla gerçekleştirmektedir:

“Ali mektepte birçok şeyler öğreniyor, bunları Yusuf’a anlatıyordu. Yusuf bazen hafif bir tebessümle, bazen de ciddiyetle kaşlarını kaldırarak bunları dinler, fakat katıyen hayret eseri göstermezdi. Adeta bütün bu anlatılan şeyleri önceden biliyormuş gibi bir hali vardı” (Ali, 2017b: 22).

Yusuf’un bilgi konusunda “muş gibi” yaptığını belirten yazar, bilme gibi insanı iyi duruma sıçratan/yükseltecek varlık şartının/olanağının geliştirilmediğine ve önem verilmediğine dikkat çekmektedir. Öğrenme noktasındaki bağımlılığı, Ali’nin ölümünden sonra da devam etmektedir. Yusuf’un bu hali olay örgüsünün ortalarında uyarıcı karakterlere ihtiyacı zaruri kılmaktadır. Onun bağımlılığı, istemesi ile kaybolmamakta, Ali’nin ani ölümü üzerine gerçekleşmektedir. Bu nedenle hayatında istediklerini değil, başına gelenleri yaşamaktadır: “Eskiden kimseye bir şeyler sormaz, sesini çıkarmadan sadece dinlerken, şimdi birçok şeyleri öğrenmek istiyordu. Merakını tahrik eden şeyler daha ziyade günlük hayata ve muhitindeki insanlara taalluk eden malumattı” (Ali, 2017b: 108).

Bireyin aile içi eğitimini açmak Yusuf’un dramını aydınlatma noktasında yararlı olacaktır. Çocuklar gördüklerini taklit etme eğilimindedir, büyüklerin değerlere yaklaşımını benimsemekte ya da değerler onlara benimsetilmektedir. Ailelerin çocuklarına öğrettiği -kendilerine ait sandıkları- değerler, içinde buldukları toplumun egemen görüşüne aittir. Yusuf’un ailesi hakkında -Aydın olmalarının dışında- bir bilgi yoktur. Ancak ölen ailesindeki eğitimi benimsediği Salahattin Bey’i Şahinde’nin taşkın davranışlarına karşı bir şey yapamaması üzerine babası ile karşılaştırmasında görülmektedir: “Sen bile okudun bildin de ne oldun sanki? Benim babam bir şeycikler bilmezdi ama evinde sözü senden çok geçirdi” (Ali, 2017b: 18). Bilindiği gibi eğitim sadece bilimsel bilgiler demek değildir, aile içinde ya da toplumda çocuğa öğretilen her davranış eğitim çatısı altına girmektedir. Aileler her yapıp etmelerini çocukları öğrensün diye gerçekleştirmemekte fakat– bilinçli ya da bilinçsiz- yapıp etmelerin çocukları üzerindeki etkisi tartışılmaz bir gerçektir. Ailelerin çocuklara kendi davranışlarını ya da tek taraflı yüksek değerleri öğretilip araç değerleri öğretmemesi değerler arasındaki ayrımı yok etmektedir: “Çocuk duygularını dile getirmekten vazgeçmeye başlar ve zaman içinde duygudan

da tümüyle vazgeçer. Bu süreç içinde, ona başkalarındaki düşmanca duyguların ikiyüzlülüğün farkına varması edimini bastırması da öğretilmiştir” (Fromm, 2017a: 249).

Romanın başında parmağı kesilen Yusuf’taki tepkisizliğin sonraki eylemlerde devam etmesi Fromm’un belirttiği bu duygu yoksunluğundan kaynaklanmaktadır. Sabahattin Ali, bilgi edinme ve doğrudan öğrenme yapmaması sonucu şey’leri kavrayamadığı için Yusuf’u “aklı böyle şeylere ermediği”(Ali, 2017b: 34) şeklinde ifade etmektedir. İyi durumdaki insan kendisi ile dış gerçeklik arasındaki bağlantıyı kuran konumdayken Yusuf, dış gerçeklikteki yalanı, kinizmi ve diğer tüm araç değerleri olay örgüsü boyunca anlamayan konumdadır. Bu nedenle kimi zaman başkalarının yapıp etmelerine şaşırılmaktadır:

“Onların işlerine akıl erdiremiyordu. Mesela, en sevdiği arkadaşları bile onu bazen şaka olsun diye aldatırlar, hiç lüzumu yokken yalan söylerlerdi. Yusuf evvela içerleyecek oldu; fakat bunun herkes tarafından yapıldığını ve çok tabii bir şey olduğunu görünce kızmaktan vazgeçti, fakat hayreti hala geçmemişti: Niçin durup dururken yalan söylemek ihtiyacını duyuyorlardı?” (Ali, 2017b: 27).

Yusuf’un tarihsellik bilinci, önceden görüp belirleme yetisi, bilme durumu ve ideleştirme gibi varlık şartlarını/olanaklarını yeşertememesinin ve toplumsal hıncın tetiklenmesinin nedeni eğitim olanağını olumlamamasıdır. Çocuk yaşta eğitimi reddeden Yusuf, yetişkinlik döneminde iyi duruma sıçramak için eğitim-öğretimini geliştirici bir yapıp etmede bulunmamaktadır. Yusuf’un olay örgüsü boyunca karşılaştığı durumlarda kendi kendine soru sorması varlık şartı/olanağı olan bilme yetisini de geliştirmemiş olmasındadır. Olay örgüsünde Yusuf, işçilere sermaye sahiplerinin neden baskı yaptığını bilmemektedir. Muazzez’in Ali’yle evlenme ihtimalinin ona neden üzüntü verdiğini, yeni gelen kaymakamın neden imalı sorular sorduğunu da bilmemektedir: “Son zamanlarda kendi üzerinde düşüncelerini çoğaltmış ve gitgide bir çıkmaza saplanmıştı: Neydi? Ne olacaktı?” (Ali, 2017b: 106). Eğitim almadığı için bilmeyen Yusuf’un hayatında anlamsal boşluklar oluşmaktadır.

Diğer varlık şartı olan istemenin halis olmayan biçimi, Yusuf’un içinde bulunduğu kötü durumu muhafaza etmesinde büyük rol oynamaktadır. Yusuf’un halis olan doğrudan öğrenme yerine halis olmayan dolaylı öğrenmeyi seçmesi sonucu kendilik-ötekilik bilinci gelişmemiştir. “Bilindiği gibi kendilik, bireyin kendi

eleştirisel/diyalektik aklıyla belirlediği özgün ve özgül hedef, tavır, söz veya duruş demektir” (Öcal, 2012: 120). Halis olan isteme yani irade sahibi olmak; sürekliliği ve gelişmiş kendilik bilincini zaruri kılarken Yusuf’un yapıp etmeleri isteğine göre değil başkalarının istedikleri şekilde ilerlemekte, kendi istekleri de kesintiye uğramakta ve süreklilik göstermemektedir.

Modern hayatın ön koşulu olan küreselleşme ile insanların arasını açan eşitsizlik durumu, sermayesi olmayanların geleceğe dair müphemlikleri bireylerde kaçma ve yalnız kalma isteğini doğurmaktadır. Bauman, modernitenin herkesi yerinden ettiğini ve herkesin yabancılaştığını ayrıca bireylerin kendilerini rahat hissettikleri bir yerin bulundurulmadığını belirtmektedir (Bauman, 2003: 257). Oğuz Öcal ise herkesin yabancılaştığı bir düzende yabancılaşmayı; bilinçsiz ve bilinçli olarak ikiye ayırmaktadır. Bilinçsiz yabancılaşma; insanı olanaklarına karşı körleştirdiği, yüksek değerlerin sesinin duyulmadığı, içinde bulunulan durumun fark edilmediği ya da edildiğinde ise bundan rahatsızlık duyulmadığı bir durumdur. Bilinçli yabancılaşma ise öznenin tercihi ile içinde bulunduğu durumu dış dünyaya (zaman, mekân ve zihniyet vb.) bağlı kalmadan aşmasıdır. Bilinçli yabancılaşan özne toplumun hem içinde hem de dışında yer almakta yani görünürde toplumun içinde özelde ise dışında yer almaktadır (Öcal, 2012: 155). Kurulu düzenin nihilist bir özellikte olması bireylerin de nihilist bir tavır takınmasına neden olmaktadır. Yusuf’un herkesin yabancılaştığı düzende yabancılaşması varolanı ve mevcut düzeni olumsuzlamayarak onu anti-nihilist bir duruma sıçratmakta/yükseltmektedir. Ancak kendilik bilinci gelişmediği için son tahlilde irade eksikliği yaşamakta ve kararlı kalmamakta bu nedenle önce topluluğa eğilim emareleri göstermekte sonra toplumsal hıncı yaşamaktadır.

Varolanı sezen Yusuf, ya modern hayatın insanları nasıl şekillendirdiğini bilerek içinde bulunduğu durumdan çıkmayı isteyecek ya da kötü durumunu muhafaza edecektir. Ancak eğitimden yana halis olmayan bir tavır takınması, bilmemesi ve kendilik bilincinin gelişmiş olmamasıyla içinde bulunduğu durumu aşmamakta dolayısıyla aradalık yaşamaktadır. Bu nedenle varolanı sezmekte ancak varlık şartlarını/olanaklarını yeşertemediği ve sentezleyemediği için kötü durumda yer almaktadır. Yusuf, ne kurulu düzen ve düzene boyun eğenlerin yanında yer almakta ne de varlık şartları/olanakları ile sıçrayacağı/yükseleceği bir dünya kurmaktadır.

Yusuf ilk günden itibaren kasabada “kendisini mütemediyen yabancı ve ayrı buluyordu” (Ali, 2017b: 26). Toplumun içerisinde kendisini daima yalnız hissetmesinin temelinde yatan ait olamama durumu, dramını aşacak isteme (irade)nin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Yusuf, “hiçbir yere bağlı olmadığı şuurunu” (Ali, 2017b: 75) aradılığıyla içselleştirmektedir. Muazzez’in Ali ile evlenme konusunun gündeme gelmesi karşısında irade felci yaşayarak, kötü durumunu aşmayı istemek yerine ona teslim olmayı seçmektedir. Başkalarının yapıp etmelerine bağımlı yaşam sürmekte olmasından dolayı bu teslimiyetçi yaklaşımı zaman zaman benimsemektedir. Yusuf “kendisini içten içe kaynatan bütün isyan hamlelerine rağmen boyun eğeceğini ne bilgisinin, ne de kuvvetinin, ona yardım etmeyeceğini biliyordu”(Ali, 2017b: 83). İçinde bulunduğu durumu fark rağmen kendisini düzelterek bir eylemde bulunmamakta ve drama fırlatılmakta/itilmektedir.

Evlendikten sonra ait olamama durumu Muazzez’le birlikte devam etmektedir. Ahbabları ile bağ sohbetlerinde insanlardan ne kadar ayrı olduklarını hissetmektedirler. Eğitim almadan yabancı bir incir ağacı gibi büyüyen Yusuf, kasaba eşrafından değildir. Yusuf’un küçük bir yerden kasabaya gelmesi, zeytinliklerde zaman geçirmesi son olarak da dağa çıkması doğaya dönme isteğini göstermektedir. Modern dünyada saf kalan tek şey doğadır. “Doğanın en uç noktası bilinç yani özgürlük noktasıdır: seçme gücü burada kendini gösterir. Seçmek için seçilebilecek durumda olmak gerekir. Bu da bilinç yetkinliği demektir” (Timuçin, 2011: 10). Elbette doğa insana göre daha temizdir ancak Yusuf’ta gerekli olan bilinç yetkinliği eğitim almadığı için tamamlanamamıştır. Roman devam edecek olsa dağlara yönelen Yusuf, muhakkak bir başka dramla karşımıza çıkacaktır. Yusuf’un bunu bilmemesi, olayları çözümleyememesi varlık şartlarındaki/olanaklarındaki eksiklikten dolayıdır. Berna Moran’ın belirttiği gibi “Kasaba ile Yusuf arasında kurulamayan uyum Yusuf ile doğa arasında kendiliğinden vardır” (Moran, 1994: 28). İnsanın ve insanlığın amacı gelişmek ve geliştirmektir. Tarihsellikten bahsedildiğinde insanoğlunun sabit kalması mümkün değildir. Buradaki doğa imgesi küreselleşmeden önceki yerinden edilmemiş bireyleri göstermektedir. Çevresinden farklı olan Yusuf’un ait olamaması herkesin yerinden edildiği düzende kendisine biçilen konumdan rahatsızlık duymasının sonucudur. Bilinçli yabancılaşması ise iyi durumu oluşturmaktadır.

“Yusuf insanlara fazla güvenmeyen, gururlu, sert ve cesur bir karakterdir. Bu karakter yapısının gelişmesinde cereyan eden ahlaksızlığa, yozlaşmaya ayak

uyduramaz. Kendini akıntıya kaptırmaktansa kenara çekilmeyi, insanlardan uzaklaşmayı tercih eder. Kısacası yalnızlığı ve topluma yabancılaşması kendi seçimidir” (Yıldız, 2017: 1219-1220).

Ancak yabancılaşmaya yabancılaşan Yusuf, iyi durumu koruyamayarak ötekileşecektir. Salahattin Bey, memurluğa girdikten sonra Yusuf’u, rahat yaşaması için düzene boyun eğmeye ve teslim olmaya davet etmektedir: “Hayattan fazla bir şey bekleme. Dünyada her felaketin içinden en az zararlı sıyrılmamanın yolu hayata uymak, muhite uymak, hiç sivrilmemektir” (Ali, 2017b: 151). Muhakkak ki yazar tarafından Salahattin Bey gibi namuslu bir devlet adamının düzene karşı boyun eğme çağrısı trajik durumu göstermek için seçilmiştir. Sabahattin Ali, küreselleşme ile gücün el değiştirdiğini, devlet memurlarının yapıp etmelerinde başarılı bir şekilde göstermektedir. Yusuf’un Salahattin Bey’den farklı olarak yabancı olduğu hayatın anlam, amacının olması gerektiğini düşünmesi iyi durumdur. Çünkü Yusuf’a göre “hayat bu derece manasız ve insan dünyaya boş durmak için gelmiş olamazdı” (Ali, 2017b: 152). Ancak anlam, amaç ve nedenin neliğine dair bir fikri yoktur.

Yusuf’un fikirlerini yüksek değerde tutarken yapıp etmelerini araç değerlerce yönetmesi içinde bulunduğu kötü durumdur. Kendilik bilinci geliştirmediğinden dolayı içinde bulunduğu iyi durumu korumamakta ve halis olan bir isteme yetisinden yoksun olduğu için kötü duruma sürüklenmektedir. Zira hayatın boş olmadığını düşünen bireyin tarihselliğin farkında olduğu bir hayat sürmesi gerekmektedir. Ancak Yusuf, hayatta insanlarla arasına mesafe koymayı istediği gibi etken değil tarihselliğini unutarak edilgen bir özne olmayı seçmektedir. Kâtiplik mesleğini Salahattin Bey’in, tahsildarlığı ise kaymakam İzzet Bey’in istemesi hayatını iradesi dışında şekillendirmektedir. Olaylar karşısında ne yapacağını bilmediği ve değiştirci, dönüştürücü bir yapıp etmede bulunmadığı için “hadiseleri olduğu gibi karşılamaya, kendiliğinden bir şey yapmamaya karar vererek” (Ali, 2017b: 175) düzene teslimiyetçi yaklaşımla boyun eğmekte, olması gerekeni değil olanı kabul etmektedir. Bilinçli yabancılaşmasını, teslimiyetçi yapıp etmeleri ile sekteye uğratmakta ve kötürümleştirmektedir. Tahsildarlık için İhsan’la at aldıktan sonra arkadaşına ve çevresine ne kadar yabancı olduğunu hissetmekte, onu son defa gördüğünü ve onunla beraber şehre dair olan hatıralarının gittiğini anlamaktadır. Yusuf, “bu kadar yabancı olduğu bu hayatta kendisini birçok kayıtların kuşatmasına, ondan, istediği gibi hareket imkânlarını almasına müthiş içerledi”(Ali, 2017b: 177). İçinde bulunduğu durumu fark etmesine rağmen iyi duruma geçiş yapmaması

istememe durumunun doğurduğu irade felcinin etkisindedir. Bu nedenle hayata - anlamlı olması gerektiğini sezmesine rağmen- anlam, amaç ve neden atfedememektedir. İrade felcini, şey'lere karşı istenç eksikliği olarak tanımlamak mümkündür. Yani yabancılaşmaya yabancılaşma ile iyi durumdaki seyri aradalık ile şey'leri aşamadığını göstermekte ve kötü duruma sürüklenmektedir. Aradalık yaşadığında zaman zaman topluluğa karşı eğilimini devam ettirerek -içerlemesine rağmen- duygularını bastıran Yusuf'ta hınç, kaçınılmaz bir hal almaktadır.

Drama fırlatılmasında/itilmesinde etkili olan varlık şartı/olanağı, tarihselliktir. Yazar-anlatıcı Yusuf'un sonluluk bilincinin olmadığını Muazzez'le birlikte olmayı istediği an'a kadar hayata anlam, amaç ve neden atfetmemesiyle açık etmektedir. İçinde bulunduğu hayatın anlamsız olmaması gerektiğini düşünmektedir ancak kendisini iyi duruma sıçratacak yapıp etmelerden kaçmaktadır. Muazzez'den önce erişmek üzere amacının ve isteğinin olmaması yüksek değerlerin sesini duymadığından dolaydır. Yusuf, yalnız kalmayı bir gurur haline getirmekte ve dramın içerisindeki araç değerleri yüksek değerlere çıkartma yanılımasını yaşamaktadır:

“Hayatta hiçbir şey ona kıymetli görünmemiş, peşinden koşmak, erişmek, sahip olmak arzusunu vermemişti. Etrafına daima bir yabancı gözüyle bakmış, hiçbir yere bağlanmak arzusu duymamış, bu yalnızlığının gururu içinde memnun olmaya çalışmıştır. Şimdi ilk defa bir şey istiyor hem de korkunç bir şiddetle istiyordu”(Ali, 2017b: 82)

Yusuf'u kötü durumdan iyi duruma sıçratacak olan varlık şartı, sevmektir. Romanın başında kardeşçe olan sevginin aşka dönüşmesi, Muazzez'in itirafı ile başlamıştır. Şakir'le evlenmek istemediğini yapıp etmelerinde-bilezikleri çıkarıp atmasıyla- gösteren Muazzez'e karşı, “sana daha iyi kocalar bulunur” (Ali, 2017b: 55) söyleminde bulunmakta, kendisine gösterilen sitemli tavırlardan bir şey anlamamaktadır. Muazzez'le aşklarına engel olan ne Ali ne de Şakir'dir. Asıl engel Yusuf'un geç kaldığı yapıp etmeleri ve geliştirmedeği varlık şartlarıdır. Kendi isteğiyle eğitime sırt dönmekte, beraberinde kendilik bilincini geliştirmekte, aradalık durumunda iyi olandan yana eğilim göstermek yerine kötü olandan yana eğilim göstermektedir. Tüm seçimler kendi yapıp etmeleridir.

Muazzez'in Ali ile evlenmek istemediğini belirterek Yusuf'un ellerini tutması aşkın başlamasındaki aktif özneyi görünür kılmaktadır. Muazzez'in bu davranışından

sonra Ali'ye evliliğin olmayacağını söylemeye yönelik kararı, yakın arkadaşı ile karşılaştıktan sonra tersine dönmektedir. Ali'nin evlenmeyi çok istemesi ile kendi isteme olanağının arasında olumsuz özgürlükten yana tavır takınan Yusuf, Muazzez'e "Yarın öbür gün Ali'nin anası sana görücü gelecektmiş. Göreyim seni, kaymakamın kızı olduğunu belli et"(Ali, 2017b: 83) demektedir. Her ikisi içinde aşk, kendi iradeleriyle seçmiş oldukları olanakların gölgesinde gerçekleşmemektedir. Romadaki aşk, karakterlerin isteği dışında tesadüfî olaylara bağlı gelişmektedir. Bu da her iki karakteri drama fırlatmakta/itmektedir. Çünkü kendi hayatını varlık şartları/olanakları ile kuramayan bireyler düzenin istediklerine göre ya da karşısına çıkan şey'lere bağlı akıntıya kapılmaktadır. Yusuf, sevme olanağını olumlu kullanamadığı için aşkının geleceğini tayin edememektedir.

Yusuf'un yabancılaşmaya yabancılaşmasına rağmen iyi duruma sıçrayamamasının bir başka nedeni; hayata anlam, amaç neden atfetmemesidir. Tarihsellik bilinci gelişmeyen Yusuf'un yaşadığı anlamsal boşluk, kendilik bilincini geliştirecek olumlu varlık şartlarından/olanaklarından yana tavır takınmamasından kaynaklanmaktadır. Romanda Muazzez, aramaya yardımcı ve kurtarıcı nesne konumunda yer almaktadır:

"Muazzez'in varlığı Yusuf için büyük, boşlukları dolduracak mahiyette bir şey değildi, fakat onun yokluğu müthişti.(...) Hayatında asıl aradığı şeyin Muazzez olmadığını biliyordu, fakat Muazzez olmadan bunu aramaya muktedir olamayacağını sanıyordu" (Ali, 2017b: 200).

George Simmel'a göre Rönesans döneminde öne çıkan bireysellik anlayışı ile insanlar üzerindeki -kilise, zümre vb.- baskılarından kurtulmak hedeflemiştir. On sekizinci yüzyılda ise bağımsızlaşan bireyler kendilerini diğerlerinden ayırt etmek istemektedirler. Kapitalizmin ilerlemesi ile artık özgür değil özel ve eşsiz birey olma yolu açılmıştır. Bu görüşün tersine insanın kendisinden olmayan şeylerden kurtulması ile genel insan olabileceği ve varoluş yükünü hafifleteceği yönünde, düşünceler de oluşmaktadır. Tüm bunlardan çıkarılacak sonuç, modern çağ boyunca, bireyin aradığının ben'liği olduğudur (Simmel, 2009: 211-215). Modernitenin getirdiği küreselleşme ile daha geniş alana gitme imkânı bulan insanın düzende kaybettiği de aradığı da ben'idir. Yusuf'un; düzene, topluluğa sırt dönmekte aramasına yardımcı, kurtarıcı nesne olarak Muazzez'i görmektedir. Böylece yapıp etmelerinde ona esir olması iyi duruma sıçratabilecek varlık şartını ketleştirmektedir. Bireyin şey'lere bağımlı olması özgürlük olanağını kullanamadığını göstermektedir.

Hayattaki kişilerle birlikte hareket etmek, eğer kişiyi fırlatılmadan/itilmeden kurtaracaksa iyi bir durumdur. Kötü durumda bulunan Yusuf'un beklentisi, bir başka kötü durum içerisinde yer alan birindedir. Çünkü beklenti içerisinde girmek, sorumluluk bilincini köreltme isteğinden kaynaklanmaktadır. Yusuf'un arama durumunu halis bir hale çekmek, varlık şartlarını/olanaklarını yeşertmek; düzenin birey üzerindeki etkisinden kurtulmak ile mümkündür.

Yusuf'un bir başka dramı ve dramının nedeni ideleştirememedir. İnsanlardan uzaklaşmasına rağmen düzene zamanla boyun eğmesi onu herkesleşmekte ve ötekileşmektedir "Ötekileşme onu sersemleştirmekte, körleştirmekte, bir uyurgezer telaşıyla, makine gibi harekete zorlamaktadır" (Gasset, 2007: 33). Bilinçli yabancılaşmadan kötü durumdaki bilinçsiz yabancılaşanlara eğilimi onu ötekileştirmekte, ötekinin isteğine göre yaşam sürmesine neden olmaktadır. Ötekileşerek körleştiği için şey'leri anlamayan Yusuf, eylemleri ideleştirip aşmamaktadır. Romanda ideleştirme anlamama şeklinde verilmektedir çünkü bireyin anlamlandırdığı şey anladığı, anladığı şey de anlamlandırdığıdır. Ötekileşme sonucu uyurgezerliğiyle anlayamama ve anlamlandıramama durumu içerisinde kendini iyi duruma sıçratabilecek bir yapıp etmede bulunmamakta ya da olumsuz anlamda muhafaza edici olarak kalmaktadır.

Yusuf'un, sermaye güçlerinin fırlatıcı/itici etkileriyle topluma hınç duyması ve ötekileşme olanağını seçmesi durumu birbirine içkindir. Çevresini anlamaması içinde bulunduğu durumla hesaplaşmasını engellemektedir. "Yusuf'un akli böyle şeylere ermediği" için insanları anlamayışı romanda eğitim ve ideleşmenin paralel ilerlediğini göstermektedir. İyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin arasındaki zıddiyetini fark ederek şey'leri tanımlayamamasının temelinde eğitim vardır. Yabancılaşmaya yabancılaşan Yusuf'un topluluğa eğilimi, aradığı ben'i ötekileştirmektedir. Bu nedenle karşılaşılan olumsuz olayları aşmamak hıncı körüklemektedir. Yusuf'taki hıncın ilk belirtisi Ali'yle konuşmasında açık edilir. Hilmi Beylerin, Kübra'yı tecavüz etmesi ve babasını borca sürüklemesi Yusuf'un tepkisini çeker:

"Siz ne biçim insanlarsınız? Bu sözlerde bir sualin bütün talepleri, anlayamamanın bütün isyanı toplanmış gibiydi.(...) birçok şeylerin niçin yapıldığını ve nasıl yapıldığını hala anlamıyor, bunları belki de ömrünün sonuna kadar anlayamayacağını müphem bir şekilde hissediyordu" (Ali, 2017b: 69).

Ali, Yusuf'a Muazzez'in Şakir'i sevip sevmediğini sorar. Bu soru insanların yapıp etmelerini anlamayan Yusuf'ta herhangi bir merak ya da anlama duygusu oluşturmamaktadır: “Yusuf mükâlemenin nereye gittiğini anlayamadı sadece omuz silkti”(Ali, 2017b: 70). Oysa Ali'nin sorusu altında Muazzez'e karşı duyduğu ilgi çok açıktır. Muazzez'i Ali ile evlendirme kararını alan Yusuf'un başkalarının yapıp etmelerini anlamaması onu kötü durumdan daha da kötü duruma sürüklemektedir. Kendi istemesiyle değil Ali'nin ani ölümü üzerine, Muazzez'le evlenmesi tesadüfîdir. Kendi seçimlerinin sonuçlarını yaşamasına rağmen karşılaştığı olayları ideleştirerek aşamamakta ve ev halkından kaçmaktadır.

İdeleştirme; şey'lere anlam, amaç ve neden atfeden bireylerde iyi duruma sıçraticı bir etken halini almaktadır. Ancak Yusuf'un hayatta peşinden koşacağı amacının olmaması ile yitik bir tarihsellik ve ben'i arama durumu, hayatında anlamsal boşluğu dolduramamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü anlamlılıktan yoksunluk “hedef, öz, amaç, nitelik, değer ve doğrultudan yoksun olmak demektir” (Eagleton, 2013: 56). Romanda Yusuf'un şey'leri anlamasını sağlayan uyarıcı karakterler Avukat Hulusi Bey, Hasip Efendi ve Nuri Efendi'dir. Babası öldükten sonra kasabaya gelen kaymakam İzzet Bey'in kendisine karşı davranışlarından rahatsız olmakta ancak sebebini bir türlü belirleyememektedir. Yeni gelen kaymakam İzzet Bey'in Hilmi Bey'le yakınlaşması üzerine Hulusi Bey “yeni kaymakamın gözü sendedir.”(Ali, 2017b: 170) şeklinde uyarıda bulunmaktadır. İzzet Bey, Hilmi Beylerin emellerini gerçekleştirmesine yardımcı olmak için Yusuf'u tahsildar memuru yaparak kasabadan uzaklaştırır. Yusuf, memurluktan atılmayı beklerken böyle bir teklife şaşırmakta ve Hulusi Bey'in uyarılarına rağmen kaymakamın bu görevlendirmeyi neden yaptığını anlamamaktadır. Memur arkadaşları Hasip ve Nuri Efendi kaymakamın yaklaşımında tuhaflik sezerler çünkü yeni kaymakam Salahattin Bey gibi namuslu değildir. Daha çok sermayesi olanlarla içki masalarında zaman geçiren kaymakamın bu teklifi için Yusuf'a “belki herif seni civarında bulundurmamak istemiyor” (Ali, 2017b: 173) uyarısında bulunmaktadırlar. Tüm bu uyarıcı karakterlere rağmen durumunu tanımlamaması ve olaylar arasında bağlantı kurmaması şey'leri aşmasına yarayan varlık şartını/olanağını kötürümleştirir. Salahattin Bey'in ölümünün ardından yoksullaşan evde yiyecek bir şeyin neredeyse hiç kalmadığını tahsildarlığa başlamadan önce görmektedir:

“Mutfağa giderek teldolabı karıştır. Bir bakır sahanın dibinde bir parçacık kıymadan başka bir şey yoktu. Taşlıktaki yeşil sandığı açtı, buradan biraz ekme ve tulum peyniri alacaktı, fakat kurumuş bir kabuktan başka bir şey bulamadı. Boş torbalar bir kenara yığılmış duruyor, sadece bir bulgur torbası, yarı açık, ortada kabarıyordu.” (Ali, 2017b: 178)

Daha sonra Şahinde ve Muazzez’in gitgide taşkınlaşan eğlenceleri sonucundaki bolluğun, her seferinde sayısı artan altın bileziklerin nereden geldiği konusundaki yalanlara inanmakta ve üzerinde düşünmemeyi seçmektedir. Değerlerin ayırımını yapamadığı için kendisi ve dış gerçekçilik arasındaki ilişkiyi belirleyememesi yalanlara kolay inanmasına neden olmaktadır. Uyarıcı karakterlerin sözlerini dikkate almama gibi olumsuz özgürlükten yana seçim yapmasında, tek başına karşılaştığı şeyleri anlamlandırmamasında önceden görüp belirleyememesinin de etkisi vardır. Kendilik-ötekilik bilincinden yoksun olduğu için şey’leri görmemesi, anlamaması, anlamlandıramaması takındığı tavrın ve seçimin olumsuzdan yana olduğunu görünür kılmaktadır. Çünkü insanlar bilinçli ya da bilinçsiz iki şey arasında olumlu ya da olumsuz özgürlüğü ile seçim yapacaktır. Yusuf’un farkında olmadan kötü durumu muhafaza etmesi de olumsuz özgürlükten yana tavır takındığını göstermektedir. Muazzez’in solgun yüzü ve perişan halini gördükten sonra “bu ehemmiyetsiz hadiselerin her biri korkunç bir mana” (Ali, 2017b: 193) taşımaya başlar. İçinde bulunduğu durumları ideleştirememesi olay örgüsünde dramları birbirine bağlamaktadır.

Konuşmama, Yusuf’un drama fırlatılmasında etkili olan varlık şartıdır. Yusuf, olay örgüsü boyunca ya kendisi çok sessiz kalmakta ya da çevresindeki insanları susturmaktadır. “Kuyucaklı Yusuf’ta sessizleşen dil, geciken söylem ve irade üzerine düşünüldüğünde, bunun mağduriyet kavramıyla yakından ilişkili olduğu görülür” (Zambak, 2017: 363). Onun sessizliği, konuşmaması; dramını derinleştirmekte, onu yalnızlığa sürüklemekte ve insanları anlamasını engellemektedir. Yusuf’un çocukluğu ben’liğini dışarıya kapamayla geçmektedir: “İlk geldiği günlerde kimseyle konuşmak istemiyordu”(Ali, 2017b: 16). Yusuf değerlerin arasındaki farkı öğrenemediği için konuşmanın ben’lik üzerindeki halis etkilerini bilmemektedir ancak yaşam iletişim üzerine kurulmaktadır. Halis olmayan konuşmama durumu fark edildikten sonra hangi yaşta olursa olsun birey için iyi olan konuşmaya dönmek mümkündür. Yusuf’un roman boyunca konuşmaya yaklaşımı aynıdır hatta zaman geçtikçe insanlardan uzak durmuş ve “konuşmayı daha az sever

olmuştu” (Ali, 2017b: 25-26). Yusuf’un susması olaydaki eylemlere müdahaleyi geciktirmekte ya da müdahaleyi ortadan kaldırmaktadır. Kübra’nın ziyarette sırasında Hacı Ethem tarafından bıçaklanan Yusuf, Salahattin Bey’e “bir şey söylememekte ısrar ediyor” (Ali, 2017b: 52) du. Oysa Yusuf, kaymakam olan babasına olayı anlatsa, Hacı Ethem cezalandırılacağı gibi Şakir ve Hilmi Bey’in gerçekleri de ortaya çıkacaktır. Ancak Yusuf’un konuşmaması eylemleri ertelemekte ve bir başka dramın oluşumuna imkân vermektedir.

Yusuf’un ötekileri susturması da dramını derinleştirmekte ve problemleri çözmek yerine üstünü kapatmaktadır. Para karşılığında Ali’ye verildiğini öğrenen Muazzez duygularını açmıştır. Bunun üzerine Yusuf, Ali’ye Muazzez’in evlenmek istemediğini söylemek üzere yola çıkmakta ancak bu kararlılığı fazla uzun sürmemektedir. Ali’yi gördükten sonra fikrini değiştirmekte ve Muazzez’e de “sus kızım, bunun böyle olması lazım”(Ali, 2017b: 83) şeklindeki tavrını sergilemektedir. Yusuf, ideleştiremediği için alternatif yollar düşünmemekte ve kendi hayatını başkasına bağımlı kıldığı gibi Muazzez’i de edilgen bir özne haline getirmektedir. Takındıkları tavır, içinde buldukları kötü durumları korumaktan yana olduğu için olayların rastlantı üzerine kurulması oldukça önemlidir. Ali ölmele Yusuf ile Muazzez’in başka dramı yaşayacağını tahmin etmek zor değildir. Yusuf ve Muazzez şekillendirmedikleri bir hayatta -tesadüfler ışığında- evlendikten sonra da az konuşurlar. ”Aralarında günlerce birer cümlelik mükâlemelerden başka bir şey konuşulmadığı olurdu”(Ali, 2017b: 145). Birbirlerine en yakın oldukları ve en sevdikleri dönemde dahi konuşma yetilerini kullanmamaları olayları zaten anlamayan Yusuf’u kötü duruma fırlatmakta/itmektedir. İnsanlarla iletişim kurmak Yusuf’un, şeyleri anlamasını ve anlamlandırmasını kolaylaştıracak ve onu iyi duruma sıçratacak imkânı sağlamayacaktır. Muazzez; Hilmi Bey, Şakir ve diğerlerinin masalarında düştüğü kötü durumu Yusuf’a anlatmak istemektedir. Ancak Yusuf’un “sus, Muazzez, çabuk dönerim!” (Ali, 2017b: 202) şeklindeki ifadesi önceden görüp belirlenmediği için halis olmayan bir söylemdir. Fakat Yusuf, Muazzez’i susturmasa ve dinlese olayları öğrenecek belki Muazzez’i o anda alıp başka bir yere gidecekti. Böylece hınç, Şakir ve diğerlerini öldürmek şeklinde gün yüzüne çıkmadan engellenecekti.

Üstteki varlık şartlarında istenç eksikliği yaşayan Yusuf’un dramı ve dramının nedeni, önceden görüp belirleyememesidir. Yusuf’un önceden görüp

belirleyememesi tarihsellik bilincinin ve sonlu olduğunun fark etmemesinden kaynaklanmaktadır. Hayatını geçmiş, gelecek ve şimdi bağlantısı kuramadığından dolayı planlayamamakta ve kendisi için iyi olanı seçememektedir. İnsanlarla iletişim kurmaması, okula devam etmemesi, aradığını aşmak yerine içinde yer almak istemediği düzene eğilmesi ve sonunda toplumsal hıncın ortasında kendini bulması önceden görüp belirleme yetisini kullanmadığı içindir. Çünkü bir varlık şartı bir başka varlık şartının nedenidir.

Yusuf'un, Muazzez'le olan aşkı istemeleri dışında olduğu gibi planlanan bir şekilde de gerçekleşmemektedir. Anlaşılacağı gibi bu durumda iki varlık şartı iç içedir. Önceden görüp belirleyememe durumu, tahsildarlık teklifini Muazzez'i düşünmeden onaylamasında da görünmektedir. Tahsildarlığı başka bir işe girmesinin zor olduğu inancıyla kabul etmektedir. Ancak tahsildar olduktan sonra olayların dramdan geri dönüşü zorlaşmaktadır. Karısının hallerini anlamaması, anladığında ise çok geç kalması Yusuf'un önceden görüp belirleyemediği içindir. Muazzez'in "annesinin oyuncuğu olduğunu" (Ali, 2017b: 199) en başından beri bilmekte olan Yusuf, bir şeyler yapması gerektiğini aklından geçirmektedir. Fakat düşüncelerin sözde kalması, konuşmaması ve Muazzez'i de susturması yapıp etmelerini sekteye uğratmaktadır. Karısı ile yeni bir hayata başlama kararı alan Yusuf'un, Muazzez'i evde bıraktığı için yaşayacağı pişmanlık uzun sürmemektedir. Hastalandığı için eve dönüşü geciken Yusuf, gördüğü manzara karşısında herkesi öldürerek topluma ceza kesmektedir. Şüphesiz ki, Yusuf'un önceden görüp belirleyebilmesi onu hıncın pençesine düşmekten kurtaracaktı.

İnsanların bir araya geldikten sonra oluşturdukları devlet kurumu, işlerin yolunda gitmesini sağlayan bir varlık şartı/olanağıdır. Romanda açık bir biçimde eleştirilen, devlet memurlarının gerçekliğe gözlerini kapatmasıdır. İnsan yapıp etmelerinin geleceğe sistematik biçimde aktarılmasını ve içinde hem iyi hem kötüyü barındıran bireylerin çatışmasız yaşam sürmesini sağlayan varlık şartı/olanağı devlettir. İyi-kötü, haklı-haksız, ezen-ezilen çatışması üzerinde duran romanda devleti temsil eden memurlar; vazifelerini yerine getirmemektedir. Memurları halis biçimde eylemde bulunurken göremeyiz. "Hükümet otoritesi yalnız vergi toplarken kendini gösterir. Diğer hususlarda Anadolu halkını tamamıyla başıboş bırakmış gibidir" (Ali, Özkırımlı, Sönmez, 2014:221). Sermayesi olanların yanında yer alan memurlar; ya sermaye gücünden yararlanmakta-jandarma komutanı, kaymakam

İzzet gibi- ya da yoksul ve suçsuz halka tam arkasını dönemeyerek –kaymakam Salahattin Bey ve Hulusi Bey gibi- olanlara ses çıkarmamaktadır. Başlı başına bir dram ve diğer dramların nedeni olan devletin işleyişindeki aksaklıklar, yolsuzluklar ve rüşvet Yusuf’u kötü duruma fırlatmaktadır.

Yusuf; bilmeyi, sevmeyi, kendini vermeyi, çalışmayı, ideleştirmeyi, değerlerin sesini duymayı olumlu biçimde gerçekleştirememektedir. “Onu topluma entegre edecek bir eğitim de görmemiştir; zaten içinde yaşadığı toplum, değerler itibariyle yozlaşmış, dejenere olmuş bir sosyetedir” (Korkmaz, 2016: 300-301). Ahlaki yönden yozlaşmış topluluk Yusuf’un dramında ontik etkenleri oluşturmaktadır. Ontik etkenler olarak bilinen sosyal çevresindeki ilk isim Muazzez’dir. Romanda “Muazzez, başkışı Yusuf’un kendi oluş serüveninde aşk izleğinin öznesi, yozlaşma ile işaret edilen toplumsal çözülüşün ise nesnesi konumundadır” (Eliuz, 2018: 486). Muazzez’in dramı, Yusuf’un dramına da neden olmaktadır. Yusuf’a roman boyunca tek yakın kişi olarak çizilen Muazzez’in hayatı başkalarının kararlarına göre şekillenmektedir. Önce Şakir’le ardından Ali’yle evlendirilmesi planlamaktadır ancak olanlar kendi isteğinin dışında gerçekleşmektedir. Yusuf’a karşı duygularını açan Muazzez, başlangıçta kendisini iyi duruma sıçratabilecek varlık şartını/olanağını gerçekleştirmektedir. Yusuf, iradesizliğiyle duygularının önünü kapatmakta ve sevgisini gizlemektedir. Yusuf’un yapıp etmelerine karşılık Muazzez, annesine ayak uydurmaya başlamaktadır. Şakir’in Muazzez’i istemesiyle gezmeler başlamaktadır. Salahattin Bey’in borcunun ödenmesi ve Ali’nin öldürülmesiyle ara verilen gezmeler bir süre sonra kaldığı yerden devam etmektedir:

“Sırf evde yalnız kapanıp kalmamak, düşünmeye mecbur olmamak için annesine eşlik ediyor, fakat Hilmi Beylere gitmek istemiyordu (...) bu hayatta fazla tahammül edemeyecekti. Annesinin zevk aldığı şeylerden hoşlanmıyor, gittiği yerlerdeki akrabalarıyla ise artık konuşacak laf bulamıyordu” (Ali, 2017b: 112).

Anlatıcının belirttiğine göre Muazzez, bu gezmelerden ve annesinin zevklerinden hoşlanmadığı anlaşılmaktadır. Yusuf’la evlendikten sonra eğlence ve gezmelere gitmeyi sonlandırmaktadır. Ancak Muazzez, iradesiz bir karakterdir. Yusuf, tahsildarlığa başladıktan sonra yalnızlığı ve annesinin yoksulluk yüzünden kocasına yüklenmesini bahane ederek eski günlerine geri dönmektedir. Böylece

Yusuf'u koruduğunu, annesinin ısrarlarından kurtulduğunu düşünmektedir. Son tahlilde halis olmayan bir özgürlükle yaptığı seçim Muazzez'i drama fırlatmaktadır:

“İlk günlerde biraz şaşırın Muazzez, yavaş yavaş kör bir gevşekliğin içine kendini bırakıyordu(...) Yusuf'u üzmemek, onu imkânsızlık içinde kıvrandırmamak Muazzez'i sevindiriyor ve hareketinin bir kısmını böylece kendine mazur gösteriyordu”(Ali, 2017b: 186).

Muazzez, sevmek gibi son derece yüksek değerli bir varlık şartını/olanağını araştırmaktadır. Gezmeler -Yusuf'la ve babasıyla olan münakaşaları bilmesine rağmen- Hilmi Beylere kadar uzandığında evde huzuru sağlamayı amaç edinmesi bir yanlısamadır. Bireyler, yapıp etmelerindeki halis olmayan tavırlara karşı sorumluluğu yükleyeceği nesneyi, olguyu ya da olayı seçme eğilimindedir. Campbell'e göre sorumluluğu başka şey'lere sevk etme acil bir neden bulma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. “Bu da bizi bir an önce sonuca ulaştırmaya ve başkalarını mesul tutmaya itmektedir. Kısacası içinde bulunduğumuz kötü durum bizim suçumuz olamaz” (Campbell, 2013: 153). Sorumluluğu sevdiği Yusuf'a yıkamamaktadır. Ancak yukarıda belirttiğimiz nedenleri düşünerek kendini masum görmektedir. Böylece sorumluluğu içinde bulunduğu duruma ve yaşadıklarına yıkmaktadır. Ona göre dramının nedeni yapıp etmeleri değil dış faktörlerdir. Muazzez “içinde bulunduğu hali hep kendine tabii göstermeye”(Ali, 2017b: 87-188) çalışmaktadır. Muazzez'in dramı ve nedenleri önceden görüp belirleyememek, istemesini halis olmayandan yana kullanmak, kendisini kötü duruma düşürenleri gördükten sonra olayları anlamlandırıp aşamamaktır. Dramı derinleştikçe kurtarılmayı beklemekte, kurtarıcı olarak da Yusuf'u görmektedir. Başlangıçtaki nedenlerden uzak tuttuğu Yusuf'a artık ağır bir sorumluluk yüklemektedir: “Kendisini dayanılmaz bir cazibenin çektiğini, kendi iradesinin onu bu yoldan döndürmeye kâfi gelmeyeceğini anlıyordu, ara sıra beliren bir hissin sevgiyle, daha kuvvetli bir insana sürükletmek, buradan uzaklaşmak istiyordu” (Ali, 2017b: 189). Muazzez'in beklentisi sorumluluktan kaçma isteğinden kaynaklanmaktadır. Yani Yusuf onu kurtarmadıkça Muazzez hep dramda kalacaktır. Muazzez'in yapıp etmeleri sonucu drama sürüklenmesi Yusuf'un dramını ve hincını dışa vurmasındaki etkendir.

Araç değerlerle hareket eden Şahinde; başta kendisinin, Salahattin Bey'in, Yusuf'un, Muazzez'in dramlarında etkilidir. Kızı daha küçük yaşta onu Yusuf'a bırakıp cümbüşlere gitmekte, büyüdüğünde ise kızını da kendisiyle sürüklemektedir. Salahattin Bey'in hastalanmasından sonra geçimini sağlamak için kızını Şakir'e -

Ali'yi öldürdüğünü bilmesine rağmen- vermeyi düşünmektedir. Ancak kızının Yusuf'la kaçması düşüncelerinin gerçekleştirilmesini engellemektedir. Daha iyi bir yaşam sürmek için kızını kötü duruma sürükleyen Şahinde'nin yapıp etmeleri araç değerlerin gölgesinde ve bencilcedir. Varlık şartlarından/olanaklarından hiçbirini kendini iyi duruma sıçrattırmak için kullanmamaktadır. Evdeki yoksulluğun arttığı zaman kızının kendisine yalvarmasını kurnazca beklemekte en sonunda başarılı olmaktadır. İçinde bulunduğu kötü duruma kızını da çektikten sonra sorumluluğu başkasına yüklemektedir: “Bu yaptıkları kızının rahatı ve sefaletten kurtarılması içindi. Eğer fena bir şey yapıyorlarsa bunun mesuliyeti daha ziyade Yusuf'a hatta merhum kocasına aitti” (Ali, 2017b: 191). Yapıp etmelerinin sonucu bir başkasına yıkmak özgürlükten kaçmak demektir. Çünkü halis olan özgürlük, bir nevi sorumluluk demektir. İçinde bulunduğu durumu fark ettikten sonra durumun sorumluluğunu üstlenmemektedir. Elbette ki sosyal etkenler dramda etkilidir ancak öncül olan bireyin kendi yapıp etmeleridir. Şahinde ve Muazzez, Yusuf'a yalan söylemek yerine her şeyi anlatma olanağını seçse, iyi duruma sıçramaları muhtemeldir. Kötü durumda olmalarından dolayı birbirlerinin ve düzendekilerin yapıp etmelerini aşamamaktadırlar.

Yusuf'ta hınç toplumda araç değerlerce hareket edenlere yönelik meydana gelmekte iken, Şakir'de Ali ve Yusuf'ta belirlemektedir. Şahinde gibi roman boyunca hiç iyi duruma sıçrama/yükselme belirtisi ve isteği göstermeyen Şakir'in yapıp etmeleri intikam almaya yönelmektedir. “İntikama susamışlık ressentimentin en önemli kaynağıdır” (Scheler, 2015: 24). Şakir, toplumda yaka silkilen, sürekli içen, haksız olmasına rağmen kavga etmekten kaçınmayan ve huzuru bozan biri olarak çizilmektedir. Bayram günü geldiği meydanda Muazzez'e sarkıntılık ettikten sonra Yusuf tarafından dövülmesi hıncına nesne bulma ihtiyacı doğurmaktadır. Muazzez'i kendisine “karı” yapmak istemesi, Yusuf'a karşı besleyeceği hıncın ilk belirtisidir. “Şakir, Yusuf'a kim olduğunu göstermek için Muazzez'i gerçek manada bir nesne olarak kullanmak eğilimindedir” (Özer, 2013: 403). Hınç nesnesi olan Muazzez'i Ali'ye kaptırdığını düşünmesi, katil olmasına neden olmaktadır. Ali ve Yusuf'a öfkelenmesinin ve hınç duymasının temelinde haset duygusu yatmaktadır. Araç değerler içerisinde yer alan hasetle baş edilmediği takdirde bireyi kötü duruma fırlatmakta/sürüklemektedir. “Haset, arzulanan bir şeyin başka birine ait olduğu ve bize değil de ona haz verdiği inancının yol açtığı kızgın bir duygudur; hasetli itki, o

istenen şeyi sahibinden çekip almaya ya da bozmaya kirletmeye yönelir” (Klein, 2016: 23).

Araç değerlerin gölgesinde yaşam süren Şakir için nesneye sahip olma isteğinin verdiği caziplik kötü durumu muhafaza etmesine neden olmaktadır. Hıncın ve hasetin; yüksek değerlerin bulunduğu kişi, zaman ya da mekânda ortaya çıkması mümkün değildir. Hınç nesnesine sahip olma, hıncı ortadan kaldırmakta ve bireyi öfkeden kurtarmaktadır ancak bu sefer sahip olunan nesne değersizleşmektedir. Muazzez’e sahip olma arzusu yüksek değer olan sevmeyi araçsallaştırmaktadır. Muazzez’in kucaktan kucağa gezdiğini gören Şakir, Yusuf’tan intikamını aldığını düşünmekte ve bundan haz almaktadır. Artık hıncının nesnesine sahip olduğu için Muazzez, değersizleşmektedir:

“Şakir bu hallere garip bir hazla bakıyordu. İçinde bu anda hâkim olan his, Muazzez’e karşı duyduğu istek değil, Yusuf’ duyduğu kindi. Bir kere başkasının olan bu kızı nasıl olsa elinde farz ediyordu, fakat onun kucaktan kucağa dolaşmasının Yusuf için ne acı bir talih olduğunu düşünerek gülüyordu” (Ali, 2017b: 190).

Yusuf’un dramındaki bir diğer itici güç, kurulu düzen temsilcileri olarak göreceğimiz Hilmi Beylerdir. Modernite ve beraberindeki küreselleşme ile insanların yerlerinden edildiğine değinmiştik. Sermaye sahiplerinin gittikleri yerlerdeki yerel kültürü değiştirmesi bir nevi herkesi yerinden etmekte, yurtsuzlaştırmaktadır. Çünkü yerellerin mevcut mekândaki dengeleri ve değerleri alt üst olmaktadır. Bu nedenle hem seçkinler hem de yereller yeniden yerleşme için harekete geçmektedir. Bauman’a göre küreselleşme ile yerinden edilmiş bireyler yeniden yerleşme çabası içerisine girmekte ve bunun sonucunda sınıflar doğmaktadır. Doğuştan değil sonradan kazanılan sınıf ayrımı özbelirlenim için zaruriymiş gibi gösterilmektedir. Bireylerin mevcut sınıflarını koruması ya da bir üst sınıfa atlaması için sürekli çaba sarf etmesi ve onay alması gerekliliği, süreklilik için önemli kılınmaktadır. Doğal olgular gibi görünen sınıflarda bireyin görevi, kendilerine verilmiş o yerin yerlisiymiş gibi davranmaktır (Bauman, 2011: 179-180). Modernite ve küreselleşme ile birlikte olan-olması gerekenin arasındaki mesafe artmaktadır. Eserde bu durum sermaye sahipleri ve yoksullar şeklinde oluşan iki sınıf olarak gösterilmektedir. Şakir’in partisine olarak bilinen eşrafa “ne jandarma, ne hükümet bunlara karışmazdı. Çünkü parayı bolca oynarlardı” (Ali, 2017b: 33). İktidar devletten alınıp sermaye sahiplerine verildiği, yozlaşmış ve araçsal aklın ön planda olduğu kurulu

düzende bireyin içinde bulunduğu durumun farkına varmamasıyla düştüğü durum; Yusuf'un dramında belirgin hale gelmektedir. Salahattin Bey'in dramında yazar-anlatıcı gücün yer değiştirdiğini şöyle anlatmaktadır:

“Memleketi asıl idareleri altında bulunduran bu adamların karşısında bir hükümet memurunun ne kadar az kıymetli olabileceğini; bir kaymakamın, aşağı yukarı, kendisine itibar edilen, fakat işlerine engel olmaya başlayınca derhal tüydüren bir kukla olduğunu bildiği için vaziyetten tamamen ümidini kesmiş gibiydi” (Ali, 2017b: 56).

Memurlar; Hilmi Bey'in, Hacı Ethem'in ve Şakir'in Kübra'yı tecavüz etmesine, imzalatılan senete ve kesin olduğu bilinen cinayete müdahale etmemektedir. Düzendeki yozlaşmışlığın seviyesi oldukça yüksektir. Ayrıca mağdur olanların düzenin işleyişini normalleştirilmesi de düzenin devam etmesine katkı sağlamaktadır. Kübra ve annesi sermaye sahibi oldukları için Hilmi Beylerle uğraşılmaması gerektiğini düşünmeleri bu duruma bir örnektir:

“Onlara kimsenin kudreti yetmez!

Salahattin Bey, ‘Benim kudretim yeter!’ diyecekti, fakat bunu laf olsun diye söylemek bile elinden gelmedi. Bilhassa, kendisinin ne kadar aciz ve ehemmiyetsiz kaldığını, son günlerin vukuatı açıktan açığa göstermişti. Herhangi bir plavra artık gülünç olmaktan başka bir işe yaramazdı” (Ali, 2017b: 61).

Düzene, bir başka yaşamın olamayacağını düşünen, Salahattin Bey bilinçli ve gönüllü boyun eğmektedir. Küreselleşen dünyada güç el değiştirdiği için Salahattin Bey'in görevi de edilgenleşmektedir. Ayrıca Şakir'in düğünde Ali'yi vurmasının ardından jandarma komutanının rüşvet alarak suçu örtbas etmesi, şahitlerinde korkutulması düzenin sermaye güçlerinin isteklerine göre yönetildiğini göstermektedir. Modern dünyada“nefret ve buradan kaynaklanan şiddet karşısında gözlerimizi kapamanın bir yolu da, nefret ve şiddeti toplumumuzun alt tabakasına, aşağı insanlarına, ilkelerine ait bir ifade biçimi olarak görmektir.” (Gruen, 2012: 21). Şakir'in tabancası değiştirilmiş ve hapse girmekten kurtulmuştur. Hilmi Bey için de oğlunun hapse girmesi mümkün değildir çünkü “hapishane ancak serseriler, köylüler ve aşağı tabakadan insanlar içindi; bir Hilmi Bey'in oğlu adam öldürse bile, onlarla bir tutulamazdı” (Ali, 2017b: 96).

Yusuf'un başlangıçtaki iyi durumunu koruyamaması ve drama düşmesinde etkili kurulu düzen temsilcileri, toplumsal hıncın oluşmasında da belirleyici olur. Yusuf'un dramı, dramının nedenleri ontik unsurlarla açık edilmektedir. “Denilebilir

ki, şahıs kadrosunu meydana getiren fertlerin hemen hepsi, Avukat Hulusi Bey hariç, Yusuf'un değişik yönlerini ortaya çıkmasına hizmet etmektedir”(Çelik, 1997: 147). Yusuf, Kübra'ya tecavüz edilmesine, Ali'nin öldürülmesine ve suçlunun cezalandırılmamasına, Muazzez'in kötü durumuna tepki vermek zorunda kalmıştır. Son sahneye kadar düzenin birey üzerindeki olumsuz etkisini fark etse varlık şartları/olanakları ile kurtulacak olan Yusuf'un, kötü duruma düşmesi onu dış kategorilere bağlı hale getirmektedir. Yani dramda olan Yusuf'u daha kötü duruma fırlatmak/itmek ya da iyi duruma çıkmasını engellemek, düzen temsilcileri için daha kolay bir hal almaktadır. Son sahnede “uzun senelerden beri nefesine karşı yaptığı tahakkümlerin acısı çıkıyor, içinde boşandığını hissettiği bir çarkı artık durduramayacağını anlıyordu” (Ali, 2017b: 209). Bastırdığı ya da aşamadığı duyguların toplumsal hınç olarak gün yüzüne çıkması, ceza kesme ile sonlanmaktadır.

3.1.3. Yapı

Yusuf'u, aşıldığında, iyi duruma sıçratacak dört durum bulunmaktadır. Bunlardan ilki okula devam etmesi ya da etmemesi şeklinde görünür kılınmaktadır. Yusuf, okula devam etse eğitim-öğretimini tamamlamış olacak, kendilik-ötekilik bilincine sahip olacak ve böylece iyi durumda başladığı aradalığı aşacaktır. Değerlerin ayırımını daha net bir şekilde yapabileceği gibi söylenen yalanları ya da saklanan gerçekleri anlayabilecektir. Ayrıca konuşma yetisini daha etkin bir biçimde kullanarak drama sürüklenmekten kurtulacaktır. Oysa Yusuf, ikinci olanağını seçmekte yani olumsuzdan yana tavır almaktadır. Dramın başında, ortasında öğrenimle ilgili tavrını değiştirse iyi duruma sıçrayabilirdi ancak bu ihtimali hiç kullanmamıştır.

İkinci durum Muazzez'e olan sevgisiyle ilgili aldığı kararları uygulaması ya da uygulamamasıdır. Yusuf'un ilk olanağı tercih etmesi Muazzez'in Ali ile evlenme ihtimalini şüphesiz ki ortadan kaldıracaktır. İlk olanağın seçilmesi kaçarak evlenme zorunluluğunu da ortadan kaldıracaktır. İkinci olanağı seçmekle sevgisinin önüne kendi elleriyle duvar örmektedir.

Üçüncü durum ise Edremit'ten geri dönmemesi ya da dönmesi şeklinde tezahür etmektedir. Yusuf, Muazzez'i kaçırdıktan sonra Edremit'e dönme planını yaptığı yeni hayata başlayacaktır. Dolayısıyla dramında etkili olan mekân ve kişilerden kurtularak iyi duruma sıçrayacaktır. Buradaki dış kategorilerden kurtulma bilinçli yani farkına varılan bir kurtulma olmamasına rağmen en azından Hilmi Beylerden uzakta bir yaşam sürmesini sağlayacaktır. Yusuf, ikinci olanağı seçmiş ve Edremit'e geri dönmüştür. Dönmesinde Salahattin Bey'in ısrarı söz konusu olsa da önceden görüp belirleme ile kendisi için hangi durumun daha iyi olacağına karar verebilirdi. Çünkü Salahattin Bey -en sevdiği insan ve babası olsa da- Yusuf'un kendisi dışındakilerin arasında yer almaktadır. Kendi iradesiyle değil diğerlerinin kararlarıyla yaşam sürmesi onu kötü duruma fırlatmakta/itmektedir.

Dördüncü durum tahsildarlığı kabul etmemesi ya da etmesidir. Tahsildarlığı kabul etmediği takdirde Muazzez'i yalnız bırakmayacak ve kötü olayların hiç olmazsa bir kısmını yaşamayacaktır. Oysa Yusuf, tahsildarlığı kabul ederek dramının önünü açmaktadır. Yalnız kalan Muazzez'in güçsüz karakteri Şahinde ve diğerlerine direnememekte, Yusuf ise uzakta olduğu için olanlardan haberdar olamamaktadır. Tahsildarlığı seçmesinin sonucu, Yusuf'un topluluğa ceza kesmesi olarak ortaya çıkmaktadır.

3.2. İÇİMİZDEKİ ŞEYTAN

3.2.1. Özet

Roman, Ömer ve Nihat'tın Kadıköy vapurunda felsefi nitelikteki konuşmaları ile başlamaktadır. Şey'lere karşı inancını yitirmiş olan Ömer, vapurda gördüğü ve sonradan uzaktan akrabası olduğunu öğreneceği, Macide'ye o an'da aşık olur. Konuşmak için onun yanına gittiğinde akrabası Emine teyzesi ile karşılaşması üzerine birlikte vapurdan inerler. O sırada Macide'nin babasının öldüğünü ve henüz ona söylenmediğini öğrenir. Emine teyzesinin yanında kalan Macide, birkaç gündür evdeki tuhaflığın farkındadır. Evin kızı Semiha ona daima soğuk davranırken Emine'nin eşi Galip ise Macide'nin babasından gelecek kırk liradan dolayı onu sevmektedir. Ekonomik sıkıntılara rağmen eğlencelerinden ödün vermeyen ev halkının durumunu Macide garip gözlerle izlemektedir. Ailesinin desteği ile okutulan Macide'nin sesinin güzelliğini müzik öğretmeni Necati Bey keşfeder ve öğrencisine iki yıl piyano dersleri verir. Necati Bey'den sonra yeni gelen Bedri Öğretmen de Macide'nin yeteneğini fark eder. Müzik konusunda ona yol gösteren Bedri, bir gün annesine gönderilmesi üzerine yazdığı mektubu postaneye götürmesi için Macide'ye verir. Bunu gören okul müdürü Refik Bey, küçük kasabada bu tür davranışların yanlış anlaşılacağı gerekçesiyle Bedri'yi uyarır. Haksız yere gördükleri muamele her ikisinin canının sıkılmaktadır. Ancak dış etkenler Macide ve Bedri'yi gittikçe yakınlaştırır. Başlangıçtaki öğretmen-öğrenci ilişkisi yerini kaçamak bakışlara ve heyecanlı bekleyişlere bırakmıştır. Bedri'nin, hasta annesinin yanına, İstanbul'a yerleşmesi sonucu birbirlerinden uzaklaşırlar. Macide ise konservatuar okumak için Emine teyzesiyle İstanbul'a yerleşir.

Macide ve Emine teyzesinin yanından ayrılan Ömer, Nihat'la akşam yemeklerini ısmarlatmak üzere birilerini aramaya koyulurlar ve daha önce çıkardıkları gazeteden tanıdıkları Emin Kâmil ve İsmet Şerif'le karşılaşırlar. Sohbet sırasında Ömer, eylemleri yönetenin içimizdeki şeytan olduğuna dair fikirlerini ortaya döker. Biranda gelişen konuşmalardan sıkılır ve gece geç saatte Emine teyzesinin evine gider. Ev halkından Macide'ye babasının öldüğünü söylediklerini

öğrenir. O gece akrabasının evinde kalan Ömer, sabah Macide ile karşılaşır ve kahvaltıdan sonra onu okuluna bırakır. Yol boyunca Macide'nin ne kadar farklı ve güzel olduğunu düşünür. Macide'yi okula bıraktıktan sonra memur olarak çalıştığı ve nadir uğradığı postaneye gider. Sözleştikleri için akşam olur olmaz okulun önüne giden Ömer, Macide'ye duygularını açmıştır. Babasının ölümünden sonra güçlü kalmaya devam eden Macide önce tepki vermez ancak buluşmalar arttıkça Ömer'e yakınlaşır. Buluşma sürelerinin uzamasından dolayı eve geç gelen Macide, Emine teyzesinden –çıkan dedikodular için- şiddetli bir uyarı alır. Duydukları karşısında tahammül edemeyen Macide evi terk etme kararı alır. Ömer'in evine yerleşir ve resmi olmasa da karı koca ilişkisi başlar.

Ertesi gün işe giden Ömer; Hafız Hüsamettin Efendi'nin -kayınbiraderi İsmail'in palavraları sonucu- kasadan para çektiği öğrenir. Yeğenlerine acıdığı ve paranın geri verileceğini düşündüğü için İsmail'e yardım eden Hüsamettin Efendi kasadaki açığı kapatmak için sürekli defterlerle oynamaktadır. Eve geldiğinde Nihat ve Profesör Hikmet'le karşılaşan Ömer, herhangi bir kötü amaç gütmekten o gün öğrendiklerini arkadaşlarına anlatmıştır. Ekonomik sıkıntılarının arttığı bir gün çorap çalan Ömer, kötü eylemlerini şeytana yıkmaya devam etmektedir. Ömer, yaşadıkları sıkıntılardan postanedeki parayla kurtulacaklarını dile getiren Nihat'a karşı büyük bir öfke duymuştur. Çünkü Nihat, Ömer'den Hüsamettin Efendi'yi tehdit etmesini istemiştir.

Ömer, bir akşam yemeğinde yakın arkadaşı Bedri ile karısını tanıştırır. O sırada Macide'nin, Bedri'nin eski öğrencisi olduğunu öğrenir. Hasta annesiyle ilgilenen Bedri, Ömer'in evine sık sık gitmekte ve çoğu zamanda ekonomik yardımlarda bulunmaktadır. Bu süreçte birbirlerinin iyiliğini düşünmekten başka bir şey yapmayan Macide ve Bedri, Ömer'in iftiralara kurban olmuştur. Macide bu ithamlardan sonra Ömer'den uzaklaşmaya başlamıştır. Bunun üzerine pişman olan Ömer, Bedri'den özür diler. O gün iş arkadaşı Hafız Hüsamettin Efendi'yi tehdit ederek para aldığını ve parayı Nihat'a verdiğini, bu şokla onları kıskandığını Macide'ye anlatır. Onun kendisine muhtaç olduğunu bilen Macide kocasının yanında olmaya devam etmiştir. Nihat'la arkadaşlığını devam ettiren Ömer, yine bir arkadaş yemeğine eşi ile katılır. O akşam eğlencede Macide de içmiştir. Ömer'in kendisiyle değil arkadaşı Ümit'le yakından ilgilendiğini görür. Kocasına karşı hissizleştiğini anlayan Macide, İsmet Şerif ve diğerlerinin tacizine maruz kalır. Ömer ise borcu

olduğu için arkadaşlarına bir şey yapamayacağını belirtir. Aralarındaki bağın koptuğunu, ayrı dünyaların insanı olduklarını anlamaları bu geceden sonra daha da pelişmiştir.

Ertesi gün mektup yazarak intihar etmeyi düşünen Macide, Bedri'yi karşısında görür ve Ömer'in Nihat ve Turancı arkadaşları ile tutuklandığını öğrenir. Bilmeden başka devletlere hizmet ettikleri ortaya çıkan gençlerle hiçbir ilişkisi olmayan Ömer, hapisteyken Macide ile hiç konuşmaz. Bedri'ye; içinde sorumluluğu yıktığı şeytanın değil, iradesizliğin olduğunu belirterek yeni bir hayat için Macide'den ayrılacağını söyler. Macide'yi Bedri'ye emanet eden Ömer, yeni bir hayat kurmak için son kez sorumluluklarından kaçır.

3.2.2. Ömer'in Dramı ve Dramının Nedenleri

İnsanlar için bireyselleşme süreci ilk olarak göbek bağının kesilmesiyle başlamaktadır. Doğumdan önce hayatta kalabilmek için annenin varlığı oldukça önemliken doğumdan sonra da birey bir evreye kadar ebeveynlere ihtiyaç duymaktadır. Bebeğin kendini diğerlerinden farklı olduğunu öğrenmeye başlaması ile kendisinin çevresinden ne kadar ayrı olduğunu anlaması eş zamanlı olarak gerçekleşmektedir. Dönem fark etmeksizin her birey bunu yaşamakta ve hem özel hem de tek olduğunu anlamaktadır. Özeldir çünkü fiziksel ve ruhsal özellikleri bir başkasınınkinden farklıdır, yalnızdır çünkü bir benzeri yoktur. Bireyin çevresindeki insan sayısının artmasının paralelinde, farkındalık derecesi de artış göstermektedir çünkü insanların birbirleriyle ilişkileri, temasları sayesinde gün yüzüne çıkmaktadır. Tek başına kalmış bireyin kendisini karşılaştıracığı bir ölçüt olmadığı bilindiği için bu farklılığa erişmesi pek mümkün değildir. Tarihin art zamanlı periyotlarında yapılan araştırmalar, bireylerin türdeşleriyle beraber yaşadığına yönelik bilgileri içermektedir. Doğanın çetin şartlarına karşı hayatta kalma mücadelesi insanları bir araya getirmektedir. Sigmund Freud'un tespitlerine göre insanlar doğaya hakim oldukça mutlu olacaklarına inanmakta ve bunun için çalışmaktadırlar. İnsanların bir araya gelmesiyle düzen, temizlik, sanat, adalet ve özgürlüğün uygarlık ile sağlandığı gözlemlenmektedir. Aynı zamanda uygarlık, topluluktaki bireylerin saldırganlıklarını ve cinsel dürtülerinin dışa vurulmasını sonlandırmakta ya da sonlandırmaya

çalışmaktadır. “Uygarlık insanın mutluluk olanağının bir bölümünü bir parça güvenlik ile takas etmiştir” (Freud, 2011: 65-73). Şüphesiz ki uygarlık ve modernitenin faydalarını göz ardı etmek de gerçek dışı bir tutumdur. Burada kast edilen uygarlığın olumsuz yansımaları, bireylerin ait oldukları ya da ait olmaya çalıştıkları topluluğun parçası olmak için yaşanan mekâna ait normların giydirilmesidir. Kapitalist dünyada uygarlık, menfaatlerin devamı için şekillenmektedir.

İnsanların çatışmasız biçimde bir arada durabilmesini amaçlayan uygar toplumlarda; dönem dönem sosyal, siyasi ve kültürel dalgalanmalar meydana gelmektedir. Ortaçağ’da birey özgürlük ile henüz tanışmamakta, rekabetin az olduğu bir ortamda kilisenin insan sorunlarına cevap verdiğini düşünmekteydi. Yaratıcı tarafından sevildiği inancı ile birey, içinde bulunduğu topluluğun bir parçası gibi hissetmektedir. Aynı zamanda kısıtlama ve kuralların olduğu Ortaçağ’ın sonlarında coğrafi keşiflerin etkisiyle İtalya’da Rönesans Dönemi’nin başladığı bilinmektedir. Göbek bağının kopmasıyla bireyselleşen ve uygar topluluğun içinde yer alan insanın özgürleşmesi bireyselliğinin artması Rönesans Dönemi’nde gerçekleşmektedir. Paralı sınıf tarafından Rönesans’ın, orta sınıf tarafından da Reform’un yapıldığını belirten Fromm’a göre ortaçağ’da yazgı ve özgür irade fikri çatışsa da bireye Tanrı sevgisine dair güven aşılanmaktadır. Zamanla dini yozlaştıran kilise cennetten af belgesi ile yer satmaya başlamıştır. Bu durum Luther’in ve sempatizanlarının doğmasına neden olmaktadır. Luther, insanların doğuştan kötü olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bireylerin kendini aşağılayarak Tanrı’yı yücelteceğini, böylece irade ve gururun yok olacağını, Tanrı tarafından insanların bağışlanacağını savunmaktadır. Bu, bireylerin doğuştan kötü olduğu için iyi olmayı seçme şansını yok sayan bir ifade şeklidir. İnsan iradesini yok sayan bu düşünce 1518 yılında -ani bir vahiyle- inançlı insanların kurtulacağı şeklinde değiştirilmiştir. Luther’in “teslim olmak koşuluyla sevmek” düşüncesi bugünkü önderlere boyun eğme ilkelerine benzemektedir. Anglo- Saxon ülkelerinde ise Calvincilik ön plana çıkmaktadır. Calvin’e göre insanlar kötü doğar, bazıları ise -Calvinistler- seçilmiştir. Calvincilik ya da Protestanlık mezhebine göre aralıksız çalışma ile kurtuluşa kavuşmak mümkündür. Başlangıçta ahlaki çalışma evrilerek, iş hayatındaki başarıya dönmektedir. Böylece Protestanlık ilkeleri kapitalizmin temelini oluşturmaktadır (Fromm, 2017a: 91-104).

Bu dalgalanmalar sonucunda adım adım gelen kapitalizm ile ilgili Silier; sanayi devrimi ile birlikte burjuva sınıfının, kral ve feodal yapıya karşı çıktığını ve kapitalist sınıfın serbest ticareti temellendirdiğini belirtmektedir. Gelişen teknoloji ile ticaret; ülke sınırlarını aşmakta, uluslararası/ülkelerarası boyuta ulaşmaktadır. Böylece ulusal sınırlarda kalan devletlerin sömürülen konuma düşmesiyle yani yerelliğin olumsuzlanmasıyla, küresel düzen insan hayatına nüfuz etmektedir. Kurulu/verili düzende devlet, bireylere kendi hayatını belirleme şansı gösteriyormuş gibi yapsa da aslında çok uluslu şirketleri desteklemiştir. Kapitalizmle hem kişinin hem toplumun refahı bireysel rekabete bağlanmaktadır (Silier, 2011: 77-81). Mutluluğu vaat eden uygarlığın -doğaya tam hâkimiyet için- rekabeti öne çıkararak kapitalizme evrilmesi, kapitalizm tarafından uygarlığın sınırlarının belirlenmesine neden olmaktadır. Küreselleşen kapitalist dünyadaki uygarlık anlayışının rekabeti örtük bir biçimde körüklemesi bencilliği doğurmaktadır. Burada sorulabilecek soru şudur: Protestanlık ilkeleri veya kapitalizmin bizim insanımıza ve eserlerimize yansması nasıl ve ne derece olmuştur? Küreselleşen dünyada enformasyonun (haberleşmenin) hızlı olduğu bilindiğine göre dünyanın herhangi bir yerindeki etkiye, kilometrelerce ötede milyonlarca insandan bir cevap vardır. Sabahattin Ali, gezdikleri yerlerde ya da hapisyanede yaptığı gözlemlerde memleketin insan manzaralarını başarılı bir biçimde tasvir etmiştir. Okuduğu kitaplara bakıldığında dünya edebiyatından ve düzenin insan üzerindeki olumsuz etkisinden haberdar olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Yazarın, uygarlığın yükü altında ezilen, karakterleri bohem bir hava içerisinde beklenen-gerçekleşen arasında sıkışmaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz oluşumlardan geçen düzenin; birey üzerindeki olumsuz etkisi, *İçimizdeki Şeytan* adlı romanda belirgin bir biçimde işlenmektedir. Ömer'in içinde yer aldığı hayat, uygarlaşmış ve kapitalist olarak bilinen verili ya da kurulu düzendir. Sabahattin Ali, bu romanında Ömer'in özgürlüğü ile yanılısama yaşamasını, iradesizliğini ve bencilliğini ön plana çıkarmaktadır. Ömer'in ilk dramı ve aynı zamanda dramdaki nedeni ideleştirememesidir. Bireyin eylemleri tarihsel süreç içerisinde belli değerler tarafından gerçekleşmektedir. Yapılan her eylem içerisinde bir anlamı barındırmaktadır. Alternatif bir yol daha olabileceğini gösteren ideleştirme engellerle karşılaşıldığında kendini daha da belirginleştirmektedir. "İçinde yaşanan real duruma teslim olmamak, onu gidilecek son yol olarak görmemek demek, bu real durumu ideleştirmek demektir" (Mengüşoğlu, 2015: 238).

Yazar olay örgüsünün daha en başında, Ömer'in yaşadığı boşluk duygusunu vermek istemektedir. Çünkü yaşanan boşluk duygusu, bir sonraki eylemlerinin gerekçesidir. Sabahattin Ali'nin roman girişlerindeki kısa ama keskin bilgileri, karaktere dair fikir oluşturmaktadır. Romanın başında Nihat'la konuşurken tanıyacağımız Ömer'in, ilk söylemleri ile daha sonraki yapıp etmeleri arasında değişmez bir bağ bulunmaktadır. Kötü durumda bulunan Ömer'in anlamsal-amaçsal boşluğu şey'leri ideleştirmesini engellemektedir:

“Hayat beni sıkıyor... dedi.” Her şey beni sıkıyor. Mektep, profesörler, dersler, arkadaşlar... Hele kızlar... Hepsi beni sıkıyor... Hem de kusturacak kadar...”

Bir müddet durdu. Eliyle gözlüğünü oynattı ve devam etti:

“Hiçbir şey istemiyorum. Hiçbir şey bana cazip görünmüyor. Günden güne miskinleştiğimi hissediyorum ve bundan memnunum” (Ali, 2017a: 14).

Bu giriş varlık şartlarından birçok şeyin halis bir şekilde karakterde bulunmadığını açıkça göstermektedir. “Amaç kavramı hayatın sürekli hareketinin tek bir nokta etrafında katılaşmasını sağlar (bu sayede rasyonel ve uygulamaya dönük taleplerin çoğunu karşılamayı başarır)” (Simmel, 2009: 285). Yapıp etmelerin bir noktada yoğunlaşmaması anlamsal-amaçsal boşluğu doğurmaktadır. Boşluk duygusu, zamanla eylemsizliğe dönüşmektedir. Ömer'in ideleştirememesi insanı iyi duruma sıçratabilecek olan diğer varlık şartlarını da ketleştirmektedir. Yaşadığı anlamsal boşluk, her şeyden sıkılmasına neden olmaktadır. Sıkılan insan, mevcut yapıp etmelerinden memnun olmayan aynı zamanda yeni eylemlere de girişmekten çekinendir. Boşluk duygusunun oluşturduğu iç sıkıntısı, örtük bir biçimde eylemsizlik halini olumlamaktadır. Oysa olan-olması gereken ya da beklenen-gerçekleşen diyalektiğinde eylemsizliğin olumsuzlanması gerekmektedir çünkü insanı iyi duruma sıçratacak davranış biçimi bunda saklıdır. Ömer, kötü duruma düşmesine neden olan iç sıkıntısını aşmamaktadır. İç sıkıntısından kurtaracak olan şey'in, anlamın arayışındadır:

“Yarabbi... İnsanı bu iç sıkıntısından kurtaracak bir şey yok mu? Diye söylendi.

Çok kere böyle oluyordu. Bütün kafası birdenbire boşalıyor, göğsünün ve gırtlığının üstüne bir ağırlık çöküyor ve ne olduğunu bilmediği birtakım şiddetli arzuların hasretini duyuyordu.

Nihat:

Ne istediğini bilsen canın sıkılmaz! dedi.

Ömer yalvarır gibi cevap verdi:

“Bana isteyecek bir şey söyle, uğruna can verilecek bir şey söyle, hemen dört elle sarılayım...”(Ali, 2017a: 45).

Ancak Ömer, anlam arayışında aktif değildir. Ondaki anlam arayışı yaşadığı boşluk hissini fark etmekten öteye geçmemektedir. Önce toplu yaşayan ardından uygarlaşan, sonra kapitalizm ve küreselleşmenin kucağına düşen bireyin benliğini geliştirecek terazide dengeler şaşmaktadır. İnsanlar bir yandan modernitenin günlük hayatı kolaylaştırıcı etkilerinin keyfini sürülmektedir. Diğer yandan gelişen teknolojiyle yalnızlaşmakta, mutsuz olmakta, şey'lere inanmamaktadır. Silier'in bahsettiği sanayi devrimi ile köyden kente göçün olması, *Kuyucaklı Yusuf* adlı eserin incelemesinde bahsettiğimiz, yerinden edilmişliğin bir başka göstergesidir. Herkesin yabancı olduğu dünyada bireyler ait olamama duygusunun sancılarını çekmektedir. Bazıları bu sancıyı; menfaat, fesatlık, kinizm ve bencillikle bastırmaya ya da unutmaya çalışmaktadır. Ömer, türünün bir ferdi olarak oluşturulmuş bilinçten etkilenmekte ve mutsuzluğunun, sıkıntısının adlandıramadığı için bencilleşecektir. Olumsuz bilinçten yana tavır takınması bir dramdır.

İdeleştirmenin bir başka varlık şartı isteme (irade) ile iç içe geçtiği, yukarıda yapmış olduğumuz alıntılarda da gösterilmektedir. Değerler tarafından yönetilen isteme (irade) Ömer'in hem dramı hem de dramının nedenidir. Yüksek değerlerle hareket eden bir insanın istemesi, eylemlerde sürekliliği sağlayacağı için iyi durumu koruyacak ya da iyi duruma sıçratacaktır. Ömer, kendisi için iyi sayılacak olan şey'leri istememektedir. İyi şey'leri istememesi ileride doğacak olan bir başka iyiyi yok etmektedir. İyi olanı –bilinçli ya da bilinçsiz- reddettiği için istemeyeceği kötü duruma rızası dışında fırlatılmakta/itilmektedir. Bir şeyi istemezken, hiç istemediği başka bir şey başına gelmektedir. Ömer'in şey'leri istememesi anlamsal-amaçsal boşluğu ile doğru orantılıdır. Kendi yeteneklerinin farkında olan birey iki olanaktan birini istemektedir ancak kendini bilmeyen, tanımayan birey önündeki olanağın iyi-kötü, faydalı-zararlı olduğunu anlayamamaktadır. Ömer'in kendilik-ötekilik bilincinin gelişmemesi istemesine (iradesine) ket vurmaktadır. Ömer evlendikten bir gün sonra Hüsamettin Efendi'nin yemek davetine gitmek istememesine rağmen “hayır” diyememektedir. İradesiz bir özne olduğunu şu sözleriyle kabul etmektedir: “Beni istenilen yere çekip götürmek ne kadar kolay? İrademi bu hususta

kullanmamaya hiç alışmadım”(Ali, 2017a 121). Hüsamettin Efendi’yle yediği yemeğin ardından eve geç kalan Ömer, Macide’ye iradesiz, kötü bir mahlûk olduğunu söyler. Neden böyle söylediğini soran karısına farklı cevaplar vererek kaçmaktadır: “Böyle müşkül zamanlarda, ne yapacağını bilmediği ve düşünmek kendisine güç geldiği anlarda müracaat ettiği bir çare vardı: Kaçmak...”(Ali, 2017a: 125). Macide hayatına girdikten sonra gelen sorumluluk alma, iş yerine düzenli gitme, hayatına düzene sokma gibi ani istekleri uzun sürmemektedir.

Berna Moran’ın belirttiğine göre J.J Rousseau, yozlaşmış uygarlığa karşılık, doğal insanı özgür bulmaktadır. Rekabetin çoğalması, eşitlikçi olan ve iş bölümü bulunan doğallığı bozmaktadır. Özel mülkiyet anlayışı, insanı doğal yapısından uzaklaştırmaktadır. Doğadan kopan insanın eski bağlarına dönmesi artık kolay değildir. Ancak elimizdeki şartlarla yaşanabilir bir dünya sağlanmalıdır. (Moran: 1994: 25-27). Moran’ın belirttiği tabiat unsuru, Ömer ve Macide’nin baş başa kaldığı sandal gezisinde verilmektedir. Ömer’in tabiata dair düşünceleri, uygarlığın getirdiği olumsuzluklardan rahatsız olduğunu göstermektedir. Doğal durum istenmekte, yapay durum istenmemektedir:

“Mini mini kafamızı ukalaca kitaplar, birbirinden çürük bilgiler, neticesi olmayan ve Allah kahretsin, karmakarışık menfaat düşünceleri dolduruyor... Söyle hangi ilim, hangi şiir, hangi aşk, hangi devlet, hangi devlet bu manzaradan daha güzel daha muhteşemdir?(..) Bizler, her gördüğümüz fenalığın ve rezaletin bir parçasını ruhumuzda ebediyen beraber taşımaya mahkûm insanlar, onun yanında ne kadar zavallı ve küçük şeyleriz” (Ali, 2017a: 93-94)

Ömer, insanların içinde buldukları durumun farkındadır. Tabiattan uzaklaşan insanın saflığını yitirdiğini, kötü belki biraz da acınası bir hayat sürdüğünü ifade etmektedir. Sabahattin Ali’nin *Kuyucaklı Yusuf*’ta yerelliği doğa ile vermesini *İçimizdeki Şeytan*’da da işlenmektedir. Herkesin yerinden edildiği bilinçli veya bilinçsiz yabancılaşmış olduğu toplulukta en saf kalan doğa olmuştur. Doğa haricinde birçok şey insan hayatında değişmiş ve dönüşmüştür. Uygarlık, küreselleşme ve kapitalizm insanın yalnızlık hissini yenmek için bir parça güvenlikle mutluluk olanağını elden almaktadır. Gelişen teknolojiyle beraber insanların sınır tanımayan istekleri, bir yere ait olamama duygusunu örtmek içindir. Özünden koparılmış insan, uygarlıktan umduğunu bulamamaktadır. Kötü durumun içine bırakılan bireyler, bohem bir havaya girmektedir. Ömer, insanlığın geldiği son noktanın farkındadır. Ancak “kendini ve yaşamını kurma/yönlendirme bir başka

deyişle iradeyi kullanabilme ediminden uzak olduğu için bulunduğu durumu tespit etmekten öteye gidemez”(Şahin, Toptaş Çelik, 2018: 601).

İsteme ile sorumluluk alma arasında güçlü bir bağ vardır. Kendimize göre bulduğumuz olanağı inançla istememiz onun sorumluluğunu üstlendiğimiz anlamına gelmektedir. Sorumluluk ile diğer varlık şartı olan özgürlük halis biçimde tezahür etmektedir. Ömer; okulunu tamamlamayı, çevresini değiştirmeyi, drama düşmeden yeni bir yol bulmayı, postanedeki görevini üretken biçimde devam ettirmeyi, sadık kalmayı istememektedir. İstemek için de çaba sarf etmemektedir. Özgürlüğü ile kararsızlığı arasında kalan Ömer’in ikilemleri hem kendi hayatını hem de çevresindeki insanların hayatını olumsuz etkilemektedir. Çünkü onun için hayatta istenmeye değer hiçbir şey yoktur ve ona göre kurulu düzendeki insanlar zavallıdır. Nasıl ki, Ömer kendi hayatında beklenen-gerçekleşen, olan-olması gereken çatışması yaşıyorsa; okuyucu için de aynı şey geçerlidir. Okuyucunun aydın bir kişilik olan Ömer’den beklediği ile gerçekleşenler arasında uçurum vardır. Romanlar, bireylerin yaşadığı dramı göstermektedir. Sabahattin Ali’nin romanlarını değerli kılan hayat ve insanda gördüğü her şey’i eşit derecede işlemesidir. Ömer, kaybettiği ben’in oluşturduğu anlamsal-amaçsal boşlukla içinde bulunduğu kötü durumu muhafaza etmektedir. Bu yöndeki tavır takınması ve istememesi özgürlük gibi önemli bir varlık şartını olumsuzlamaktadır. Oysa “bir şey uğrunda savaştığımız zaman, o şeyi öyle bir isteyiş vardır ki, onu isterken bir bakıma, özgürlüğü de istemiş oluruz” (Satre, 1963: 26). Özgürlük olanağı, halis biçimde istenilmediğinde bireyi drama fırlatmakta/sürüklemektedir.

Ömer’in dramı ve bir başka dramının nedeni olan varlık şartı/olanağı önceden görüp belirlemedir. İnsanı hayvandan ayıran önceden görüp belirleme yetisi, isteklerin, gelecekteki olasılıkların tahmin edilmesini sağlamaktadır. Önceden görüp belirlemenin en belirgin özelliği geleceğe yönelik bir amaç doğrultusunda plan yapmaktır. “Gelecek, bir anlamda, şimdiki zaman ile geçmişten daha çok şey imgeler, çünkü bir anlamda gelecek geçmişin bir parçasını oluşturduğu bütünün kendisidir; gelecek bir anlamda bütünü imler” (Kierkegaard, 2011: 88). Ömer, bu bağlamda değerlendirildiğinde de iyi durumda yer almamaktadır. Ömer’in ideleştirememesinin ve istememesinin nedeni önceden görüp belirleme yetisinden yoksun olmasıdır. Yapıp etmelerinin gelecekteki sonuçlarını kestirememesiyle kendini iyi duruma sıçratmayı/yükseltmeyi engellemektedir. Macide’yi vapurda

gördüğü an âşık olan Ömer, bir gün sonra sevgisini dile getirmektedir. Buluşmaların artması, Macide'nin evden ayrılması, Ömer'in yanına yerleşmesi ani biçimde meydana gelmektedir. Kendi sorumluluklarını taşıyamayan Ömer, Macide'nin sorumluluğunu alır. Kararını alırken nasıl geçineceklerini, ne yapılacaklarını, evliliğe hazır olup olmadığını hiç düşünmemektedir:

“Ben çılgınım... Ben ne halt ettiğimi bilmiyorum... Bir insanın mukadderatını kendime bağlarken bunun sonunun nereye varacağını bir an bile düşünmüyorum. Yarın o benim karım olacak... Yanımda otuz beş kuruşum var... Otuz beş kuruş... Bir kişiye öğle yemeği zor yedirir... Yarından itibaren ev besleyeceğim... Bir karım olacak ve ben ona bakacağım... Hem nasıl bir karım?.. Şimdi, bir küçük işaretyle derhal ölebileceğimi yüzde yüz bildiğim bir karım olacak...”(Ali, 2017a: 107).

Ömer, önceden görüp belirleme yetisini kullansa farklı olanaklarla karşılaşabilecektir. Macide'nin sorumluluğuna, Nihat ve çevresinin üzerindeki olumsuz etkisine dair herhangi bir bilinç geliştirmemektedir. Yaptığı eylemlerin sonucunu kestirememektedir. Hüsamettin Efendi'den tehditle para almasının ardından yaşadığı pişmanlık dramıdır. Dramı, plansız yapıp etmelerinin sonucudur. Ömer, dramını kendi elleriyle hazırlamaktadır. Ötekinin fikirlerini kendisi uygulamaktadır. Çünkü Hüsamettin Efendi'yi tehdit edilme fikri Nihat'a aittir. Eleştirisel akılla özgün, tavır, hedef, söz ve duruş sergilemeye yarayan kendilik bilincinin eksik olması önceden görme ve belirleme yetisini kötürümleştirmektedir.

Ömer'in dramının diğer nedeni olan varlık şartı/olanağı, tarihselliktir. İnsan eylemleri şimdiki zamanda şekillenmekte ve süreklilik göstermektedir. Herkesin tarihsellik çemberinin içinde yerini almadığı şimdiki zaman bugün yapılanlardan oluşmaktadır. İyi durumdaki insan sonlu olma bilinciyle anlamlı zaman dilimleri oluşturmaktadır. Geneline bakıldığında Ömer'in yapıp etmelerinde sonluluk bilincini yoktur. “Sonluluğun farkında olmanın yol açtığı bilincin çığılığı sonlu varlıklar olarak insanların zamansal özlerini kavramaya iter” (Gıddes, 2010: 71). Kendilik-ötekilik bilinci eksik Ömer'in önceden görüp belirleyememesi geleceği tasavvur edememesi dramını derinleştirmektedir. Geleceğe yönelik hedef ve planı olmaması şimdiki zamanda gerçekleşen yapıp etmelerini de anlamsız kılmaktadır. Dolayısıyla yukarıda belirttiğimiz gibi anlamsal-amaçsal boşluk yaşanmakta şey'leri ideleştirememektedir. Şimdiki zamanın anlamsızlığı, sıkıcılığı tarihsellik reddidir. Görülmektedir ki, Ömer'in dramı dediğimiz varlık şartı/olanağı hem kendinin hem de bir başka dram

olan varlık şartının/olanağının nedenidir. Ömer'in tarihsel olmayışı Nihat'ın ağzından aktarılmaktadır:

“Sen dünyayı kafanın içi gibi ipsiz sapsız şeylerle dolu mu zannediyorsun Allah aşkına? Bir türlü kendine ve insanlara gözlerini açarak bakamayacak mısın? Bütün ömrün tasavvurlar, hayaller, Don Kişotça emeller peşinde koşup kendini aldatmak ve aleladeliklerden başka hiçbir şey yapılmayan bu dünyada kendinin ve başkalarının fevkaladelikler yapacağını vehmetmekle geçecek” (Ali, 2017a: 20).

Ömer'e dair yapılan tespitlerin sonucu onun gerçeklik ile olan gerginliğini göstermektedir. Ömer, Macide hayatına girene kadar gerçeklik ile büyük çarpışmayı yaşamamıştır. Ancak Macide ile tanıştıktan sonra sorumluluk alması ve beraberinde gelen maddi sıkıntılar gerçekçiliğin sarsıcı etkisini göstermektedir. İnsanlar elbette ki hayal etmelidir ancak bu hayallerin gerçeklikle bağları koparmaması gerekmektedir. Bazı bireyler iç gerçeklik ve dış gerçekliği karıştırmakta veya sadece iç gerçekçiliğe göre yapıp etmelerde bulunmaktadır. Bu bireyler eğer dış gerçeklikle karşılaşırlarsa eylemsizlik haline geçmektedirler. Ömer, dış gerçeklikle karşılaştığında bu eğilimi göstermektedir: “Acaba kendimi kapıp koyuversem mi?...Ne zaman irademe müracaat edersem büyük bir yorgunluk duyuyorum... Kendimi hadiselerin eline bırakayım mı?” (Ali, 2017a: 68). İç gerçeklikte tasavvur edilenlerin dış gerçeklikte olmaması durumu eylemsizlikten çıkıp kaçma eğilimine evrilmiştir. Ömer de beklemediği durumlarla karşılaştığı zaman kaçma isteği duymaktadır. Bu durum, kapitalizme bağlı uygar topluluklarda bireyler farkında olsun ya da olmasın, sık müracaat edilen bir yapıp etmedir. Bu kaçış, fiziksel olmanın yanı sıra iç dünyalara yönelik şekilde de tezahür etmektedir.

Ömer'in dramının nedeni, çalışma yetisini halis biçimde kullanmamasıdır. Çalışmanın amaçlı bir aktivite olduğu bilindiğine göre anlamlı olması insanı iyi duruma yükseltecek/sıçratacaktır. Anlamdan yoksun, halis olmayan bir çalışma verimlilik sağlamayacağı için bireyi kötü duruma fırlatmakta/sürüklemektedir. Protestanlık ilkelerini temel alan kapitalizm, rekabeti tetikleyecek şekilde araçsal aklın ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Böylece bireylerin inisiyatifini elinden almaktadır. Dolayısıyla daha mutsuz ya da daha bencil bir topluluğun tohumları serpilmiştir. Ancak bilinçli birey üzerinde yaratılmaya çalışılan kötü etkiyi fark ederek iyi duruma geçmektedir. Ömer ise durumunun farkında olmayarak üretmeden bir yaşam sürmektedir. Postanede muhasebe memuru olarak çalışan Ömer, görevin

sorumluluklarını yerine getirmemektedir. Ara sıra iş yerine uğramakta olan Ömer'in halis olmayandan yana tavır takındığı Nihat'la konuşmalarından anlaşılmaktadır. Yapıp etmelerinin çoğu araç değerlerin güdümünde olan Nihat, Ömer'i "seni yakında sepetlerler. Bu kadar asmak olur mu?"(Ali, 2017a: 15) şeklinde işine özen göstermesi için uyarmaktadır. Şüphesiz ki Ömer, tarihsellik bilincini geliştirmiş olmasaydı sonlu olduğunu anladıktan sonra üretmek için çalışacaktı. Anlamsal-amaçsal boşluğunu kendisini iyiye sıçratacak/yükseltecek şekilde çalışarak doldurması mümkünken bu olanağını göz ardı etmektedir. Ekonomik sıkıntıların sonunda tanıdığı bir kişiden terfi istemektedir. Tanıdığıının, müdürünün gözüne girmeyi başarırca yardımcı olacağını söylemesi üzerine hemen umudunu yitirmekte, hatta müdürüne içten içe kızmaktadır. Oysa doğru düzgün işe uğramayan birinin terfi alması pek tabii mümkün değildir. İşinde öz veriyle ve yoğunlaşarak çalışmadığı için üretmemekte, zamanı sıkıcı bulmaktadır. "Yoğunlaşarak yapılan bir faaliyet kişiliği diri tutar, buna karşın yoğunlaşmadan yapılan bir faaliyet kişinin uykusunu getirir "(Fromm, 1998: 109). Ömer'in sıkılması bir nevi uyku ve uyuşukluk halidir. Çünkü merkeze alıp yoğunlaştığı bir yapıp etmesi yoktur. Ömer, işine dört elle asılsa terfi alması daha kolay olacak ve kendisine olumlu olanak kapılarını aralayacaktır. Böylece kötü durumdan iyi duruma sıçraması kolaylaşacak ve Hüsametlin Efendi'yi tehdit etmek zorunda kalmayacaktı.

Diğer olanaklarının altında yatan ve dramın derinleştiren varlık şartı/olanağı, inanmamadır. Umut, inanmak demektir ve geleceğe yöneliktir. Dolayısıyla önceden görüp belirleme ile sıkı bağlantı içerisinde. Ömer'in önceden görüp belirleyememesi, inanmamasının nedeni haline gelmektedir. Geleceğini tayin edemediği için inanmaması, yapıp etmelerinde insani ilişkilerini zedelemektedir. Kendine yakın hissettiği Hüsametlin Efendi ile bozulan ilişkileri bu duruma ilk örnektir. Her iki karakter de "hiçbir şeye inanmamak hususunda mutabık"(Ali, 2017a: 73)tırlar. Ömer, ortak noktası olan Hüsametlin Efendi'ye daha yakındır. Her ikisinin de şey'lerle aralarına set koymasının temelinde bezmek vardır. Bezemek, istenilmeyen durumların süreklilik sağlaması sonucu ortaya çıkmaktadır. Karakterler sürekli dramı yaşadıkları, iyi durumu göremedikleri için bezemektedir. Ancak dramda olmaları kendi seçimlerinin sonucudur. "Dünyadan bezmenin özünde ayırt etme yeteneğinin körleşmesi yatar" (Simmel,2009:321). Ömer'in ayırt etme gücü, değerler arasında yaptığı seçim ve yaşadığı pişmanlıklarda görülmektedir. Bezginlik

ve yılgınlık bir süre sonra başkalarının yapıp etmelerine karşı kayıtsızlığı doğurmaktadır. Ömer'in başkalarının olumsuz eylemlerine karşı kayıtsız kalması karısına yapılan uygunsuz davranışlara karşı takındığı tavrında ortaya çıkacaktır.

Kendisini, diğerlerinden daha yakın hissettiği iş arkadaşı Hüsamettin Efendi'ye inancı fazla uzun sürmemektedir. İnsanların inanması önce yakın çevresine karşı daha sonra çemberi genişleterek ve belli güvencelerle daha soyut kurum ya da kuruluşlara karşıdır. Sürekli para aldığı Hüsamettin Efendi'yi tehdit etmesi arkadaşlık gibi yüksek değere inanmadığını göstermektedir. Daha sonra karısı ve Bedri'ye olan inancını yitirmekte ve aldatıldığını düşünmektedir. Ömer, insanların birbirleri için kötülükten başka bir şey yapmayacağını ve fedakârlık gibi görünen para yardımının altında yatan başka nedenlerin olduğunu düşünmektedir. Bunu yüksek sesle dile getiren Ömer, karısını hem kıskanmakta hem de ona ve arkadaşına iftira atmaktadır: “Size doğrudan doğruya ve bir vakaya dayanarak hücum etmiyorum. Yalnız insanlara itimadım yok... Hele dostluğa, hele arkadaşlığa... Asla inanmıyorum... Bundan sonra inanmam da... Çabuk... Bedri, derhal defol git” (Ali, 2017a: 171). Ömer'in başkalarına inanmamasının nedeni kendi benliğinin inanmamasıdır. Macide'nin yapıp etmelerinin altında farklı nedenler aramaktadır. Pansiyona alacakları ampulün fiyatını sormasından, çorap çalma vakasına denk gelen yaklaşımından olumsuz bir şeyler çıkarmaya çalışmaktadır. Oysa Macide'nin hiçbir şeyden haberi yoktur. Ömer'in hayatındaki kadına, Bedri'ye, Hüsamettin Efendi'ye ve diğerlerine inanmaması kendilik bilinciyle hareket etmemesinden kaynaklanmaktadır. İyiliğini düşünen insanlara takındığı tavrı; Nihat'a, Profesör Hikmet ve diğerlerine karşı göstermemektedir. Masum insanlara inanmamasıyla karşıt oluşturan kişileri yüceltmez belki ancak onları hayatından çıkarmaması ötekileştiği, sıkıldığı, bezdiği dünyada değerlerin ayrımını yapamadığı göstermektedir.

Ömer, kendini iyi duruma sıçratacak varlık şartı/olanağı, eğitime gerekli özeni göstermemektedir. Postanedeki işine ve okuluna devam etme sorumluluğundan kaçan Ömer'in yarı aydın çizilmiş profili yapıp etmelerinde takındığı halis olmayan tavırların nedenidir. İyi durumdaki insanın aksine Ömer, olanağını yeşertmemektedir. Kendi yapıp etmeleri sonucu okulun altı yıla uzattığının farkındadır:

“Hâlbuki derste devamsızlığı ve hala mektebi tamamlayamaması parasızlıktan filan değildi. Okutulanlara ve bilhassa okutanlara karşı içinde yenilmez bir

itimatsızlık, sebepsizlik bir lakaytlık vardı. Bunun sebeplerini ne kadar dışarıda aramaya çalışsa da asıl illetin kendi acayip kafasında olduğunu biliyor, herkesten evvel kendini kandırmak için önüne gelene böyle masallar uyduruyordu”(Ali, 2017a: 72).

Çevresinde oldukça zeki olarak tanımlanan Ömer’in içinde bulunduğu durumu fark etmesi iyi durumdur. Ancak fark ettikten sonra halis olmayan eylemini devam ettirmesi onu kötü duruma fırlatmakta/itmektedir. Eğitimi tamamlamaması, değerleri arasında sıkışmasına ve pişmanlıklarının artmasına neden olmaktadır. Yüksek değerlerden ziyade araç değerlere yaklaşan Ömer’i yarı aydın olarak tanımlamamız beklenen-gerçekleşen arasındaki gerginliğin sonucudur. İnsan hayatının en önemli saç ayağı olan eğitim; bilme, yaratıcılık, özgüven, sorumluluk bilincini geliştirmektedir. Ömer, eğitime özen göstermediği için kendilik bilincinin gelişmesini engellemektedir. Eğitim, insanın yaratıcılık yönünü geliştirmekte ve kişinin kendini tanımasına neden olmaktadır. Çünkü “kendini keşfetmenin yolu yaratmaktan, özgün ve yeni bir şey yapmaktan geçiyor”(Taylor, 2011: 56). Eğitime gereken değeri vermediği için her hangi bir an’da yaratıcı bir yapıp etmede bulunmamaktadır.

Ömer’in istememesinin ve çalışmamasının nedeni kendini bir şeye vermemesidir. Varlık şartları/olanakları için öncüllük-ardıllık söz konusu değildir. Kendini bir şeye vermek, aldanmayı engelleyerek yanlış ideleştirmenin önüne geçmektedir. Araç değerleri, yüksek değerler gibi görüp anlam vermek bir aldanma şeklidir. Ömer en başta okuluna kendini adamayarak ileride önüne çıkacak olumlu olanakların sayısını azaltmaktadır. Kendisini eğitime verdiği mezun olması ve kariyerinde hedeflediği yere ulaşması mümkündür. Bu olanağına fırsat vermeyen hayalleri ve gerçeklik arasındaki çatışmanın farkında olmasına rağmen içinde bulunduğu durumu anlamlandırarak aşmayan Ömer, aradığı insan olarak gördüğü Macide’ye kendini adamamakta, sadık biri olamamaktadır:

“Kafamda, hiçbir şeyle değiştirilmesi mümkün olmayan muazzam hayaller, bana her şeylerden daha kuvvetli görünen fikirler birbirini kovalıyor... Fakat sonra birdenbire etrafımda bana yakın birini arıyorum(...)İşte, dört tarafa koşup aradığın, yanına sokulup sessizce yürümek istediğin, işte, hayatın müddetince istediğin insan! dedim” (Ali, 2017a: 88-89).

Ömer’in Macide’ye kendisini adamaması, sevme olanağının yüksek değerli ve halis olmadığını göstermektedir. Hayatının gidişatına dair bir fikrinin olmamasına rağmen bildiğini düşündüğü tek şey karısını çok sevdiğidir. Birbirlerini tanımadan

yapılan bu evliliğin alameti müphem biçimde yol almaktadır. Ömer ve Macide'nin yaşadığı tereddütler kapanması zor uçurumlar yaratmaktadır. Her iki karakter de kendi isteklerine göre değil zaman ve mekândaki yapıp etmelere göre yaşamlarını sürdürmektedir. Macide'nin babasının ölümü ve Emine'nin evinden ayrılması, Ömer'le ilişkisinin başlamasında etkilidir. Ömer'in Macide'nin başına gelenlerden memnuniyet duyması araçsal bir yaklaşımdır. Ömer yaklaşımından içten içe de utanmaktadır. İçinden geçirdiği fikirlerin sorumluluğunu her yapıp etmesinde olduğu gibi şeytana yıkmaktadır. Bahsedilen iki durumun gerçekleşmesi Macide'nin Ömer'e daha fazla yaklaşmasına zemin hazırlamıştır. Varlık şartlarını/olanaklarını halis biçimde kullanmayan bireyler, başkalarına bağlı olmakta, beklenti içerisinde esir düşmektedir. Gerçeklikle gerginliği sonlanmayan Ömer, Macide'yi kurtarıcı kişi olarak görmektedir. Yani Macide'nin varlığına esirdir:

“Ömer de kendisinin Macide'ye muhtaç olduğunu hissediyordu. Dairede veya dışarıda birtakım vesilelerle eskisi kadar hür olmadığını, bir yere ve bir insana bağlı bulunduğunu nefsine itirafa mecbur kalınca, Macide'ye karşı müthiş bir hiddet duyuyor, fakat pek az zaman sonra sarhoşluktan ayrılır gibi kendini toparlayarak: ‘Ben onsuz ne olurum?..Değil birkaç ufak hürriyet, birçok ve hem daha büyük şeyler bile yolda feda edilebilir...’diyordu. Macide'yi hayatında yok farz etmek mümkün değildi. Ondan ayrılmayı düşünmeden evvel nasıl yaşadığını, gezip dolaştığını bile tasavvur edemiyordu”(Ali, 2017a: 162).

Macide'ye olan sevgisi içinde çalışma isteği doğurur ancak iyi durum gibi görünen eylemi aslında kendilik bilinciyle alınmış bir karar değildir. O an ki heyecanın etkisiyle gerçekleşmektedir. Ömer hala önceden görüp belirleyemeyen, ideleştiremeyen, eğitimine devam etmeyen bir bireydir. Üzerindeki kısmi iyileşme hali kısa süreli bir etkidir ve kendilik bilincine yükselmeyle yapılmamıştır. Zira kısa süre sonra arkadaşlarıyla gezmelerine ve aylaklıklarına özlem duyması bir sıçrama/yükselme yaşamadığını göstermektedir. Başkasının varlığıyla gerçekleşen yapıp etmeler, o kişi bireyin hayatında olmadığından tekrar sarsıntıya uğrayabilir. Macide'nin hayatına girişiyle düzenleyip olumlamaya çalıştığı her şey bize olumsuzlukların ne kadar çok ve yoğun olduğunu göstermektedir. Yanlış yapıp etmelerinin ardından Macide'ye yalvarmaktadır: “Bana kızma! Benim kusuruma bakma! Bana kocan gibi değil, çocuğun gibi bak” (Ali, 2017a: 163). Çocuklukla yetişkinlik arası değerlendirilebilen Ömer, dramdan kurtulamamaktadır.

Kendisini drama sürükleyecek her yapıp etmesinden sonra böyle bir isteği, içerisinde bencillik barınmaktadır. Ömer'in çocuk gibi bakılmak istemesi olumlu anlamda bireyselleşemediğini göstermektedir. Yetişkin görünümünde olmasına rağmen içindeki çocuk ruhu ideleştiremediği şeylere karşı oluşturduğu savunma mekanizmasıdır. Bedri ile karısı arasında bir şeyler olduğunu düşünür ancak bu durumdan da içindeki şeytan sorumludur. Ömer'in arkadaşlık gibi bir yüksek değere inanmayıp Bedri'yi kıskanması ve onu evden kovması araç değerlere eğildiğini göstermektedir. Araç değerlerin içinde yer alan kıskanmak yine bir araç değer olan hıncın göstergesidir:

“Kıskançlık da hasete dayanır, ama öznenin en az iki kişiyle ilişki içinde olmasını gerektirir: Özne kendi hakkı olan sevginin rakibi tarafından elinden alındığını ya da alınma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu inanıyordur. Kıskançlığın günlük kullanımında sevilen kişiyle özne arasına bir üçüncü kişi girmiştir”(Klein, 2016: 23).

Araç değerlerin sesini duyan Ömer, yüksek değerli Bedri'yi kıskanmaktadır. Bedri ve Ömer arasındaki zıddiyet yapıp etmelerine bakılarak anlaşılmaktadır. Araçsal akılla hareket edip kıskandığı için haksız yere karısına ve arkadaşına kötü davranmaktadır. Ömer'in insanlara inanmaması, kendi yapıp etmelerinin ne kadar kötü olduğunu görmesinden kaynaklanmaktadır. Önceden görüp belirleyemediği için insanların kendisinden nasıl uzaklaşacağını düşünmeden hareket etmektedir. Macide'nin ondan uzaklaştığını fark ettikten sonra yaşadığı pişmanlıkla Bedri'den özür diler. Yapıp etmesinden sonra karısına zarar verdiğini anlamakta ve yollarının ayrılması gerektiğini belirtmektedir:

“Seninle yollarımızın ayrılması lazım. Ben bu içimdeki melun şeytanı bir müddet daha gezdirir ve sonra her şeye bir son veririm... Niçin seni beraber sürükleyeyim? Ne kadar ayrı insanlar olduğumuz meydanda... Bütün bu farklara rağmen seni böyle çılgınlar gibi sevişim de herhalde bu şeytanın bir oyunu olacak”(Ali, 2017a: 180)

Macide'ye muhtaç olması, onu çok seviyor gibi görünmesine rağmen Ümit'le yaklaşması çelişki gibi görünmektedir. “Sevginin kanıtı: bağlılığın derinliği, seven kişilerin her birinin ilgisindeki canlılık ve güçlülük”(Fromm, 1998: 99)tür. Ömer, bağlılığının ne kadar zayıf olduğunu karısının en masum hareketinden dahi şüphelenmesiyle göstermektedir. Ayrıca çocuk oyunlarının sergilendiği gün karısını bırakıp arkadaşı Ümit ile ilgilenmektedir. Alkol aldıkları bir gece arkadaşlarının karısına karşı takındıkları yozlaşmış, ahlak düşkününü tavırlarına karşı kayıtsız

kalmaktadır. Sırf borcu olduğu için arkadaşlarının bayağılaşan hareketlerine müdahale etmemektedir. Ömer'in takındığı tavırlardan Macide'ye karşı güçlü ve derin bir bağlılığın olmadığı anlaşılmaktadır.

Sevme yetisini olumlu etkileyen varlık şartı/olanağı, konuşmaktır. Ömer ile Macide arasında sağlıklı bir iletişim olmaması birbirlerini anlamalarına engel olmaktadır. Yapıp etmelerini Macide'ye önce değil sonra söylemesi kötü durumudur. Oysa sorumluluğunu şeytana yıktığı eylemleri gerçekleştirmeden Macide'yle paylaşırdı iyi duruma çıkabilecekti. Böylece kötü durumların meydana gelmesini engelleyebilecekti. Ömer'in yapıp etmelerinden sonra yaşadığı pişmanlık, içinde yüksek değerlere yer verdiğini göstermektedir. Yaptıklarının geç de olsa yanlış olduğunu fark etmesi, kötü eylemlerinin durdurulabileceği anlamına gelmektedir. İletişim kurmak yerine, iç muhakemelerle bir sonuca varmak yanlış çıkarımlar yapılmasına neden olmaktadır. Endişe, kaygı, korku ve şüphelerde iç konuşmalara başvurmaları kapalılık yaratmaktadır. İnsanı aydınlatacak olan iletişim, hayatın büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. İletişim kurulan kişiler diğerlerinden daha yakın görülen ve daha çok zaman geçirilen bireylerdir. İki insan arasındaki yabancılaşma, iletişimin güçlü olup olmamasına bağlı olarak artmakta ya da azalmaktadır. Ömer, Macide'ye yakın olmasına rağmen iletişim kurmamaktadır. İletişim eksikliği ikili arasındaki farkların geç anlaşılmasına neden olmaktadır. İletişimsizlik sevme gibi önemli bir varlık şartını kötürümleştirmektedirler. Çünkü “birini sevmek denen, son derece bireysel ve her iki tarafın da varlıklarının en kişisel derinliklerinden kaynaklanan davranışlar sergiledikleri, dolayısıyla sürekli bir özgün yaratı olan etkileşim, konuşma yoluyla gerçekleşmek durumundadır” (Gasset, 2007: 138).

Bütün yapıp etmelerin sorumlusu olarak şeytani tutmak, araç değerlerin bireydeki olumsuz etkisinin nedenli güçlü olduğunu göstermek adına önemlidir. İnsanı insan yapan özellik, değerler dünyasının var olması ve bu değerler arasında birine öncelik tanınmasıdır. Yapıp etmelerin hangisinin önce hangisinin sonra olacağını belirleyen değerler; yüksek (sevgi, saygı, sadakat vb.), araç değerler (hırs, kıskançlık, öfke vb.)dir. Refleksiyonlu yapıp etmeler olarak bilinen araç değerler insanı iyi durumdan kötü duruma çekmekte ya da kötü durumdan daha kötü duruma itmektedir. Ömer sorumluluklarının altından kalkamayan biridir. Macide'den sonra gerçeklikle yüzleşmesi onu eksiklikleri ile hesaplaşma zorunluluğuna itmektedir. Tek

başına maaşıyla geçinemeyen Ömer, evlendikten sonra daha çok para sıkıntısı çekmektedir. “Ekonomik yetersizliği evde iktidarını/erkini yitirme duygusuna yol açar ve bunalıma girer” (Öksüz Güneş, 2018:588). Karısına hediye alamadığı, ona daha iyi bakamadığı için yaşadığı bunalım araç değerli yapıp etmeleri doğurmaktadır.

Ömer’in araç değer ile eğitim arasında yaşadığı gerginlik, içinde bulunduğu kötü durumu muhafaza ettirmektedir. Araç değerlerin sesine kulak verdiği için eğitimini tamamlamamakta, eğitimi tamamlamadığı için araç değerlerin sesini duymaktadır. Oysa kendilik-ötekilik diyalektiğini kurmak, kurulu düzendeki yanlışlardan etkilenmeyi en aza indirmektedir. Postanedeki görevini layıkıyla icra etmemesi de araç değerli bir tutumdur. “Onun bu eylemleri, bilincinde/bilinçaltında gergin ilişki içinde olan iyi ile kötü gibi disharmonik unsurları arasından kötüyü seçtiğini, iyiyi ise olumsuzladığını belirtir” (Öcal, 2011: 261). Nihat’la birlikte her akşam yemeklerini ısmarlatacakları yani “kafesleyecekleri” birini ararlar. İnsanlara bu şekilde yönelmek pragmatist bir yaklaşımdır. Ömer’in; Profesör Hikmet Bey, Emin Kamil, İsmet Şerif, Hüsamettin Efendi ve Bedri’nin üzerinden gelir etmesi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini göstermektedir. Parası olmasına rağmen Profesör Hikmet’in uzattığı para yardımına da hayır diyememektedir. Maddi olana karşı taşıdığı zaaf Ömer’in dramıdır:

“Heriften ne diye bu parayı aldım? Pek fazla ihtiyacım yoktu. Macide’nin parası, evi ve benim Hafız’dan aldığım birkaç lira beni idare ederdi. Buna rağmen dayanamadım, reddedemedim... Ne münasebet, hatta envai türlü roller yaparak halime acındırdım aldım” (Ali, 2017a: 129).

Haksız kazanç elde etmesindeki bir başka eylem, bakkalın verdiği fazla parayı fark etmesine rağmen geri vermemesidir. Macide’ye hediye veremediği için üzülen Ömer, almak istediği çorabı lekelemiştir. Çorabın parasını ödeme korkusuyla, onu çalması da araç değerli bir kazançtır. Ömer, çorabı geri bırakamamasını, içindeki şeytanın müsaade etmemesine bağlamaktadır. Daha sonra Hüsamettin Efendi’yi tehdit ederek çalıştığı postanenin parasını almakta ve arkadaşlık ilişkisini kötüye kullanmaktadır. İyiliğini düşünen insanlara karşı takındığı bu haksız tavır kötü durumdaki ben’liğini daha kötü duruma fırlatmakta/itmektedir.

İnsan varlığını tehdit eden şey içinde bulunduğu durumu fark etmemesidir. Özgür irade sonucu memnuniyetsizlik duymak günah keçisi olarak bireylerin,

nesnelerin atfedilmesine neden olmaktadır. “Eskiden günah geçisini ilahi bir cezalandırma korkusunu bertaraf etmek için kullanırken artık büyük ölçüde kendimize katlanabilmek için yaratıyoruz” (Campbell, 2013: 151). Ömer de ideleştiremediği için anlamsız gelen her şeyi şeytanın yaptırdığını düşünerek iradesizliğinin sonucunu kabul etmek yerine onu olumsuzlamaktadır. Suçlu şeytan “mış gibi” yapmak, Ömer’i bir süre gerçeklikten uzaklaştırmaktadır. Sorumluluk, zaman, bilgi, irade, kendinle hesaplaşma gerektirmeyen bu tutum; olanağın kolay kısmıdır. Kısa süreliğine yaşadığı hafifliğin yanlısına olduğunu dramın sonunda anlamaya başlamaktadır:

“Buna içimdeki şeytan diyordum; müdafaasını üzerime almaktan korktuğum bütün hareketlerimi ona yüklüyor ve kendi suratıma tüküreceğim yerde, haksızlığa, tesadüfün cilvesine uğramış bir mazlum gibi nefsimi şefkat ve ihtimama layık görüyordum. Hâlbuki ne şeytanı azizim, ne şeytanı? Bu bizim gururumuzun, salaklığımızın uydurması... İçimizdeki şeytan pek de kurnazca olmayan bir kaçamak yolu... İçimizde şeytan yok... İçimizde aciz var... Tembellik var... İradesizlik, bilgisizlik ve bunların hepsinden daha korkunç bir şey: hakikatleri görmekten kaçmak itiyadı var” (Ali, 2017a: 250).

Dramdaki ontik yapı; Macide, Bedri, Hüsametdin Efendi, Nihat, Profesör Hikmet ve diğerlerinin yer aldığı çevreden meydana gelmektedir. Varlık şartlarını/olanaklarını -karakterlerin her biri dramda olduğu için- tek tek onlara da uygulamak mümkündür. İnsan felsefesi, merkeze koyulan karakterin gözünden hayatı yorumlayarak içinde buldukları durumu göstermektedir. Macide hem kendi dramını yaşamakta hem de Ömer’in dramındaki neden olmaktadır. Macide, yaşadıkları karşısında sessiz kalmakta ve Ömer’in kendisine muhtaç olmasından gizli bir gurur duymaktadır. Küçük yaştan itibaren müziğe ilgisi olan Macide’nin Öğretmen Bedri ile tanışması duygu dünyasındaki dönüm noktası olmuştur. Okulundaki insanları kendisine uzak bulmakta, Bedri’yi kendisine yakın hissetmektedir. Başlangıçta Macide ile Bedri arasında sıradan öğrenci-öğretmen ilişkisi vardır. Öğretmen Bedri’nin annesine göndermek üzere Macide’ye verdiği mektup okul çevresinde yanlış anlaşılmalara neden olmaktadır. Olanlardan rahatsız olan Macide, dedikoduların kendisini etkilemesine müsaade etmemektedir. Başkalarının yapıp etmelerine bağlı kalmadığı ve derslerinde başarısını koruduğu için iyi durumdadır. Halis bir eğitim alan Macide, öğrenimine önem vermektedir. Konservatuar için İstanbul’a gitmesi varlık şartlarını/olanaklarını yeşerttiğini göstermektedir. Ömer’le tanışana kadar iyi durumu koruyan Macide, kötü duruma geçiş yapmaktadır. Nasıl ki Macide, Ömer’in bir dramındaki nedense; Ömer’de

Macide'nin dramındaki bir nedendir. Yani Macide'nin drama düşmesindeki ontik neden Ömer'dir. Ömer'le tanıştıktan sonra yaşamı için makul kararlar almamaktadır. Kararsızlığı önceden görüp belirleyemediğini göstermektedir. Ömer'i olduğu gibi kabul ettiğini düşünmekte, bu nedenle hatalarını maruz görmektedir. Böylece hem kendisini hem Ömer'i kötü duruma fırlatmakta/itmektedir.

Evini terk eden Macide, ilişkilerinin gereklilikten doğduğunu şu şekilde ifade etmektedir: “Ben hayata bağlanmak için ona muhtacım o idare edilmek için bana muhtaç” (Ali, 2017a: 109). Bu gerekliliğin, yanılısama olduğu ve farklı karakterdeki insanları uzun süre bir arada tutamayacağı daha sonra anlaşılmaktadır. Konuşma yetisini aktif olarak kullanmayan Macide, düşündüklerini dile getirmemektedir: “Ne de olsa arkadaşları. Onlarda birtakım kötü meziyetler bulunmasa arkadaşlık etmezdi. Hiçbir şey söylemeyeyim” (Ali, 2017a: 130). Böylece yapıp etmelerini ertelemektedir. Öğrencilik yıllarındaki iradeyi Ömer'in çocuksu tavırlarının yanında göstermemekle hem kendi dramını yaşamakta, hem de Ömer'in dramına etki etmektedir. Ömer'le münakaşa etmemek, onu üzmemek için susması fazla uzun sürmez. Ayrılık kararını aldıktan sonra yazdığı mektupta iradesizliğinin farkında olduğunu dile getirmektedir: “Aynı zamanda, seninle bulunduğum müddetçe, nedense irademi kullanmadığımı gördüm” (Ali, 2017a: 228). Macide, dramdan kurtulmak için Ömer'den uzaklaşma kararını alan yani ilk olumlu yapıp etmede bulunan kişidir.

Ontik unsur olarak görülebilecek olan Hüsamettin Efendi ve Bedri diğerlerine göre iyi durumdaki kişiler olarak çizilmiştir. Ömer, kendisinin iyiliğinden başka bir şey düşünmeyen insanlara karşı haksız bir yaklaşım içerisindedir. Ömer'in haksız yaklaşımıyla yazar, kötülüğün öncelendiği durumların insan hayatından bazı erdemleri alıp götürdüğünü belirtmek istemiştir. Ömer, Hüsamettin Efendi'yi tehdit ettiği için dramdadır. Hüsamettin Efendi ise tehditten sonra inancını yitirmesiyle dramdadır. Hüsamettin Efendi'nin, son tahlilde şeytana uyup kasadaki paraları nafaka olarak ailesine verdikten sonra, kaçması dramının bir başka adıdır. İyi durumdaki bireyin inancı bir başkasının yapıp etmelerine bağlı değildir. Hüsamettin Efendi, iyi durumun aksine yapıp etmelerde bulunmaktadır.

Bedri'nin yapıp etmeleriyle yaşadığı büyük bir dramı yoktur. Müzik öğretmenliği yaptığı sıralarda annesinin rahatsızlanması üzerine görevini bırakmak

zorunda kalan ve sorumluluklarını yerine getiren bir bireydir. Sanatçı ruhlu, ailesini ve arkadaşlarını seven bir karakter olarak Ömer'in karşısına koyulur. Bedri'nin karşılık beklemeden yaptığı maddi yardımlar sonucu gördüğü muamele tıpkı Hüsamettin Efendi'de olduğu gibi haksızlık içermektedir. Ömer, Bedri'nin sorumluluk sahibi olduğunu bildiği için Macide ile yeni bir hayat kurmalarını ister. Romandaki tek aydın Bedri, "çıkarıcılıkları, kompleksleri ve ahlakça düşkünlükleri yüzünden aydın konumlarını bozan Profesör Hikmet Bey, Nihat, İsmet Şerif ve Hüseyin Bey ise birer yarı aydındır" (Güneş, 2001: 183).

Nihat, Profesör Hikmet ve diğerleri olarak nitelendireceğimiz karakterler araç değerlerin güdümünde yaşam sürmekle kendi dramlarını yaşamaktadır. Yapıp etmeleriyle Ömer'in dramına da etkilemektedirler. "Kararsız, tembel, eylemden uzak ve ülküsüz" (Aydoğan, 2014: 77) olmak bu karakterlerin ortak özelliğidir. Kendilik-ötekilik bilincinden yoksun, ideleştiremediği ve istemediği için dünyadan bezen Ömer'in başkalarının yapıp etmelerine göre hayat sürmesi halis olan özgürlüğünü kullanmamasından kaynaklanmaktadır. Nihat'ın parayı iktidarın simgesi, herkesten iyi yaşamayı sağlayacak nesne ve hayatın gayesi olarak görmesi kötü durumdur. Önce, evinde topladığı ve aslında neye ve kime hizmet ettiklerini bilmeyen Turancı gençleri kullanmaktadır. Sonra yaptığı siyasi sohbetler, broşür, dergi gibi masrafların parası için Ömer'i kullanmaktadır. Söylemlerinde hayata yanlış anlam, amaç ve neden atfettiği görülmektedir: "bütün arzularını bir tek gayeye: İnsanlara hükmetmek, onların başına geçmek gayesine hasretmen lazım"(Ali, 2017a: 146).

Nihat'ın para düşkünlüğü, ilişkilerini de metalaştırmakta ve pragmatist bir yaklaşım sergilemesine neden olmaktadır. Arkadaşlık gibi yüksek değeri araçsallaştırarak yapıp etmelerde bulunması ve bunu haklı görmesi bir yanılsamadır. Nihat, varlık şartlarını halis biçimde gerçekleştiremeyerek dramı yaşamaktadır. Ona bağımlı olduğu ve eleştirisel bellekten yoksun biçimde hareket ettiği için arkadaşının dramında da etkin rol oynamaktadır. Nihat ve diğerlerinde görünür hale gelen araçsallık, modern dünyanın bir sorunudur. İnsanlar, kapitalizmden önce ilişkilerin metalaştırmadığı bir hayat sürmektedir. Kapitalizm geldikten sonra "Tabiattan ve tabilikten uzaklaşan insanlar yozlaşarak, bütün insanlık hasletlerini yitirirler" (Korkmaz, 2016: 322).

Ömer, Nihat gibi açık seçik araçsal akılla hareket etmemektedir. Dramlarındaki ortak nokta, paraya olan zaaflarıdır. Nihat parayı güç için istemektedir. Ömer ise sorumluluklarını yerini getirmediği için yaşadığı dramdan para sayesinde çıkacağı yanılsamasını yaşamaktadır. Kötü durumdaki insanların amaç ve araçları yer değiştirmektedir. Bu da kurulu düzen sisteminin devamlılığını sağlamaktadır:

“Eskiden belli bir nitel değer birimine ‘sahip olmak’ ya da onunla kendini ‘tatmin etmek’ büyük ya da küçük fenomenal deneyim birimi oluşturan her türlü ekonomik motivasyonun amaçladığı son noktaydı. Bir değişim aracı olarak para yalnızca geçici bir amaçtı. Ama şimdi nihai amaç parasal değer niceliğidir ve artık metanın bir geçici amaç haline gelmiştir” (Scheler, 2015: 43).

3.2.3. Yapı

Seçildiği takdirde Ömer’i kötü durumdan iyi duruma sıçratacak/fırlatacak çeşitli olanaklar bulunmaktadır. İçinde bulunduğu durumu aşmasına ya da muhafaza etmesine neden olacak kırılma noktalarından ilki, postanedeki işine gitmesi ya da gitmemesi şeklinde tezahür etmektedir. Halis olan olanak ekonomik rahatlık ve düzen sağlamaktadır. Ömer, halis olmayan olanağı seçmekte ve drama düşmektedir.

İkinci olanağı Hüsamettin Efendi’yi tehdit etmesi ya da etmemesi şeklinde gerçekleşmektedir. İş arkadaşı Hüsamettin Efendi’yi tehdit etmeme durumu Ömer’in kendisine olan saygısını kaybetmemesi açısından oldukça önemlidir. Tehdit unsurunun olmadığı olanak bize Ömer’in insana inancının tükenmediğini de gösterecektir. Ancak işleri iyi gitmediği için kendisine en yakın kişiyi tehdit etmesi, yüksek değerlerini yozlaştırdığını açık etmektedir. Ömer’in olumsuzdan yana tavır takınmasına rağmen, önüne farklı olanaklar çıkmaya devam etmektedir. Bu hem bir önceki yapıp etmelerin sonucu hem de iyi duruma sıçrama/yükselme fırsattır. Ölünceye kadar insanlar her an sayısız seçim yapmak durumundadır.

Ömer’in hayatındaki üçüncü olanağı ikinci olanağına ontik bakımdan etki eden Nihat ve çevresinden uzaklaşması ya da uzaklaşmamasıdır. Ömer’in çevresinden uzaklaşması kötü durumu ortadan kalkacaktır. Böylece Macide’ye

uygunsuz hareketlerin yapılmasını da engellenecektir. Ömer, araç değerlerin sesini duyan arkadaşlarını bırakmayarak kötü durumunu muhafaza etmektedir.

Dördüncü ve son olanağı yeni bir hayat için kaçması ya da kaçmaması şeklinde belirlemektedir. Üçüncü olanağında halis olan seçimi yapması halinde dördüncü olanağı ile karşılaşmayacaktır. O halde iyi durumdayken seçim yapmış olacak dördüncü seçeneği çevresinden uzaklaşmak olmayacaktır. Çünkü üçüncü olanakla çevresiyle arasına erkenden mesafe koyacaktır. Böylece karısına karşı bayağılaşan hareketlerin ileri gitmesine müsaade etmemiş olacaktır. Ancak halis olmayandan yana kullandığı tavır, karşısına aynı konuyla alakalı bir olanak daha sunmaktadır. Yeni olanak, her ne kadar içinde bulunduğu durumu fark edip başka bir duruma sıçrama gibi görünse de aslına sorumluluklar ile hesaplaşamama durumudur. Bu seçim her ne olursa olsun eşit derece de iyi durum olanağını da barındırmaktadır. Çünkü seçim dramdan kurtulma isteği taşımaktadır.

3.3.KÜRK MANTOLU MADONNA

3.3.1 Özet

Roman, müşahit anlatıcının sebepsiz yere işten çıkarılmasıyla başlamaktadır. Müşahit anlatıcı, eski iş arkadaşı Hamdi'yi görür ve onun şirketinde banka ile evrak alışverişi yapacağı bir memuriyete girer. Şirketin en eski memurlarından olmasına rağmen sürekli aşağılanan, hor görülen Raif Efendi'yle oda arkadaşı olurlar. İyi derece Almanca bilen ve çeviriler yapan Raif'in işlerini aksatmaması hor görülmesinin önüne geçmemektedir. Sanılanın aksine Raif'in çok derin bir ruha sahip olduğunu düşünen müşahit anlatıcı, onu merak etmektedir. Süresi tayin edilemeyen aralıklarla hastalanan Raif Efendi'nin çevireceği yazılar, kimi zaman evine gönderilmektedir. Yine böyle bir zamanda müşahit anlatıcı, çevrilecek evrakları Raif Efendi'ye götürür. Evin salonundaki gösterişin aksine hastane koşuşunu andıran Raif'in odasını görür. Raif Efendi; büyük kızı Necla, küçük kızı Nurten, karısı Mihriye, baldızı Ferhunde, baldızının kocası Nurettin ve iki kayın biraderi Vedat ve Cihat'la ekonomik sıkıntılardan dolayı aynı evde yaşar. Raif'in iş yerinde olduğu gibi evde de varlığı ile yokluğu birdir. Karısı her ne kadar horlanmasına müsaade etmemeye çalışsa da akrabaları tarafından ezilen Raif'in maaşı, evin lüks yaşamına zor yetmektedir. İyileştikten kısa bir süre sonra daha ağır hastalanan Raif Efendi, yatağa düşer. Hastalığının ağır olduğunu fark etmekte ve müşahit anlatıcıdan eşyalarını getirmesini istemektedir. Gelen eşyalar arasındaki defterin sobaya atılmasını belirtir. Müşahit anlatıcı ise bu defteri okumak için onu ikna eder.

Hayallerinde dünyayı gezen, okuduğu romanların tesiriyle acılarını örtmeyi seçen bu nedenle kendi iç dünyasını yansıtmaktan daima korkan Raif, yazmaktan uzak durmuştur. Sanayii Nefise'de resim yapan Raif, bunun bir nevi iç ifade olduğunu anladıktan sonra eğitimini yarım bırakır. Okulu bıraktıktan sonra babası, sabunculuğu öğrenmesi için onu Almanya'ya gönderir. Romanlarda tanıdığı insanları Avrupa'da göreceği için heyecanlanan Raif'in beklentileri gerçekleşmemektedir. Orada bir pansiyona yerleşen ve dil öğrenmeye çalışan Raif, kısa sürede Almanya'yı

tüketmiştir. Babasına yalan söylememek için girdiği sabun fabrikasına ara sıra uğramakta, onun dışında müzeleri ziyaret etmektedir. Bu müzelerden birinde “Kürk Mantolu Madonna” adlı tablo ile karşılaşır. Her gün müzeye gidip saatlerce resmi seyretmektedir. Tablonun tesirindeki Raif, sergide resmin sahibi olan Maria Puder’le konuşmasına rağmen onu tanımaz.

Raif, pansiyondan arkadaşı Frau Tiedemann’la gezerken Kürk Mantolu Madonna’nın ressamı Maria Puder’i görür. Ertesi gün, onu tekrar görme umuduyla aynı yere gider ve Puder’in Atlantik’te şarkı söylediğini öğrenir. Maria ile Raif Atlantik’te yaptıkları sohbetin ardından arkadaş olurlar. Her fırsatta Raif’e arkadaş olabileceklerini ancak kendisinden bir şey istememesi gerektiğini söyleyen Maria, hasta annesine bakmaktadır. Sık sık gezen ve birçok konuda konuşan ikili yılbaşını beraber geçirirler. O gece Maria ve Raif yakınlaşmıştır. Bu yakınlaşmanın ardından Maria, ona karşı hissiz olduğunu ve arkadaşlıklarına ara vermek istediğini belirtir. Üzüntüden intihar etmeyi düşünen Raif, sabun fabrikasında çalışarak olanları unutmaya çalışmaktadır. Bir süre sonra Anlantik’e de gitmeyen Maria’nın hastalandığını öğrenir ve onun iyileşmesi için uğraşır. Maria ve Raif tanıştıklarından beri kendilerine dair hiç konuşmamıştır. İlk defa Maria, Raif’le aşk yaşamak istediğini itiraf eder ve bir süre huzur içinde olurlar. Raif, ailesinden gelen mektupla babasının öldüğünü öğrenir. Ne yapacağını bilmeyen Raif, Maria’yla konuşur ve Türkiye’ye dönmeye karar verir. Bu süreçte Maria Prag’da olacaktır. Birlikte tren garına giderler, yol boyunca geleceklerine dair hiçbir şey konuşmamışlardır. Tren hareket edeceği sırada Maria’nın ne zaman, nereye isterse geleceğini belirtmesi üzerine Raif, yarım kalmış konuşmanın mutluluğunu yaşar.

Türkiye’ye döndüğünde babasından kendisine bir şey kalmadığını öğrenir. Eniştereleri ise bu duruma içten içe gülmektedir. Maria’yı yanına almak için elde kalanlarla çalışan Raif’in mutluluğu uzun sürmez. Bir süre mektuplaştıkları Maria’nın artık ona yazmaması aldatıldığını düşünmesine neden olur. Raif, umudunu kestikten sonra evlenir ancak eski saadeti yoktur. On yıl sonra Puder’in kuzeni olan Frau Tiedemann’la karşılaşır. Tiedemann, Maria’nın bir Türk’ten hamile kaldığını, doğum sırasında öldüğünü, dünyaya gelen bebeğin yanındaki kız çocuğu olduğunu anlatır. Öğrendikleri karşısında tepki vermeyen Raif; bir daha görmeyeceği, adını bile bilmediği kızının acısı ile iç dünyasını deftere döker. Yazılanları okuyan müşahit anlatıcı, defteri vermek üzere döndüğünde Raif Efendi’nin öldüğünü öğrenir.

3.3.2. Raif Efendi'nin Dramı ve Dramının Nedenleri

Hem bilim hem de dini öğretilerde insanın, doğanın bir parçası olduğu ve zamanla ondan koptuğu savı üzerinde -kısmen de olsa- fikir birliği bulunmaktadır. Dini öğretilere göre Adem ve Havva çamurdan yaratılmıştır. Yasak elmayı yediklerinden dolayı cezalandırılarak dünyaya gönderilmişlerdir. Bu olay birey olmaya ve özgürlüğe karşı ilk adım olarak değerlendirilmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz Darwinizm farklı bir metot üzerinde durmaktadır. Darwinizm ile canlılar basamaklara göre sıralanmaktadır. Tek hücreli olan canlı, çeşitli mutasyonlar geçirerek çok hücreli canlılara bölünmekte ve en üst basamakta insan olacak şekilde yaşam döngüsündeki yerlerini almaktadır. Bu iki görüşün ateşli savunucuları veya farklı teorileri öne atan bilim adamları, insanın gelişim evrelerini ele almaya devam etmektedir. Bilimin bu konuyu araştırması muhakkak ki bireylerin talepleri ya da filozofların konuya eğilmesinden kaynaklanmaktadır. İnsanların kendilerini sorgulamalarının temelinde yaratılma, hayatın anlam ve amaçlarının ne olduğuna yönelik sorular yer almaktadır. İlkel çağlarda hayvanlar gibi sesler çıkarılmakta, dini ayinlerde onlara ait nesnelere kullanılmakta, yaratılış inançlarında hayvanlar totem olarak – Türk kültüründe kurt totemi dahil- seçilmektedir. Bu ritüeller doğaya dönme isteği şeklinde yorumlanmaktadır. Doğa şüphesiz ki insan gereksinimlerini sağlamak için bulunmaktadır. İnsan, dünyada gözünü açtığında gördüğü doğal şey doğadır.

Erich Fromm'a göre doğadan kopan insan kendi kendine yaşam sürdüğünün bilincine varmasıyla diğer şey'lerden ayrı olduğunu fark etmiştir. Ayrı olmak huzursuzluk ve yalnızlığı doğurmaktadır. Alkol, uyuşturucu, cinsel birliktelik ya da dini ayinler; huzursuzluk ve yalnızlık hissini ortadan kaldırmak için girişilmiş çabalar olarak nitelendirilebilmektedir. Kurulu düzende insan, toplulukla bütünleşirken herkesleşme yoluyla üzüntünün, kederin, huzursuzluğun, kaygının dineceğine inandırılmaktadır. İnandırmayı kuvvetli kılmak için seçilen ilk yol, eşitlik kavramında değişikliğe gitmek olmuştur. Aydınlanma Çağı'nda "insanı insanın kullanmaması" şeklinde tanımlanan eşitlik, kapitalizmle "aynı olmak" anlamında kullanılmaktadır. Eşitlik adı altında standart insan tipinin belirmesi ile hayattaki her emir sorgusuz uygulanmaktadır. Kişi, yaptığı eylemleri kendi iradesi ile gerçekleştirdiğine inandırılmaktadır. Ne yiyeceği, ne giyeceği, neler hissedeceği –iş sözleşmeleri, mağaza, reklam vb.- önceden bilinçaltına işlenmektedir. Daha az

düşünen ve daha az sorgulayan insan huzursuzluk ve kaygıdan uzaklaştığını sanmaktadır (Fromm, 1998: 17-27). Kendi türüne kendi eliyle zarar veren insanoğlu için alternatif sistem sunmak tezimizin konusu dışında yer almaktadır. Ancak mevcut düzen yorumlanarak bireyin geldiği son nokta hakkında çıkarımlarda bulunulabilir. Bu nedenle daha iyi ve güzel dünya için varlık şartlarının yaşamdaki etkisini göstermek mümkündür. İnsan felsefesinde birey kendinden sorumlu tutulmaktadır. Varlık şartları/olanakların insanı; yalnızlık hissi, kaygı, endişeden kurtarmaktadır. Böylece iyi durum oluşmaktadır. Çünkü varlık şartlarını/olanaklarını tüketen insanlar çeşitli endişelerin oluşmasına imkân vermektedir. Varoluş sorunun temelini ne koyulursa koyulsun insan içinde bulunduğu süreci iyi durumda tutmalıdır.

“Tüm insanların en ortak paydası, hepsinin arada olan varlıklar olmalarıdır” (Çotuksöken, 2018: 506). Bunu bilen Sabahattin Ali, *Kürk Mantolu Madonna* adlı eserinde toplum içinde ya da topluma sırt dönmüş yani aradalık yaşayan bireylerin dramını ele almaktadır. Yazarın diğer romanlarında görüldüğü gibi bu eserde de aradalığa yer vermesi; hayatı, insanı bütünüyle ele almasından kaynaklanmaktadır. Kötü durumdaki insan aradalığını aşamamakta, iyi durumdaki insan aradalığını aşmaktadır.

Romandaki olay örgüsünün merkezinde Raif Efendi yer almaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz yalnızlık korkusu ile şey’leri yüceltme, tapma, bağlanma eserde paralel olarak ilerlemektedir. Raif’in hayatı bu konudaki en güzel örneği teşkil etmektedir. Yazar değişen dünyada değiştirilmesi istenmeyen insanın kötü durumunu okuyucuya başarılı bir şekilde aksettirmiştir. Raif’in içinde bulunduğu kötü durumunun yani dramının nedeni, bilmemesidir. Roman boyunca yapıp etmelerinin nedeni ve sonuçlarını bilmemektedir. Başkalarının yönlendirmesi ile yaşam sürmektedir. Sanayii Nefise Mektebi için İstanbul’a gitmesinin ardından bilmeme, fırlatılma/itilme ve sürüklenme döngüsü başlamıştır: “Ne yapacağımı bilmeden uzun uzun İstanbul’da dolaştım” (Ali, 2012: 50).

Raif, gayesiz hareket etmekte ve yüksek değerlerinin sesini duymamaktadır. Hayatındaki eylemlere anlam, amaç ve neden atfetmemesi dramının nedeni olan bilmeme durumunun kapılarını açmaktadır. Avrupa’ya gittiği zaman kafasında tasarladığı kadar güzel ya da farklı bir şehirle karşılaşmaz. Ancak neyin eksik olduğunu ile ilgili “kendim de bilmiyorum” (Ali, 2012: 51) demektedir. Ne aradığını

bilmeden bir şey'in varlığı peşinde sürüklenmektedir. Raif'in bilgisini bilimsel bilgi olarak nitelendirmemek gerekmektedir. Zira yaşama ait, geçmişten alınan tecrübeler de bir bilgidir. Görerek öğrenmek, duyarak öğrenmek insanı iyi duruma sıçratmaktadır. Raif, Berlin sokaklarında yine bilmeden dolaşmaktadır. Bireyin eylemlerinin yapıp etmeler olduğuna değinmiştik. Raif, Maria ile ilk karşılaştığı anda resim ile annesinin benzerliği için ufak bir yalan söylemiştir. Ancak neden söylediğini bilmemektedir: “ ‘Evet’ dedim, ‘Güzel bir resim...’ sonra nedendir bilmem bir yalan söylemek, bir nevi izahat vermek lüzumunu hissederek mırıldandım.” (Ali, 2012: 60). Raif'in yapıp etmelerinin nedenlerini bir türlü bilememesi hayatını elinden almıştır.

Yapıp etmeleri bilmemek bir nevi kendini kandırmaktır. Çünkü “kendini kandırmanın tam tersi kendini bilmek ve kendi olmaktır” (Silier, 2011: 20). Raif, bir süre sonra yanlış eylemlerin nedeni bilmemesiyle kendini rahatlatmaya çalışmaktadır. Frau Tiedeman'la yakınlaşması da bir yapıp etme yani bir eylemdir. Pişman olduğu yakınlaşmanın nedenini “bilmem sarhoşluğun tesiriyle midir nedir” (Ali, 2012: 63) şeklinde ifade etmektedir. Bilmemek artık sorumluluğu başka durumlara atma eğilimini doğurmaktadır. Tiedeman ile yakınlaşmasının fark edilmesinden sonra Maria'nın arkasından koşar. Karşılaştığında ise ona karşı nasıl davranacağını bilmez. Maria'nın Antlantik'teki şarkının ardından masasına gelmesi Raif'i telaşa düşürmüştür. “Ona nasıl bakacağımı ne yapacağımı bilmiyordum” (Ali, 2012: 72) şeklindeki yaklaşımları ileride olacak ilişkide Raif'i edilgen bir duruma düşürmektedir. Bilmeme tavrını muhafaza ettiği için ilişkiyi yönlendirmek Maria'ya kalmıştır. Maria dostluk isterse dostluk, aşk isterse aşk olacaktır. Halis olmayan bilgi ya da bilmeme durumu ile kötü durumdan daha kötü durumlara itilme/fırlatılma muhtemeldir. Raif'in yapıp etmelerinin kontrolü küçük yaşta babasındadır. Büyüyünce ise Maria'ya bağlı yapıp etmeler gerçekleştirir.

“ ‘Nereye gidiyoruz’ diye sordu.

Bilmem!

Hiç merak etmiyor musunuz?

Ben size tabiiyim... Nereye isterseniz!” (Ali, 2012: 90).

Raif, Maria ile olan arkadaşlığını aşk durumuna çevirmekten korkmaktadır. Kendi iradesiyle almadığı bir karara -Maria'yı kaybetmemek için- zaruri olarak saygı

duymaktadır. Aslında “ileriye atılmayan her adımın insanı geriye götürdüğünü” (Ali, 2012: 108) düşünmektedir. İçinde bulunduğu durumu fark etmesine karşın hayatı boyunca yeni bir hamlede bulunmamaktadır. Bu yüzden “gidilecek yolları bilmiyor, aramıyordum” (Ali, 2012: 109) söylemini yineler. Kendi hayatını Maria’ya teslim etmiştir. Kolay olanı seçip içinde bulunduğu durumu olumsuz anlamda muhafaza etmeye devam etmiştir. Maria ile yılbaşı akşamı yakınlaşmalarının ardından bir süre görüşmeme kararı alınması yine Raif’in istediği bir şey değildir. Hayatı başkaları tarafından belirlenen Raif, önemli ya da önemsiz eylemlerinin sebeplerin bilmemeye devam etmektedir. Romanda bilmeme dramı görünür kılmada en etkili faktör halini almıştır. Maria’nın yanından ayrılınca bilinçsizce ve bilmeden gezmeye başlamıştır. Maria’nın durumunun kötüye gittiğini öğrenmesinden sonra sebebini bilmeden hastaneye gitmiştir: “Ne maksatla olduğunu bilmeden oraya gittim” (Ali, 2012: 128). Yapıp etmelerini tamamı anlık gelişmektedir. Maria hastayken rutin bir şekilde ona bakmaktadır. Teslimiyetçi yaklaşımıyla oluşa kendisini bırakmıştır: “Bunun böyle olması lazım mıydı, değil miydi? Bilmiyordum. Her şey kendiliğinden bu yolu almıştı ve ben sadece tabii oluyordum” (Ali, 2012: 134). Görülmektedir ki Raif ilişkinin başında, ilişki ilerlerken ya da sonrasında ne yapacağını bilememektedir.

Babasının ölümünün ardından Türkiye’ye dönmesi gerekmektedir. Türkiye dönmesi sürecinde ne yapacağını bilmeyen Raif, Maria’nın gitmesinin gerektiğini söylemesinden sonra eyleme geçmeye karar vermiştir. Türkiye’ye döneceği zamanı dahi tayin etmekten yoksundur. Memleketinde Maria’dan haber alamamasının ardından ne yaptığını bilmeden çalışmaktadır. Tiedemann ile karşılaştığında soru sormaktan çekinmiştir. Bunun korkudan kaynaklandığını fark eder: “Nasıl soracağımı bilmemekten değil, öğreneceklerimden korkmaktan geliyor” (Ali, 2012: 152). Bu durum bize gösteriyor ki Raif, bütün bilmediği yapıp etmelerinin altında korku yatmaktadır. Kendi yapıp etmelerinin sonuçlarını önceden görüp belirleyemediği için korkmaktadır. Frau Tiedemann ile karşılaştığı esnada ona karşı açık davransa birçok şey değişebilirdi. Ancak Frau Tiedemann’ın Maria ile ilgili sorularına “bilmem” diyerek kısa cevaplar vermiştir. Konuyu saklamak yerine açma cesaretini gösterememiştir. Kızını bir kez görmüştür. Ancak ona dair herhangi bilgisi yoktur: “Hiçbir şey aman yarabbi, kendi kızıma dair hiçbir şey bilmiyordum” (Ali, 2012: 157). Raif’in başına gelenlerin neredeyse tamamı yapıp etmelerini bilmemesinden kaynaklanmaktadır.

Raif'in dramının bir başka nedeni, tarihselliğinin farkında olmamasıdır. İçinde bulunduğu durumu aşmamak ve gündelik yaşam sürmek tarihsellik bilincini yok etmektedir. Bilgi ya da bilme durumu zamanlar arasında bir köprü görevi sağlamaktadır. Raif'in her eyleminde bilmediğini vurgulaması zamana karşı takındığı olumsuz tavır göstermektedir. O, zamanını bilinçsizce tüketmektedir. Tarihsellik yönünden hayatında Maria'dan önce, Maria'yla ve Maria'dan sonra hiçbir fark yoktur. Tek fark dramın kendisini daha belirgin ve geri dönülmez olaylarda göstermesidir. Raif topluluğa kendi isteğiyle sırt dönerek bilinçli bir yabancılaşma yaşamaktadır. Yabancılaşma "Raif Efendi'nin yaşamında önce kitaplar, ardından resim sonrasında da Maria Puder'e aşkıyla varlığını gösterir" (İlhan, 2012: 53). Düzensizden rahatsız olan Raif için bilinçli yabancılaşma, iyi duruma geçişte bir basamaktır. Eğer bilinçli yabancılaşmasını topluluk içinde eylemsizlikle devam ettirmeyi seçerse kötü duruma geçecektir. Ancak düzenin insan üzerindeki olumsuz etkisinden sonra elindeki olanakları kendisi için kullanarak daha iyi hale gelmeye çalışırsa iyi duruma sıçrayacaktır. Raif tarihsellik bilincinden yoksun olduğu için iyiye giden basamakta sabit kalmaktadır. Çünkü tarihsellik durağanlığın zıttıdır. Sonlu olduğu bilinciyle hareket etmek, üretmektir. Raif gerçekliğe sırtını dönmüştür. Romanlarda gördüğü yaşamı aramaktadır. Gerçeklikten kaçıp hayalperestliğe sığınmakla geçmiş, şimdi, gelecek bağlantısını reddetmektedir. O, bu dünyanın zaman diliminde yaşamamaktadır. Bu nedenle etkin bir hayat sürmez. Oysa tarihsellik insanın bilincini, ufkunu açan ona yol gösteren bir rehberdir. Almanya'ya ilk geldiği günlerde oldukça boş zaman geçirmektedir:

"Almanya'ya niçin geldiğimi unutmuş gibiydim. Sabunculuk meselesinde babamdan mektup aldıkça hatırlıyor, henüz lisan öğrenmekle meşgul olduğumu, yakında bu neviden bir müesseseye müracaat ettiğimi yazarak hem onu, hem kendimi avutuyordum. Günlerim birbirine tıpkı tıpkısına benziyordu" (Ali, 2012: 52).

Maria'nın hayatına girmesi tarihselliğe bakış açısında herhangi bir şey değiştirmemiştir. Günlerce sergiye gitmekte ve orada saatlerini pervasızca geçirmektedir. "Boş ve manasız akıp giden ömrünün" (Ali, 2012: 62) olduğunu fark eder ancak sistemde makineleşmiş/robotlaşmıştır. Bu nedenle hem hissiz hem de zaman algısı yitiktir. Çünkü "makineleştirilmiş çalışma düzeni insanı en temel insanca isteklerinden, kendini aşma ve bir olmadan habersiz kılar" (Fromm, 1998: 86) Yukarıda bahsettiğimiz gibi doğadan kopan insan son tahlilde sözde eşitlik ile

“aynı” hale getirilmiştir. Herkesin “aynı” olması eşitlik değil insani özelliklerin mekanik biçimde şekillenmesidir. İnsanın belirleyen olmasından çıkıp sadece belirlenen olmasıdır. Raif içinde bulunduğu durumu fark ettiğini gösteren monologlara rağmen yeni bir hayat için adımlar atmaktan çekinmektedir. Yaşamı boyunca birilerine bağımlı hayat süren Raif için makineleşmeyi kabullenme bir kaçıştır:

“Senin hakkında verdiğim yanlış bir hükme dayanarak bütün insanları suçlu tuttum; onlardan kaçtım. Bugün hakikati anlıyorum; fakat nefesimi ebedi yalnızlığa mahkum etmeye mecburum. Hayat ancak bir kere oynanan bir kumardır, ben onu kaybettim. Artık benim için eskisinden beter bir hayat başlayacak. Gene makine gibi...” (Ali, 2012: 159).

Makineleşen/robotlaşan insanın, benlik bilinci elinden alınmıştır. Raif'in zamanını bu kadar hor kullanması benlik bilincine erişememesinden dolayıdır. Benlik bilinci ya da kendilik-ötekilik durumu tarihsellikte bağlantılıdır. Rollo May benlik bilincinin tanımını ve bu bilincin farkına varmanın faydalarını şu şekilde belirtmiştir: “Ben ve dünya arasındaki bağlantı kurabilme yeteneğidir. Ancak bu şekilde zamanı doğru biçimde algılayabilir, geçmişe dönebilir ve geleceği tasavvur edebiliriz. Böylece geçmişimizden bir şeyler öğrenir ve gelecek için planlar yaparız” (May, 1997: 83).

Raif'in zamana bakış açısını olumsuz anlamda muhafaza ederken tek değişiklik yanında birinin olmasıdır. Yılbaşı gecesine kadar hemen hemen her gün Maria'yla gezmektedir. Buluşmalara üç gün dahi ara verdiklerinde birbirlerini özlemektedirler. Bu durum aşk, sevgi ve bağlılık gibi görünebilmektedir. Oysa görünüşte aktif ancak üretken olmayan bir hayat tarzı benimsenmiştir. Tarihsellik bilinci sonlu olduğunu bilmekten geçmektedir. Tekrarı mümkün olmayan zaman değirmeninin içinde Raif bilinçsizce yuvarlanmaktadır. Bu nedenle başına gelen en küçük olayı dahi tesadüf olarak görmesi zaruridir. Memlekette Maria'dan haber gelmemesi üzerine daha çok insanlardan kaçmış ve zamanın önemini iyice kaybetmiştir. Onun için zaman bir an evvel geçip gitmesi gereken onu ölüme götürecek yegâne şey olma anlamı taşımaktadır: “Yavaş yavaş bütün hayatım, henüz pek uzakta olan bu günü hasretle beklemek şeklini aldı. Adeta gününün yetmesini bekleyen bir mahpus gibiyim. Günlerin ancak beni bu akıbete yaklaştırmak bakımından birer kıymeti vardı” (Ali, 2012: 150).

Tarihsellik bilinci eksik, benliğinin farkına varamamış olan Raif'in drama itilmesindeki/fırlatılmasındaki neden önceden görüp belirleyememesidir. Varlık şartlarından herhangi birinin halis olmayan biçimde ilerlemesi diğer varlık şartlarını da olumsuz etkilediğinden bahsetmiştik. Olay örgüsünde bu durum çok net bir şekilde görülmektedir. Eğer tarihselliğini, sonlu olduğu fark etmiş olsaydı önceden görüp önceden belirleyebilirdi. Raif Maria'ya kadar olan süreçte an'da yaşamıştır. İstanbul'a gelişi, Avrupa'ya geçmesi, Maria ile gününbirlik gezileri tamamı o an'da alınmış kararlarla gerçekleşmişti. Bu kararları hiçbirisini tek başına almamıştır. Zira İstanbul ve Avrupa'ya gönderme kararını alan babasıdır. Maria ile olan ilişkisi de istemekte ancak onun iradesi olmadan ilişki ilerlemektedir. Raif, başkalarının ya da kendi yaşadığı tecrübeleri göz önünde bulundurarak amaçlar belirlememiştir. Geleceğe yönelik hedefi yoktur çünkü kendisi halis bilgiye sahip değildir. Maria ile olan ilişkisinin nereye gideceğini tayin edememektedir. Plansız bir hayat sürmekte sorumluluğu daima başkalarına bırakarak kendi yükünü hafifletmektedir. Maria'dan sonra ise geçmişe bağlı yaşamıştır. Yaşadıklarının şokunu atamamış hayattan kendini soyutlamıştır.

Kendisini bir şeye vermek ve sevmek Raif'in drama fırlatılmasında etkili bir varlık şartıdır. Raif'in ömrünü sadece aramakla geçirmiştir. Hayal dünyasındaki karakteri gerçek yaşamda arama zıddiyeti içinde bulunduğu kötü durumdur. Kürk Mantolu Madonna'nın resmini gördükten sonra etkilenmesindeki sebep onunda kendi gibi bir şeyleri aradığını sezmesidir. Arama temi tabloyla arasında yakınlık kurmasına neden olmuştur. Maria'yı gördükten sonra yıllardır onu aradığını kendisine itiraf eder: "Kendimi bildim bileli, bütün günlerimi, haberim olmadan ve nefsimi itiraf etmeden, bir insanı aramakla geçirmiş ve bu yüzden bütün diğer insanlardan kaçmışım" (Ali, 2012: 62).

Raif'in hayatta başka amaç ve hedefi olmamasından dolayı kendini bir şeye adanması tek bir noktada toplanmıştır. Sevmek, insani iyi duruma sıçraticı nitelikteki varlık şartıdır. Ancak Raif için sevmek hayatındaki anlamsal boşluğu doldurmak için girişilmiş eylemdir. Kendi varlığını Maria ile tanımlamaya başlamıştır. Sahip olma sadece nesnelere karşı değildir. Başka insanlara sahip olma isteği de söz konusudur: "Artık Maria Puder, yaşamak için kendisine kayıtsız ve şartsız muhtaç olduğum bir insandı" (Ali, 2012: 86). Bu nedenle Maria'ya olan aşkına esir düşmüştür. Yanlış benlik bilinci geliştirmiş kendi varlığını Maria'nın yanında olmasına bağlamıştır.

Romanda Raif, çevresinde küçük bir çocuk mizacında görülmektedir. Bunu başta kahraman anlatıcı çehresinde sezer, ardından babası ve annesi onu küçük bir kız çocuğuna benzetmiştir. Maria'da Raif'i zayıf bulmasından dolayı davranışlarında bir çocukluk hatta genç bir kıza görmektedir. Bu nedenle Maria eserde kurtarıcı görevindedir. "Ona ne kadar muhtaç olduğumu şimdi anlıyordum. Ben hayatta yalnız başına yürüyebilecek bir insan değildim" (Ali, 2012: 146). Raif'in muhtaçlığı Maria'yı putlaştırmıştır. Putlaştıran kişi "kendi güçlerine yabancılaşmış ve onları sevdiği kişide arar, ona tapar, onu tüm mutluluğun, ışığın, sevginin kaynağı olarak görmektedir" (Fromm, 1998: 96). Bir kişiyi ya da nesneyi putlaştırma içinde bulunulan kötü durumun habercisidir.

Varlık şartlarından/olanaklarından biri olan çalışmak halis olmayan bir biçimde olay örgüsünde yer almıştır. Avrupa'da sabun fabrikasında gününü geçirmesi babasına karşı mahcup olmamak ya da Maria'nın üzüntüsünü unutmak içindir. Fabrikaya düzenli periyotlarda gitmek yerine ara sıra uğramaktadır. Havran'daki zeytinlikte çalışması da kısa sürmüş işleri boşlamıştır. Evlendikten sonra iş hayatı dramının durumunu açık etmektedir. İnsan hayatı çalışıp, okuyup, yazarak üreterek sürdürülürse anlamlı bir hale gelecektir. Çalışma şeklini etkileyen en büyük şey inanç eksikliğidir. Bir varlık şartı olan inanç, yaşama dair bir öngörü, mutluluk ve istek vermektedir. Çalışmak, insanlarla yakın ilişkiler kurmak Raif için uzaklaşılması gereken durumlardır. İsteklerini gerçekleştirecek iradenin olmaması, yapıp etmelerde daima olumsuzdan yana tavır takınması onu istemediği olaylara fırlatmıştır. Çözümü insanlardan kaçmakta bulmuştur. Oysa bu bir yanılısamadır. Tek başına kaldığında insan ne yapacağını bilememektedir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi topluluk içinde yer alma güven sağlamaktadır. Raif çevresi kalabalık bir insan değildir. Ancak teorik olarak yalnız sayılmamaktadır. Onun yalnızlığı başkasına muhtaç olmasında sezilmektedir. Tek başına kalmaktan korkma, topluluktan da uzak durma zıddiyetinin temelinde bir müphemlik vardır. Çünkü tarihselliğini kendi başına kuramamak tek başına sorumluluk alındığında hangi sonuçlarla karşılaşılacağını bilememekten kaynaklanmaktadır. Maria'yı putlaştırmasındaki esas neden budur. Müphemlik bilmemek, bilmemek müphemliktir. Raif hayata inanmadığı için dışa dönük tüm yapıp etmelerden kaçmıştır. Topluma sırt dönmüş, kendini sosyal alanda – kendisine bir tür ceza keserek- tecrite kapatmıştır. Bauman, kaçmanın nedeni şu şekilde ifade etmektedir:

“Eğer olanakların miktarı iradenin kapasitesini aşarsa müphemlik, huzursuzluk ve kaygı biçiminde yüzeye çıkar; eğer tam tersi olur ve gereken yeteneklerle eşleşmezse, müphemlik kendisini kabul etmeme, geri çekilme ya da umutsuz bir kaçma dürtüsü ile dışa vurur “(Bauman, 2011: 77).

İlkel çağlarda insanlar, birlikte hareket ederek başarı elde etmekteydiler. Özel mülkiyetin olmadığı, ilişkilerin metalaşmadığı dönemlerde insan ilişkileri daha olumlu yönde ilerlemekteydi. Zamanla gelişen teknoloji ve kapitalist düzen insana sınırsız tüketimin kapılarını açmıştır. Bu düzende insanlar artık düşünmemesi gereken varlıklar geline gelmiştir. İnsanlarında sadece bir kısmı ya da yönetenler düşünmekte diğerlerini yönlendirmektedir. İş, aile, sınav, moda trendleri bireyi içinde bulunduğu endişeden uzaklaştırmak için bir reçete gibi görünebilir. Ancak bu buz dağının görünen kısmıdır. Çünkü insanın yalnızlığını sadece önüne bir şeyler vererek gidermeye çalışmak onu sistemin çarklarında köle konumuna getirmektedir. Bu nedenle kurulu düzende birey sürekli bir koşuşturma içerisindedir. Raif, düzene kendini teslim etmiştir. Teslimiyetin en önemli belirtisi çevreye, insanlara karşı kayıtsızlığa düşmesidir.

“Kayıtsızlık ve duygusuzluk aslında endişelere karşı oluşturulmuş bir savunma mekanizmasıdır. Eğer birey devamlı aşamayacağı problemlerle yüz yüze geliyorsa deneyeceği son savunma metodu, yaklaştığını fark ettiği anda bile tehlikeyi umursamamak olacaktır” (May, 1997: 26).

Dramın bir başka nedeni ideleştirememeye, Raif’in hayatındaki şey’lere karşı umursamaz olması ile görünür kılınmıştır. Karakterindeki silikliğin nedeni olayları anlamlandırıp aşamamasıdır. Zira yapıp etmelerinde olumlu anlamda tavır takinsa güçlü bir profille karşımıza çıkabilirdi. Fakat hayatını edilgen bir biçimde sürmektedir. Kayıtsız kalmasından dolayı önüne çıkan seçenekleri görememiştir. Ancak daha önce belirttiğimiz gibi eylemsiz ve kayıtsızlık hali de bir seçimdir. Ya içinde bulunulan durum korunacaktır ya da anlam verip yeni yollar bulunacaktır. Raif yeni yollara imkân vermemiştir. Hangi yapıp etmenin yanında tavır aldığını “bir nebat gibi, şikâyetsiz, şursuz, iradesiz, yaşayıp gidiyordum. Yavaş yavaş hislerim kütleleşmişti” (Ali, 2012: 150) sözleri belli etmektedir. Tarihselliğini makineleşmeye değişen Raif’in dramı kaçınılmazdır. Rolla May’in belirttiği gibi Raif hayatında sürekli problemlerle karşılaşmaktadır. Onun için karşılaşılabileceği her sorumluluk bir problem teşkil ettiği olay örgüsünden anlaşılacaktır. Raif’in şeylere karşı kayıtsız kalması edilgenliğinin bir ürünüdür. Halis anlamda kendi istemesi olmadığı için başkalarının istemelerine boyun eğmektedir. Kendilik-ötekilik bilinci

gelişmediği ve başkasına bağımlı yaşam sürdüğü için diğer insanlara muhtaçtır. Muhtaç olduğu insanların isteklerini reddetmesi durumuyla karşı karşıya kaldığında ne yapacağını bilmemektedir. “Reddedilme kaygısı, Raif Efendi’yi kendini savunmaktan, iç dünyasını açmaktan ve insanlarla yakınlaşmaktan alıkoymaktadır” (Arslan Akfırat, 2012: 164). Oysa Raif’in karşılaştığı güçlüklerin üstesinden gelmesi gerekmektedir.

Raif’in dramının bir başka ismi konuşmamadır. Yaşamı boyunca sessiz kalmış, çok az insanla konuşmuştur. Kendini, benliğini ele verecek en küçük faaliyetten dahi uzak durmaktadır:

“Bir zamanlar kendim de yazı yazmaya, hatta ufak şiirler karalamaya kalkmış, fakat bundan çabuk vazgeçmişim: İçimdekileri herhangi şekilde olursa olsun dışarıya vurmak korkusu, bu manasız ve lüzumsuz ürkeklik yazı yazmama maniydi.” (Ali, 2012: 49-50).

Önce yazı yazmayı ardından resim yapmayı “bir nevi ifade, bir iç ifade” (Ali, 2012: 50) olduğunu öğrenmesi üzerine bırakmıştır. İletişim için dilini kullanmadığı gibi yeteneklerini de kötürümleştirmektedir. Dilini kullanmadığından dolayı insanlar hakkında ne düşündüğünü saklamıştır. Ailesi, iş çevresi, hatta kimi zaman Maria’ya karşı düşündüklerini söylemekten sakınmıştır. Frau Tiemann’la Ankara’da karşılaştığı anda cesaret edip konuşamamıştır. Bu yüzden kızı hakkında bilgi edinme, onu görme ihtimali tamamen yok olmuştur. Yaşadıklarından sonra Raif’te kendini ifade etme isteği ve ihtiyacı doğmuştur. “Yazmak herkes için bir ihtiyaçtır. Yazmak haberleşme ihtiyacının en üstün şeklidir” (Satre, 1963: 94). Raif, insanlara değil bir deftere içeri açmış ve yazmıştır. Raif’in tuttuğu defter bize onun kendini ne kadar iyi tanıdığını göstermektedir. Kendini çok iyi tanımasına, içinde bulunduğu durumları adlandırmasına rağmen kararlılık gösterememiş ve iyi duruma sıçrayamamıştır. Konuşamamasının, dilini kullanamamasının pişmanlığını iş arkadaşı olan irtibat memuruna karşı dile getirmiştir: “Seninle hiç şöyle uzun boylu konuşamadık evladım... Yazık” (Ali, 2012: 46).

Raif’in dramı yaşamasındaki ontik unsurlar sosyal çevresidir. Maria, ailesi, iş arkadaşları bu çevreyi oluşturmaktadır. Maria ile Raif’in hayatında benzerlikler vardır. Raif’in hayalperest, Maria kafasının içinde yaşayan birisidir. İkisi de resme ilgi duymaktadır. Hayatlarında anlamsal-amaçsal boşluğu arayarak doldurmayı isterler. Her ikisinde farklı olan yanlar da mevcuttur. Maria’nın daha erkeksi

mizacına karşılık, Raif daha çocuksudur. Maria etken, Raif edilgen özne konumundadır. Raif insanlardan uzak yaşam sürmekteyken, Maria insanlar içinde yer almaktadır. Olaya bakışımızı Maria merkezli bir hale getirdiğimizde Maria'nın da başlı başına bir dram yaşadığı görülmektedir. Raif için geçerli olan dram nedenleri Maria içinde geçerlidir. Maria'nın dramının en büyük göstergesi kararsızlığıdır. Anlık fikir değişimleri hem kendi hayatını hem ona koşulsuz tabii olmuş Raif'in hayatın olumsuz etkilemektedir. Hastalanana kadar Raif'e karşı yaklaşımlarında yaşadığı ikilem her iki karakterin yaşadıkları ya da yaşacaklarını geciktirmiştir. Yaşanılan aşk, Raif'in varlık şartlarına/olanaklarına yaklaşımında değişim sağlamamıştır. Raif çok bağlıdır ancak içinde bulunduğu durumları anlamlandırıp aşamamaktadır. “Anlatılan aşkın gelişim sürecinde asıl değişen Maria'dır” (Ali, Özkırımlı, Sönmez, 2014: 366). Maria, geç de olsa sevme yetisini ketlemekten vazgeçer. Raif'in dramındaki itici/fırlatıcı güç konumundadır. Dramda yaşayan birinin bir başka insanı iyi duruma sıçratması mümkün değildir.

Diğer itici güçler aile fertleri ve Hamdi'dir. Aile fertleri ve Hamdi -maddi anlamda- sahip olduklarıyla kendilerini güvende hissetme yolunu seçmişlerdir. Bireyin güvensizlik duygusu Raif'te kaçmaya sebep oluştur. Hamdi, Raif'in ailesi ve Anlantik'in sahibinde durum daha farklıdır. Sahip oldukları özel mülkiyeti kaybetme korkusu ve daha çok şeye sahip olma isteği mutsuzluk, kaygı, nefret doğurmaktadır. Çünkü sahip olunan şeylerin daima var olacağının garantisi yoktur. Bu nedenle toplumsal statüde yer edinmiş kişiler o yerlerini korumak için araç değerlerin sesini duymaktadırlar. Bir şeyi başarmaktan çok o başarıyı korumak herkes için önemlidir. Yüksek değerlerle elde edilen başarı insanı zirveye taşıyabilir. Başarıda süreklilik sağlamak yine yüksek değerlerle iyi halde kalabilir. Yüksek değerlerle çıkılan başarı zirvesini korumak için araç değerlere yönelmek kötü durumdadır. Bu tarz yaşam hırs, kıskançlık, öfke içermektedir. Hamdi içinde aynı şeyler söz konusudur. Hamdi'nin bulunduğu mevkiye nasıl geldiğine dair bilgimiz yoktur. Ancak elde ettiği başarıyı korumak için çalışmak gibi yüksek değerli bir varlık şartını araçsallaştırmıştır. Onun için çalışmak ve statü sahibi olmak tatminkârlık için gereklidir. Hamdi'nin Raif'i sürekli aşağılamasının, kötü davranmasının altında yatan temel sebep budur: “Güçlü ve akıllı olanlar ya da herhangi bir nedenle diğerlerinden avantajlı duruma gelenler, bu zor ulaşılan yerlerini koruyabilmek için, kendilerinden daha az güce ve imkâna

sahip kimseleri zorla, şiddetle ya da yasal yollarla sindirip bastıracaklardır” (Fromm, 2017b: 149).

Zygmunt Bauman’a göre bireyselleşen toplumlarda insanların mutluluğu, huzuru başkalarında görülen sefalet ve çaresizliğe bağlıdır. Başkalarını ezilmişliği ve yoksulluğu görmek bireyleri kendilerini daha az sefil hissettirmektedir. Çeşitli fırsatlara sahip insanlar, başkalarının yoksulluğunu, çaresizliğini ve acı çekmesini “bize acı veren risklerden kurtarılmaya” olarak görmektedir. (Bauman, 2011: 99-100) Hamdi bu nedenle müşahit anlatıcıya minnettardır:

“Nedense, hayatta bir müddet beraber yürüdüğümüz insanların başına bir felaket geldiğini, herhangi bir sıkıntıya düştüklerini görünce bu belaları kendi başımızdan savmış gibi ferahlık duyar ve o zavallılara, sanki bize de gelebilecek belaları kendi üstlerine çektikleri için, alaka ve merhamet göstermek isteriz” (Ali, 2012: 15).

Düzenin temsilcisi olan Hamdi, mevkisini kullanarak müşahit anlatıcıya iş vermiştir. Dramdaki bir başka kişi olan kahraman anlatıcı Hamdi’nin amacının ne olduğunu bilmesine rağmen ona dostane bakmaya devam etmiştir. Bu şunu göstermektedir: Düzen Hamdi ise düzene teslim olan kahraman anlatıcıdır. Yazar romanın başında- kahraman anlatıcı ağzından- kurulu düzende başkaldırı olmayacağını sezdirmiştir: “Her şey, her şeyi olduğu gibi kabul etmekteydi. Şu halde bana da yapacak bir şey kalmıyordu” (Ali, 2012: 13). Kahraman anlatıcının sokakta gördüğü yaşamı kabul etmesi, Hamdi karşısında neden boyun eğdiğini ve itaat ettiğini göstermektedir. Kahraman anlatıcı, inancını yitirmiştir. Toplumsal durumu kabullenmiştir. Kahraman anlatıcı toplulukla bütünleşerek dramı yaşarken Raif insanlardan uzak dramını yaşamıştır. Tezimizde toplumdan uzaklaşmanın, ona sırt çevirmenin doğru olmadığını belirtmemiz gerekmektedir. Çünkü Raif “kitleden ayrılmanın bir hususiyet, bir fazlalık değil, bir sakatlık demek olduğunu” (Ali, 2012: 124) göstermiştir. İyi durumdaki ya da iyi duruma sıçramak isteyen özne mevcut şartlarda önce kendisinden sorumludur. Varlık şartlarına/olanaklarına kıymet vermek düzendeki kargaşadan en iyi şekilde çıkmaya yardımcı olmaktadır.

Raif’in ailesinin bencilliği ve gösteriş severliği dramı belirleyen itici/fırlatıcı güçler arasındadır. Aile, Raif’i para kazanması haricinde değerli bulmamaktadır. Aile içi ilişkilerin metalaşması Raif’in dramından çıkma gücünü, inancını köreltmıştır. Aile fertleri için önemli olan Raif ya da bir başkası değil sahip olunan eşyalardır.

Evin özellikle misafirlerin karşılandığı kısım oldukça pahalı şeylerle döşenmiştir. Ev halkının borca girerek aldığı eşyalar saygınlık sağlamak için düzenlenmiştir. Araç değerlerin sesini duyan aile fertleri için saygınlık, özel mülke sahip olmaktır. Aile fertleri içeride ve dışarıda hayat tarzları farklıdır. Zor geçinmelerine rağmen evlerinde lüks içinde yaşamaları bir çelişkidir. Mengüşoğlu'na göre bu Doğuluların donmuş geleneklerinin bir sonucudur. Doğu'ya ait gelenek ve göreneklerde değişiklik söz konusu olmamaktadır. Yapılan küçük değişiklikler teknolojik yeniliklere ayak uydurmak içindir. Doğulu nesnelere göre hayatını değiştirmemekte, nesnelere hayatlarına uydurmayı seçmektedir. Bu nedenle değişimler yüzeysel kalmaktadır. Doğu kültüründe düalizmin temeli gelenekçiliklidir. Çünkü Doğulu ekonomik seviyesi ne olursa olsun oturma odası ve konuk odaları oldukça lüks içerisindedir. Şekilciliğe olan ilgi ile dışarıda etki uyandırma sağlanmaktadır (Mengüşoğlu, 2014: 232-233). Bu yaklaşım misafirlerin en iyi şekilde ağırlanması için yapıldığı şeklinde düşünülüp savunulabilir. Ancak ekonomik şartlarının üstünde bir hayatı yansıtmaya çalışmak yüksek değerleri –misafirperverlik vb.- araçsal değerlere indirgemektedir. Fark etmeden gelenekçi anlayışın içinde bu tarz bir yaşam sürmek dramın bir başka yüzüdür. Raif'in aile fertleri yapıp etmelerini ideleştiremez. Anlam verip aşamaz. Çalışmak, sevmek, kendini adamak gibi diğer varlık şartları da sadece lük yaşamlarını devam ettirmek için girişilmiş eylemlerdir. Bu nedenle halis olmayandan yana tavır takılmaktadırlar.

Her üç romanda da karakterler aradığı yaşamakta ve bir şeyler aramaktadır. Modern dünyanın altında ezilen bireylerin bilinçli yabancılaşmasını önce bireyin kendi tercihi daha sonra çevresinin etkisidir. Yusuf, yabancılaşmasını somut bir biçimde gözler önüne sermektedir. Olay örgüsünün en sonunda dağlara doğru yol almaktadır. “*Kuyucaklı Yusuf*’un aksine *İçimizdeki Şeytan*’ın Ömer’i ve *Kürk Mantolu Madonna*’nın Raif’i ise toplumdan kaçarak kendi iç dünyalarına sığınan pasif, bedbin ve melankolik tiplerdir”(Kormaz, 2016: 310) Bu somut ya da soyut kaçışlar ontik unsurların bireyler üzerinde hüküm sürmesini sağlamaktadır. Zira kendilik-ötekilik bilincini geliştirseler kaçmak yerine varlık şartlarını/olanaklarını yeşertseler iyi duruma sığar/yükselirler.

3.3.3.Yapı

Raif'in hayatında kırılmalara neden olabilecek dört durum bulunmaktadır. Bu dört durum dönüştürülüp aşıldığı takdirde iyi duruma sıçrama/yükselme söz konusudur. Bunlardan ilki Sanayii Nefise Mektebi'ni bitirebilmesi ya da bitirememesi şeklinde tezahür etmektedir. Raif, okulunu bitirse içinde bulunduğu durumdan çıkacak, yaşama farklı bir perspektiften bakmayı öğrenecektir. Sanatla iç içe yaşaması benlik bilincinin gelişmesine yardımcı olduğu gibi kendini ifade etme zorluğunun üstesinden gelmesini de sağlayacaktır. Fakat Raif, okulu bitirmeme, bırakma durumunu seçmiştir. Sanatla ilgili yeteneğini geliştirmekten kendini men etmiştir. Olumsuz seçeneklerden yana tavır takınmasına rağmen karşısına bir başka olanak çıkmıştır.

İkinci durum Almanya'ya gönderilme amacını gerçekleştirmesi ya da gerçekleştirmemesi şeklindedir. Raif, çalışmak için gittiği Almanya'da üretken değildir. Maria'yla olan ilişkisi üretmesine, çalışmasına mani olacak bir durum teşkil etmemektedir. Buna rağmen Almanya'daki fırsatlarını kullanmamayı seçmiştir.

Romanda üçüncü durum ise aşkta etken ya da edilgen olma seçenekleridir. Raif, Maria'yla olan ilişkisinde etken bir özne olması sonucu istemediği durumlarla karşılaşma olasılığı düşecek hatta yok olacaktır. Maria'ya aşkını açıklayacak, sorumluluk bilinci ile güven verecek ve onu yanında götürecektir. Dramın başında ya da ortasında iyi duruma geçiş yapılabilir. Raif bu olanağını da yeşertememiştir. Edilgen bir özne olmayı sürdürmüştür. Geç kalmışlığın verdiği üzüntü ve pişmanlıkla hayatını sürdürmeye devam etmiştir. Kötü durumdan bir başka kötü duruma itilmesindeki/fırlatılmasındaki en büyük etken dışa bağımlı oluşudur.

Dördüncü ve son durum Maria'dan sonra hayatına anlam vermesi ya da vermemesidir. Maria'nın hasta olduğunu ve yanına gelmek istediğini bilmektedir. İçinde bulunduğu kuşkularına son vermek için Almanya'ya gitmesi iyi bir durumdur. Ancak Raif Maria'dan umudu kolayca kesmiştir. Ölüm haberini evliyken almış ve onun için yanlış hükümler verdiğini anlamıştır. Buna rağmen topluluk içerisindeki tecridine son vermek istememiştir. Raif çıkış yollarına gözlerini kapamıştır. Anlamsal-amaçsal boşluğunu muhafaza etmeyi seçmiştir. Bu son olanağında olumsuz gönüllü bir biçimde seçmesi bir tür tepki ya da cezalandırmadır.

Şüphesiz ki olumlu olanaklardan yana tavır takınılması romandaki olay akışını başka boyutlara taşıyacaktır. Dramın insan hayatındaki etkisini daha belirgin şekilde göstermek ve bunların varlık şartları ile olan bağlantısını kurabilmek için seçimlerin sonuçlarını ortaya koymaya çalışmaktayız. Bilgi, tarihsellik, önceden görüp belirlemek, çalışmak, ideleştirmek, inanmak, konuşmak gibi varlık şartlarına bağlı olarak seçimleri şekillenmiştir. Yapıp etmelerinde olumsuz tavır takınması ya da eylemsizlik gibi görünüp örtük biçimde olumsuz tavır takınması dramlarının nedenleridir. Seçimlere olanak kelimesini kullanılmasıyla varlık şartları/olanakları dememiz konusunu aydınlatmak yerinde olacaktır. Özgürlük, seçim yapabilme yetimizle ilgili bir varlık şartı/olanağıdır. Yani her seçim, özgürlük çemberindeki bir olanaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DRAMLARDAKİ TESADÜF UNSURU

Sabahattin Ali, eserlerinde her zaman tesadüf unsuruna yer vermektedir. Kimi araştırmacılara göre teknik bir kusur olarak nitelendirilen tesadüf unsuruna farklı bir bakış açısıyla yaklaşmaktayız. Hayatı, sanatı, eserleri kısmında belirttiğimiz gibi oldukça fazla kitap okuyan ve dünya edebiyatını yakından takip eden Sabahattin Ali'nin romandaki tesadüfleri bilinçli yerleştirdiği anlaşılmaktadır. İnsan felsefesine göre rastlantılar ya da tesadüfler varlık şartlarının halis bir biçimde gerçekleşmediği zaman ortaya çıkmaktadır. Başlı başına bir dramı gösteren rastlantı, istenmeyen bir durumdur:

“insan ancak istediği bir hareketi ‘öne almak’ veya sonraya bırakmakta zorlanmazsa, kendi hayatını düzene koyabilir; yoksa o kendi hareketlerinin bir otomatı olur. Her otomat gibi ‘isteme’den yoksun kalır; istediğini değil, zorlandığı işi yapar. Hâlbuki insan ancak istediğini yapabildiği, zorlanmadığı zaman, onun yaşadığı hayat, kendi hayatı olur. İnsan zorlanırsa, istediğini yapamazsa onun başarıları rastlantıya terk edilir. İnsan hayatının, insan başarılarının rastlantıya bırakılmaması için, insan yapıp etmelerinde özgür olmasının da öteki varlık şartlarına katılması gerekir” (Mengüşoğlu, 2015: 21).

Mengüşoğlu'nun belirttikleri ile kurulu düzendeki birey; modeli göz önüne alındığında; her yönüyle otomatlaşan, edilgenleşen, istediklerini değil istenilenleri yaşayanların rastlantıya bağlı yaşam sürdüğü anlaşılmaktadır. İnsan fenomenlerinden habersiz bir yaşam sürmek “akıntıya kapılmak” demektir. Kendi yapıp etmelerine göre değil başkalarının yapıp etmelerine göre –bilinçli ya da bilinçsiz- hayatına şekil veren bireyler sonunu kestiremedikleri bir ömür sürmektedir. Bilmeyen, önceden görüp belirlemeyen, istemeyen, özgür olmayan, ideleştiremeyen ve diğer varlık şartlarını/olanaklarını olumsuzlayan bireyler, tesadüf rüzgârında savrulmaktadır. Çünkü en küçük bir yapıp etmenin sonuçlarını tahmin edememek de an'lık kararlarla yaşamaktadır.

Mengüsoğlu, varlık şartları/olanakları çerçevesinde “rastlantıya” birçok kez değinmektedir.¹ İçinde bulunduğu durumu fark etmeden bilinçsizce rastlantıya sürüklenenlerin yanı sıra içinde dramı fark etmesine rağmen iradesiz olmasından dolayı çoğunluğa katılanlar da -bilinçli sürüklenenler- vardır. Hayat, bu iki kısımda yer alan insanları bir arada bulundurmaktadır. Yazarın, varlık şartlarını/olanaklarını olumlu biçimde yerine getirmeyen karakterlerin düzendeki durumlarını göstermek adına tesadüf unsurlarına değindiğini anlaşılmaktadır. Sabahattin Ali’nin romanlarında da bilinçli-bilinçsiz tesadüf rüzgârına kapılan pek çok karakter vardır. Üç romanda da dramı yaşıyan karakterlerin en küçük eylemi dahi rastlantı olarak gösterilmektedir. Çünkü gerek Yusuf, gerek Ömer, gerekse Raif hayatının kontrolünü kaybetmişlerdir. Ya sevdikleri kişilere ya da diğer ontolojik unsurlara bağlı olarak şey’lere yönelmekte/yönlendirilmektedirler.

Yusuf’un kimi zaman düzene katılma eğilimleri gösterdiğini değinmiştik. Yazar; yine böyle bir zamanda iradenin ortadan kalktığını, bundan sonra insanın kendi hayatını yaşamayacağını belirtir. Bunu Yusuf üzerinden vermektedir: “Artık: ‘Hayatımı nasıl bir düzene koymalıyım? Yahut, ‘Bu işler benim işim mi, değil mi?’ diye düşünemezdi. Hayatının i ve diş şeklini bundan sonra tesadüfler, icaplar tanzim edecekti. Belki bundan evvel de böyle idi” (Ali, 2017b: 162). Sabahattin Ali, modern dünyada “bizim sandığımız” hayatın aslında bizden ne kadar uzakta olduğunu göstermektedir. Bunu nedenle dramı yaşıyan bireyleri ve bireylerin edilgenleşen eylemlerini daha net gösterebilmek için tesadüfleri seçmektedir. Varlık şartlarını kendi lehine çeviremeyen bireylerin son tahlilde düzende savrulduğunu, yittiğini göstermektedir.

İkinci kitabı *İçimizdeki Şeytan*’da da dram yaşıyan karakterleri anlatırken bilinçli olarak tesadüf unsurunu vurgulamaktadır. Yazar, “Tesadüflerin oyuncağı olduktan sonra ne diye irademiz vardı?” (Ali, 2017a: 41) sorusuyla bizi tesadüf ve irade arasında düşünmeye sevk etmektedir. Zira tesadüflerin olduğu yerde herhangi bir iradeden söz etmek mümkün değildir. Karakterleri sorgulatırken onların iradesizliklerinin bilincine varmadıklarını görünür kılmaktadır. Atilla Birkiye, yazarın rastlantı unsurunu özellikle değindiğini ve bu unsurun dikkatli bir şekilde ele alınması gerektiğini belirtmektedir:

---

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Mengüsoğlu, 2015, s: 152, 188-191, 312-313.

“Rastlantı yalnızca *İçimizdeki Şeytan*’da değil felsefenin de çok önemli tartışılan bir meselesidir. Sıradan insan için daha kolaydır, çoğunlukla kaderci ve mistik yaklaşımla sorunun üstesinden gelir. Yazar burada bir kavram olarak ele almış. Gerçeklikteki rastlantıları kurmacaya taşımanın boyutunu genişletmiş. Kurmacaya taşınan rastlantı, kırılma ânlarının yanı sıra, hatta onlardan daha önemli, romanın da bir teması olarak karşımıza çıkıyor; irdelenen düşünce olarak. Yazar, ne kadar üzerine kafa yordu, hangi kaynaklardan yararlandı bilmiyorum ama maddeci diyalektik bir yaklaşıma yakın olduğu söylenebilir” (Birkiye, 2017: 207:208).

Dramı yaşayan ancak dramda olduğunu fark etmeyen ya da dramda olduğunu bilmesine rağmen iyi duruma sıçrayamayan/yükselemeyen bireylerin bulunduğu bir başka roman *Kürk Mantolu Madonna*’dır. Yazar, ilk romanında dramdaki bireyin yaşadığı hayatın kendisine ait olmadığını gösterir. İkinci romanında bize ait olmayan bir hayatta oyuncak olduğumuzu ya da olacağımızı belirtmektedir. Tesadüflerin güdümünde irade yoksunluğu yaşadığımızı vermektedir. *Kürk Mantolu Madonna*’da dramdaki bireylerin iyi duruma sıçramak/yükselmek yerine itaat ettiklerini göstermektedir: “Tesadüfe itaat ederek içeri girmeyi tercih ettim ve duvardaki küçük büyük bir çok tabloları alakasız gözlerle seyrederek uzun müddet dolaştım” (Ali, 2012: 54). Akıntıya kapıldığını fark eden bireylerin tekrar tesadüfe itaat etmesinin oluşturduğu kısır döngü sonucu karakterler yeniden dram yaşamaya başlamaktadır. Elbette ki dramı göstermek için tesadüf gibi kelimeleri kullanma zorunluluğu yoktur. Ancak Sabahattin Ali’nin romanları bize her yönde de cevap vermektedir. Bilinçli olarak tercih ettiği ve bu kadar çok vurguladığı tesadüf unsurunun altında yatan sebebin yüzeysel değil derin anlamlı olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Ontolojik temelli felsefi antropolojiye yani insan felsefesine göre insanlar fenomenlerden meydana gelmektedir. İnsan felsefesi; insanı ruh, beden, geist ya da psikovital olarak bölen araştırmaların aksine onu somut bir bütün olarak ele almaktadır. Varlık şartları/olanakları olarak bilinen fenomenler şunlardır: bilmek, yapıp etmek, değerleri duymak, tavır takınmak, önceden görmek-önceden belirlemek, istemek, özgür olmak, tarihsel olmak, ideleştirmek (anlamlandırmak), kendisini bir şeye vermek-seven bir varlık olmak, çalışmak, eğiten ve eğitilebilen olmak, devlet kurmak, inanmak, sanat yaratıcısı olmak, konuşmak, biyopsişik bir varlık olmak. Tüm insanlarda bulunan varlık şartları halis olan ve olmayan şeklinde ikiye ayrılır. Halis olan varlık şartlarını/olanaklarını kullanan iyi, halis olmayanları kullananlar kötü durumdaki insanlardır. Varlık şartları/olanakları arasında bir üstünlük yoktur. Birinin halis bir biçimde var olması demek diğerlerinin halis şekilde var olması demektir. Halis olmayan varlık şartı diğerlerin halis olmayan şekilde ilerlemesine neden olmaktadır.

şiir, hikâye, roman, tiyatro gibi çeşitli edebi türlerde eser vermiş bulunan Sabahattin Ali'nin eserleri bireyin içinde bulunduğu dramı gözler önüne sermektedir. Yazın hayatına şiirle başlamasına rağmen hikâyeleri ve romanlarıyla tanınan yazarın gözlem gücü oldukça yüksektir. Sanata ilgili bir babanın gördüklerini gerçeklikten sapmadan yazmasını istemesiyle edebi kişiliği oluşmaya başlamıştır. Öğretmenlik, çevirmenlik, dramaturgluk yapan Sabahattin Ali, hakkında açılan davalar sonucu işsiz kalsa da gazete ve dergiler çıkarmaya devam etmiştir. "İzm"lerden ziyade hayatı ve insanı eserlerde vermesi kitaplarının güncelliğini korumasındaki en büyük etkendir. Süsten uzak, sade ve anlaşılır dil kullanmayı tercih etmiştir. Sanata fayda gözüyle bakan yazar, romanlarında dramı başarılı bir biçimde göstermektedir.

İlk olarak göbek bağının koparılmasıyla bireyselleşmeye adım atan insanoğlu, birlikte yaşamaya ve uygarlaşmaya başlamaktadır. Disharmonik yapıya sahip insanlar güvenlikleri için bir arada yaşamayı kabullenmektedir. Gelişen teknoloji ile sermaye sahipleri yer değiştirmeye başlamıştır. Yerelliğin olumsuzlandığı küreselleşme sürecinde tüm bireyler yerinden edilmiştir. Yani tüm bireyler yabancısıdır. Yabancılaşmaya yabancılaşan bireyler ait olmadıkları modern dünyada kendi ben'liklerini aramaktadır. Küreselleşmenin getirdiği kapitalizm araç ve amaçların yerini değiştirmektedir. Kurulu düzende değerler menfaatlere hizmet ettiği sürece geçerlidir. Sabahattin Ali'nin tüm romanlarında kurulu düzenden rahatsız olan ve ben'liğini arayan bireyler yer almaktadır. Bu bireyler aynı zamanda yabancılaşmaya yabancılaşarak iyi duruma sıçramışlardır. Ancak iyi durumunda süreklilik sağlamayı, diğer varlık şartlarını/olanaklarını halis biçimde kullanmayı seçmek yerine kayıtsızlığı, kaçmayı ve sırt dönmeyi tercih etmektedirler. Bu nedenle iyi durumları uzun sürmemektedir. Kolay olan iyi ya da kötü mevcut durumu muhafaza etmekten, zor olan mevcut durumu anlamlandırarak aşmaktır. Karakterler tarihsellikten, önceden görüp belirlemeden yoksun olduğu için geleceğe yönelik anlam, amaç ve neden atfetmeden yaşamaktadırlar. Modern dünyadan rahatsız olmalarına rağmen, düzenin akıntısına kapılmaktan kendilerini alamadıkları için dramdadırlar. Çünkü kurulu düzenin içinde verilen üç romandaki karakterlerin ortak noktası kaybolan ben'lik algıları ve varlık şartları/olanaklarını geliştiremedikleri için drama fırlatılmaları/itilmeleridir. Sabahattin Ali, varlık şartları/olanakları eksik verildiğinde iyi durumdan kötü duruma, kötü durumdan daha kötü duruma geçişi eserlerinde yansıtır. İyi durumda bulunan karakterlerin üzerinde pek fazla durmamaktadır. Çünkü roman, dramı gösteren bir yazı türüdür. Yazar üç romanda okuyucuya olanı verip olması gerekeni sezdirmektedir. Karakterler ise beklenen-gerçekleşen arasında sıkışmakta ve aradalık yaşamaktadırlar. Her varlık şartı başlı başına bir dram olduğu gibi bir başka varlık şartının da nedenidir. Bu nedenle dramlar iç içedir. Yazar, tesadüf unsuruna bireyin dramını açık etmek için değinmektedir. Varlık şartlarını olumlu olmayan insanlar kendi hayatlarını yaşamadığı için tesadüftedir. Ali romanlarında, bireylerin kendilerine ait olmayan bir hayatta oyuncak olduklarını, bu durumu fark ettiklerinde ise tekrar itaat ettiğini göstermektedir. Yani tesadüfler kurulu düzende akıntıya kapılan bireyleri göstermektedir.

Ali'nin ilk romanı olan *Kuyucaklı Yusuf*'un başkişisi diğer varlık şartlarını geliştirecek olan eğitimi almadığı için dramdandır. Eğitim almadığı için değerleri öğrenememekte ve değerlerin ayrımını yapamamaktadır. Böylece olay örgüsü içerisindeki yalanları, karısının yorgunluğunu ve bitkin halini, tahsildarlık maaşıyla mümkün olmayacak bolluğu ve kasabada kulağına gelen dedikoduları anlayamamaktadır. Anladığında da ise dramdan kurtulamamaktadır. Şey'leri anlamlandırarak aşamayan Yusuf, kurulu düzene karşı olduğu için yabancılaşmaya yabancılaşmaktadır. Ait olamama duygusu ile bilinçli yabancılaşan Yusuf, uygarlık öncesindeki tabiatta kendisini rahat hissetmektedir. İradesizliği sonucu yabancı olduğu topluluğa eğilmesi hınç duygusuna neden olmaktadır. Sonlu olduğunu bilmediği, yapıp etmelerinde an'lık kararlar verdiği için önceden görüp belirleme yetisi yoktur. Muazzez'i kaçırmaması, evlenmesi, tahsildarlığı kabul etmesi geleceğini ne ölçüde etkileyeceğini bilmeden kalkıştığı an'lık hareketlerdir. Karşısına çıkan seçeneklerden halis olandan yana tercihte bulunulursa iyi duruma sıçrama/yükselme durumu vardır ancak Yusuf, kendilik-ötekilik bilincinden yoksundur. Yusuf'un dramı roman sonunda giderek derinleşmektedir.

İçimizdeki Şeytan, Ömer'in dramını konu alan romandır. Ömer, eserin başında çok sıkıldığını, hayatta istenmeye değer hiçbir şeyin olmadığını belirtmektedir. Oysa içindeki anlamsal ve amaçsal boşluk varlık şartlarını/olanaklarını yeşertemediğinden dolayıdır. Şey'lere karşı kayıtsızlık hali, onu drama fırlatmakta/itmektedir. Kayıtsızlık, eylemsizlik, aradalık halinde bireyler başkalarının yapıp etmelerine bağlı olarak yaşamaktadır. Ömer, çevresinde zeki olarak bilinmesine rağmen eğitim olanağına önem vermeyen, postanedeki işine gitmeyerek çalışma olanağını körelten, paraya düşkünlüğü ile araç değerlerin sesini duyan, Macide'ye sadık kalamayarak sevme yetisini olumsuzlayan biridir. Aynı zamanda tüm sorumluluğu yarattığı şeytana yükleyerek en zati olanağı olan zamanını verimsiz kullanan biri olarak çizilmektedir. Ömer, kurulu düzenden hoşnut olmadığı için Yusuf gibi doğayı yüce bulmaktadır. Hem düzenden memnun olmaz hem de bilinçsizce -varlık şartları/olanaklarını halis olmayandan yana tavır takınması ile düzenin çarklarına hizmet etmektedir. Karakterler, başkalarının yapıp etmelerinden etkilenerek istemeseler de drama fırlatılmakta/itilmektedirler. Ömer, ontik unsur olarak bilinen sosyal çevresinin yapıp etmelerine göre hayatına yön vermekle içinde bulunduğu durumu kötüde muhafaza etmektedir. Dış gerçeklikle iç gerçekliğinin

gerginliğini yaşadığı için kabul etmediği olay ve olgular karşısında kolay olanı seçmektedir: Sorumluluktan kaçmak. Onun yapıp etmeleri Macide için bencilliktir. Ömer; Bedri, Macide, Hüsametdin Efendi'nin kıymetini bilemez ve Nihatlarla yapamadığı muameleyi onun iyiliğini düşünen bu insanlara yapmaktadır. Son tahlilde özgürlüğü ile kararsızlığı sonucu şeytana yığıdığı şeylerin asıl nedenini fark etmektedir. Olanlar içindeki şeytanın değil iradesizliğinin sonucudur. Ömer böylece kısmi olarak iyi duruma sıçramaktadır. Kısmidir çünkü yaşadığı farkındalık iyi ancak sonunda kaçması kötüdür.

Yazarın üçüncü romanı olan *Kürk Mantolu Madonna*'nın Raif'i; edilgen, makineleşmiş ve eylemsiz bir hayat sürmektedir. Raif'in dramındaki en büyük etken olay örgüsündeki yapıp etmelerin nedenini bilmemesidir. İstanbul'da ne yapacağını, Almanya'ya niye geldiğini, Frau Tiedemann ile yakınlaşmasını, Maria ile ilişkisinin nasıl ilerleyeceği, küçük ya da büyük hiçbir eylemini bilmemektedir. Sorumluluğu bilmeme durumuna yıkan Raif'in Maria'ya bağlanması, hayatındaki anlamsal boşluğunu onunla doldurması bir yanılısamadır. Sevgi insanlar için iyi durumdur ancak sevileni putlaştırmak kötü durum ve dramın habercisidir. Bilmeyen, eğitimi tamamlamayan, sanatsal yönünü geliştirmeyi bırakan, konuşmayan ve topluma sırt dönen Raif'in dramı Maria'dan sonra derinleşerek devam etmiştir. Raif, topluluktan ayrı yaşamının sakatlık olduğunu belirtmektedir. Buna rağmen içine kapalı ve edilgen kalmakta, karşılaştığı olaylarda tepki vermemektedir. Başına gelenlerin tek sorumlusunun kendisi olduğunu bilincine erişmiştir. Ancak mevcut durumu tespit etmekten öteye gitmeyen farkındalığı süreklilik sağlamaktadır. Maria ile konuşmaması, sağlıklı iletişim kuramaması birbirlerini anlamalarını geciktirmektedir. Raif, karşılaştığı olanakların yapabilme yetisini aştığını düşünmektedir. Yanılısamalar içinde sürdüğü yaşamı, geç kalmışlıklar ve pişmanlıklarla son bulmaktadır.

İncelediğimiz tezde, Sabahattin Ali'nin romanlarında bireyin dramı ve dramının nedenlerini insan felsefesindeki varlık şartlarına/olanaklarına dayanarak göstermeye çalıştık. Şimdiye kadar pek çok yönde araştırmaya konu olan yazarın romanlarında “yitirilen ben'lik algısı” yeniden ele alınabilir.

KAYNAKÇA

Ali, Filiz, *Filiz Hiç Üzülmesin*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.

Ali, F. Özkırımlı, A. Sönmez, S. *Sabahattin Ali, Anılar, İncelemeler Eleştiri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.

Ali, Sabahattin, *Kürk Mantolu Madonna*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012

_____, *İçimizdeki Şeytan*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017a.

_____, *Kuyucaklı Yusuf*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017b.

Arslan Akfırat, Serap. “Benlik Kavramı Bağlamında ‘Kürk Mantolu Madonna’ Karakterlerinin Çözümlemesi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:9, S:1, 2012, s.142-173.

Aydoğan, Bedri, *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı*, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2014 s.61-95.

Atsız, H.Nihal, *İçimizdeki Şeytanlar*, Arkadaş Basımevi, İstanbul, 1940.

Bauman, Zygmunt, *Modernlik ve Müphemlik*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.

_____, *Bireyselleşmiş Toplum*, çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.

_____, *Küreselleşme*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.

Bezirci, Asım, *Sabahattin Ali*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1979.

Birkiye, Atilla, *Sabahattin Ali'nin Yapıtlarını Sevme Sözlüğü*, Siyah Kitap Yayınları, İstanbul, 2017.

Bolay, S. Hayri, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

Campbell, Charlie, *Günah Keçisi*, çev. Gizem Kastamonulu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.

Çelik, Yakup, “Bitmemiş Bir Destan Kuyucaklı Yusuf” *Türkiyat Araştırma Enstitüsü Dergisi*, S.8, 1997, s.129-147.

Çotuksöken, Betül, “Kurmaca Metin ve ‘Arada Olmak’: Kuyucaklı Yusuf Örneği” *Hece*, Yıl.22, S.253, Ocak 2018, s:506-508.

Eagleton, Terry, *Hayatın Anlamı*, çev. Kutlu Tunca, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.

Ecevit, Yıldız, *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Eliuz, Ülkü” Parantezlenen Benlikler: Sabahattin Ali Romanlarında Kadınlar” *Hece*, Yıl.22, S.253, Ocak 2018, s:477-495.

Enginün, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2013.

Freud, Sigmund, *Uygarlığın Huzursuzluğu*, çev. Haluk Barışcan, Nefes Yayınları, İstanbul, 2011.

Fromm, Erich, *Sevme Sanatı*, çev. Işitan Gündüz, Say Yayınları, İstanbul, 1998.

_____, *Özgürlükten Kaçış*, çev. Şemsa Yeğin, Say Yayınları, İstanbul, 2017a.

_____, *Sahip Olmak ya da Olmamak*, çev. Aydın Arıtan, Say Yayınları, İstanbul, 2017b.

Gasset, Ortega Y. *İnsan ve Herkes*, çev. Neyire Gül Işık, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.

Giddes, Anthony, *Modernite ve Bireysel Kimlik*, çev. Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, İstanbul, 2010.

Gruen, Anna, *Empatinin Yitimi*, çev. İlknur İgan, Çitlembik Yayınları, İstanbul, 2012.

Günaydın, Yusuf Turan, *Bir Cinayetin Anatomisi*, Kopernik Kitap, İstanbul, 2018.

Güneş, Mehmet. *Sabahattin Ali'nin Eserlerinin Kaynakları*, Hece Yayınları, Ankara, 2016.

Güneş, Zeliha, "Sabahattin Ali'nin Romanlarında Aydınlar" *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.1, S.1, 2001, s.169-189.

İlhan, Nilüfer, "Yabancılaşma Olgusu ve Kürk Mantolu Madonna Romanı". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt.5, S. 20, Kış 2012, s.41-59.

Kierkegaard, Soren, *Kaygı Kavramı*, çev. Türker Armaner, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Klein, Melanie, *Haset ve Şükran*, çev. Orhan Kaçak- Yavuz Erten, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.

Korkmaz, Ramazan, *Sabahattin Ali, İnsan ve Eser*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016.

May, Rollo, *Kendini Arayan İnsan*, çev. Ayşen Karpat, Kuraldışı Yayınları, İstanbul, 1997.

Mengüşoğlu, Takiyettin, *Felsefeye Giriş*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014.

_____, *İnsan Felsefesi*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015.

Moran, Berna, *Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış II*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

Öcal, Oğuz, "Disharmonik Bir Varlık Olarak İnsan ve Sabahattin Ali'nin İçimizdeki Şeytan". *TÜBAR*, Güz 2011, XXX, s.253-268.

_____, *Tahsin Yücel'in Romanlarında Bireyin Dramı, Yapı ve İroni*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012.

Öksüz Güneş, Elif, “İçimizdeki Şeytan Romanında Erkeklik Olgusu” *Hece*, Yıl.22, S.253, Ocak 2018, s.583-595.

Özbudun, S. Ve Uysal, G. *50 Soruda Antropoloji*, Bilim ve Gelecek Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 2015.

Özer, Hanife, “Kuyucaklı Yusuf’ta Arzı Üçgenleri” *TÜRÜK*, Yıl.1, S.2, 2013, s:399-408.

Reşit, Muzaffer, “Sabahattin Ali ile Bir Konuşma”, *Varlık*, S.6515 Mart 1936, , s.35.

Saydur, Mehmet, *Markopaşa Gerçeği*, Çınar Yayınları, İstanbul, 2013.

Sazyek, Hakan, “Sabahattin Ali’nin Poetikası Üzerine” *Hece* , Yıl.22, S. 253, Ocak 2018, s. 101-107.

Satre, Jean Paul, *Çağımızın Gerçekleri*, çev. S. Eyüboğlu-V. Günyol, Çan Yayınları, İstanbul, 1963.

Scheler, Max, *Hınç*, çev. Abdullah Yılmaz, Alfa Yayınları, İstanbul, 2015.

Selvi, Ceren, “Gösterge Bilimsel Açıdan Kuyucaklı Yusuf Okuması” *Hece*, Yıl.22, , S. 253, Ocak 2018, s. 541-547.

Silier, Yıldız, *Özgürlük Yanılsaması*, Yordam Kitap Yayınları, İstanbul, 2006.

_____, *Oburluk Çağı*, Yordam Kitap Yayınları, İstanbul, 2011.

Simmel, George, *Bireysellik ve Kültür*, çev. Tuncay Birkan Metis Yayınları, İstanbul, 2009

Sönmez, Sevgül, *A’dan Z’ye Sabahattin Ali*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2017.

Şahin, V. ,Toptaş Çelik, F.“Sabahattin Ali’nin İçimizdeki Şeytan Romanında Varolma Sancısı” *Hece*, Yıl.22, S. 253, Ocak 2018, , s. 596-612.

Şehirlere Alışamadı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.

Şenderin, Zübeyde, *Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Toplumsal Gerçekçilik*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 1996.

Taylor, Charler, *Modernliğin Sıkıntıları*, çev. Uğur Canbilen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.

Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2011.

Timuçin, Afşar, *Öykü ve Romanlarıyla Sabahattin Ali*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2011.

Yıldız, Fırat, “Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf'u ile Jerzy Kosinski'nin Boyalı Kuş'unda Sosyal Yapı” *Social Sciences Studies Journal*, Vol:3. Issue:10, 2017, s.1217-1222.

Zambak, Ferda, “Gecikmiş İradenin Gölgesindeki Hayatlar: Kuyucaklı Yusuf'ta Mağlup Kadınlık ve Erkeklik” *Kesit Akademi Dergisi*, Yıl.3. S.12, Aralık 2017, s: 360-376.

